

A MA ÉLETMŰVÉSZE

ÍRTA: PERLAKY LAJOS

A MAGYAR KÖNYVBARÁTOK SZÁMÁRA KIADJA A
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

A MA ÉLETMŰVÉSZE

francia forradalom legvéresebb napjaiban Lattour de Maillac grófnőtől megkérdezték régi barátai: mit csinál? mivel tölti napjait?... *Élek* — válaszolta a grófnő —, *ez ma minden munka között a legnehezebb foglalkozás.*

Azt hiszem., mi, akik ma élünk: mindnyájan elmondhatjuk *ugyanazt* magunkról.

Van ugyanis a vértanúhalálnál *ezerszer nehezebb valami: a vértanúélet.* azoknak az élete, akiket öreggé tettek az aggodások hosszú éjszakái és a lemondás könnyei.

Olyan időket élünk, amelyben *kortársaink mindannyian hőökké léptek elő*, hiszen van-e valaki, aki elmondhatná, hogy nincs egy mély ránc se a homlokán, egyetlen karcolás sincs a szívéen?... *A* mai életben azok a legnagyobb hősök, akik a gondok, csalódások, bajok szürke hétköznapijain csöndesen, lehajtott fejjel viszik a maguk keresztjét az egyik stációtól a másikig.

A hivatalnokcsalád glóriás asszonyai, akik éjszakákat ülnek az ágyuk szélén a garaszkodás démonjaival vívott csatában, méltóságos és kegyelmes asszonyok, akik penziót nyitottak, akik ott ülnek a boltok pultjai mögött, ruhát szabnak és kalapot díszítenek. . . fiatal úrilányok, akik nevelőnősködnek, akik havi 20 pengőért mindig a más gyereket kénytelenek szeretni, tanárjelöltek, akik fütetlen szobában koplalnak s nyaranta pincéreskedve kuporgatják össze az egyetemi tandíjat.

Minden második nap becsönget hozzám egy koldus... Nem a régi koldus ez... Arca a gondok árkaival szántott intelligens férfiar, még a ruhája is rendes, kopott, de jólszabott ruha... A koldus köszön és én tudom, hogy egy doktori diploma, hat egyetemi esztendő... Horácius, Vergilius és Tacitus. .. egy római út emléke..., egy múltba süllyedt

vidéki kúria napfényes házatája... , sok-sok szép férfialom hajtja meg fejét az én 10 fillérem előtt...

... Ismerek egy asszonyt, aki a háború előtti évben ment férjhez. Akkor 20 éves volt, a házasságából 8 gyereke született, az első kettőt egyazon esztendőben temette el, de a többi hatot felnevelte sok gondnal, bajjal és — örömmel. Mindig másokért élt és mindig tudott mosolyogni. Sokat szenvedett, megcsalták, elhagyták, — ő dolgozott, a legnagyobb és legcsekélyebb munkát is elvégezte. A babaruhákat unokáinak ő varrta, csakúgy mint a kertcskéjében ő varázsolt mályvából és georginából valóságos kis paradicsomot.

Ma 40 éves és soha ajkát ez a szó nem hagyta el: „Fáradt vagyok“... Ma 40 éves és 6 gyermek..., 2 unoka..., 100 fa, amit ő ültetett és ezer álom, amit eltemetett — jelzik az élete útját...

Ki ez az asszony?... Egy szürke katona... névtelen hős, a mának egy olyan életművészet akinek asszonyi türelme, panasz nélküli élete, mosolya, egy egész családnak boldog otthont teremtett. Egy asszony, aki megtanulta, hogy az élethez tartalom kell és ezt meg is találta, aki álmaival díszítette fel az élet karácsonyfáját, akinek erős vára az otthona volt, akinek a szeme tele volt könnyel és keveset látott a világból, ha kitekintett, de oly sok szépet látott, ha becsukódott és belenézett a tulajdon lelkébe...

Ez az asszony megtanulta a Ma életművészetének első tantételét, amely ebből az egyszerű szóból áll — lemondani!

Tudom, hogy *az emberi szótárnak ez a legfájdalmasabb szava.* Mégis ma, amikor egy egész nemzedéknek kellett egy magasabb élet-színvonalról alacsonyabbra alászállnia, ma, amikor az élet és vágyak sín-párján sokhelyütt van tilosra állítva a szemafor, az, aki kétségbe tud esni azon, hogy nem minden úgy történik, ahogy ő elképzelte, aki öngyilkosságra gondol, amiért autó helyett csak autóbuszra telik — az arra van kárhozható, hogy az élet kerekei elgázolják.

Meg kell *alkudni az ételtől...*, le kell mondani a hiúság igényeiről, a nagyobb örömökről, a fényesebb jólétről. .. lemondani az álmok királykisasszonyáról, csak úgy, mint a kedvenc párizsi parfümről, vagy jobb-fajta cigarettáról... Le kell tudni mondani nemcsak arról, ami van (amiről lemondani könnyebb), de arról is, ami nincs, ami után az ember lelke minden erejével vágyódik... Lemondani egy halk sóhajtással, *lemondani úgy, hogy abból megnyugvás legyen, a megnyugvásból harmónia.*

Hall Caine mondja híres regényében, hogy végeredményben minden lemondás a sorssal kötött legjobb üzlet. ..

Annak az asszonynak, akiről előbb beszéltem — a háborús esztendőkhöz nem volt egyetlen úgynevezett elegáns ruhája, társaságban, színházban nem láttam, ellenben láttam elégszer félretaposott sarkú cipőben. Gyönyörű boutonjait is eladogatta egyiket a másik után, mert kellett a fiainak egyetemi vizsgadíjaira. És ezeken a vizsgadíjakon lassankint elúsztak a perzsaszőnyegek, azután sorjában egy-egy szép porcellán a vitrinből. *De nem volt-e ez az asszony mindenért kárpótolva, az álomtalan éjszakákért, a sok-sok lemondásért, az élet temérdek, soha ki nem nyílt virágjéért — abban az egyetlen órában, amikor ott volt az egyetlen ragyogó aulájában és fiát doktorrá avatták?*

Ismertem egy fiatal szép leányt, aki a modern Hamupipőkék sorsát élte. Hamupipőkéjét: aki ma gyakran hordoz gépirókiasszonyi ruhát. Sokszor mondotta nekem: — Úgy fáj a szívem, mert oly szépen süt a Nap és mégis oly borús az élet... Egy báléjszaka például elérhetetlen álom előttem. Annyi minden kell hozzá: az ondolálástól — a haloványrózsaszín ruháig... Legalább kéthavi kereseti... Ó, mit nem adnék, ha reggelig táncolhatnék, de hát itt van a beteg apám és az állástalan öcsém!...

Szeretném megfogni ennek a mai lánynak szenvedésekkel és munkával megszentelt kezét és azt mondani, amit egy nagyon bölcs írónál olvastam: „Tegyük fel, hogy a Hamupipőke meséje teljesülne és valami tündér elhozná azt a bizonyos báliruhát, halványrózsaszínűt és földgigérőt ... Mondjuk, hogy a bálon csakugyan jól mulatna, tegyük fel, hogy csakugyan körülrajonganák, hogy feltűnne szépségével, eleganciájával a bál egész gavallérhada előtt?

Mit hozna erre a másnap?

Kedvetlenséget a szürke munka után..., keserőséget amiatt, hogy minden héten legalább az egyik éjszaka — nem báléjszaka. Ha belenézne a tükörbe, fájdalmas összehasonlítást tenne a bál tündére és a díztelen dolgozóleány között... A királyfiakról is kiderülne, hogy ők is csak egy éjszakára változtak át a szmokingkölcsonzó jóvoltából walesi hercegekké — és nappal adósággal, lakbérrel, szegénységgel küzdő úrifíúk, akik papírosban viszik haza a 10 deka töpörtyűs vacsorát...

Nem hozna-e az álom beteljesülése csalódást? Nem kell-e tehát a ma életművészenek inkább úgy gondolkoznia, mint ama viruló másik lánynak, akinek valamikor „méltóságos úr“ volt a papája — s ő ma postás-

kisasszony egy kisebb vidéki városban. Mikor megkérdeztem, hogy viseli el élete újabb sorát, így válaszolt: — Csak a zongorám fedelét kell felnyitnom és eljátszanom egy Chopin etűdöt, hogy minden elmémjőjön, ami a múltban szép volt. De ne gondolja, hogy nappal a hivatalban szomorúnak látom a világot... Ha a postán dolgozom: minden levél után, amit lebélyegzek, arra gondolok, hogy íme, most örömet vagy bánatot viszek emberi szíveknek... Minden reggel bejön egy félrecsapott sapkájú diák és felad egy levelet és én akkor arra gondolok: Bárcsak boldog hírt kapna az a kislány, akinek megy a levél, ..

Látják, ez az élet művészete: *minden helyzetben megszépítene fel-emelni, tartalommal megtölteni a legunalmasabb, legszürkébb, legeseménytelenebb életet is.*

Mert ha ékszerekről, fényről, az élet külső díszleteiről le is kell ma tudni mondani — *magáról a boldogságról lemondani nem lehet.* A lel-künk épp úgy kívánja a Napfényt, mint a növény, az ember legértékesebb ösztöne a jobbra, szebbre, nagyobbra vágyás, az a csökönyös vágyakozás a köznapoktól eltérő napok után: ez az Istennek a legnagyobb ajándéka.

Igaz ugyan, hogy ma, amikor minden nap egy-egy új csatát jelent, *szinte azt mondhatnók: szerénytelenség az élettől boldogságot követelni,* amikor annyi körülöttünk a boldogtalan ember. De nem hiába van benne az amerikai szabadságkiáltványban: *minden embernek joga van a boldogsághoz,* — a mint a tüdő nem tud élni oxigén nélkül, úgy nem tud a szív élni az öröm napfénye nélkül.

Sőt, a világ jobb és derűsebb lenne, ha arra tanítanának bennünket: *kötelességünk, hogy boldogok legyünk.*

Minden embernek saját magán kellene kezdenie a boldogság megteremtését, amiből végül az egész világ boldogsága következne.

A baj ott kezdődik, hogy nagyon *kevesen értenek a boldogság tudományához.* Pedig ha valamikor, úgy manapság *határozott tehetség* kell a boldogsághoz. Az életben nem az árnyat látni meg, hanem a fényt, egyetlen jó óráért elfeledni ezer rosszat, fölötte állni szenvedéseinknek, minden új nappal új örömet találni az életben, az életet felülről nézni ... egy toronyból.

Az új élet új alakulása manapság az emberek százezreitől tagadja meg azt az élettartalmat, amibe nevelésük, múltjuk, műveltségük jogosítaná, ezt a tartalmat újjal kell helyettesíteni, *szinte azt mondhatnám, újra meg kell tanulnunk élni. . .*

Az bizonyos, hogy az élet *senki számára nem csupa öröm és nem csupa bánat* Nincs olyan élet, amelyben minden megadatott volna, mintahogy *nincs olyan élet, amelytől minden megtagadtatott volna.*

Pedig hányszor halljuk, hogy az egyiknek minden sikerül, a másiknak — bármihez fog, nincsen szerencséje . . . Miért kell nekem — mondják a panaszló ajkak ezrei — annyit vezekelnem egy-egy boldog percért és mindenhez olyan nagyon nehezen jutni, míg a másik mindent készen kap az élet lakomáján?

Az emberek szeretnék, ha az élet örömeihez könnyebben, olcsóbban, kevesebb áldozattal juthatnának... Pedig csak *azok az órák értékesek, amelyekért szenvedéssel fizetünk*, azokat a boldog perceket tudjuk igazán becsülni, amelyeket súlyos, fájdalmas órák előztek meg. Nézzünk csak körül saját kis életünkben. . . Esős, szürke, ólomködös napok után hogyan tudunk örülni egy-egy napfényes délutánnak, hosszú keserves tél után a tavaszi derűnek... idegenből való hazatérés után muskátlis kicsi otthonunknak... a rég nem látott barátnak... betegség után az első felkelésnek.

Ha életünk sivár, robotos és szomorú, ha a hivatal sötét és rideg — mily nagy öröm a hazatérés a lámpafényhez, a boldog arcokhoz, meleg szívekhez, azokhoz, akiket szeretünk...

S a gondtalanságot, azt, hogy nem kell utánasóhajítani minden kiadott fillérnek — nem a gazdag ember tudja érezni, hanem aki végigjárta a nélkülözések, a garaszkodás Dantei pokolköreiből s éjszakákat ült, virrasztva ágya szélén a kenyérért vívott harc emésztő gondjaiban...

Ne kívánjunk tehát olcsón, vagy épséggel ingyen hozzájutni az élet szép óráihoz.

Gazdagság... és boldogság! — ez a ma életművészetének másik mottója. Én *nem hiszem, hogy a boldogság egyenlő volna az arannyal.* Én nem hiszem, hogy azok, akik — mint az angolok mondják: szájukban ezüstkanállal születtek, okvetlenül boldogok lennének. Astor egyik fiát nemrég ott találták szobájában: golyóval szívében és egy 5 millió dolláros csekkel a zsebében. A pénz kétségtelenül nagy hatalom, de még sincs meg az a nagy hatalma, hogy meg lehessen vele venni a barátságot, a szerelmet, a rokonszenvet.

Maga Ford írja: hogy a gazdagok boldogtalanok, mert sok hódolatban, de kevés nyugalomban van részük... olyanok ők, mint az ingyencek, akik nem ismerik az egyszerű barna kenyér fenséges ízét...

Van egy indus közmondás, amely szerint senkise lehet egyszerre *kétfelé* gazdag — *vagy a zsebe üres és a szíve van tele, vagy földi javakban dúskál és a szíve koldus.*

Vagyon dolgában a ma életbölcseiségének egyik alapdogmája az: *ne azokkal hasonlítsuk össze magunkat, akik nálunknál jobb sorsban élnek, hanem nézzünk be a szegények ablakain, akiknek rosszabbul megy, mint nekünk.* Mély bölcseséggel mondja a kínai példabeszéd: „Mikor megcsodálsz és irigyeled azt, akit gyaloghintón visznek és fáj, amiért nem te ülsz benne — süsd le a szemedet és tekints azokra, akik a gyaloghintót viszik és örülj, hogy nem vagy te is a hordozók között“ . . .

Aki ma egészséges, aki szeret és tud dolgozni, akinek ma a munkáján kívül még egy kis virágos, napfényes otthon is jutott — az egész sorsjegggyel játszik a boldogság nagy sorsjátékán.

Senkise láthat bele a mások életébe, különösen nem az irigyelték életébe. Mikor valakinek kifelé látszólag nagyon simán, nagyon szőnyeges fut az élet-útja — ki tudja, hogy az irigyeltet nem emészti-e valami lappangó betegség, aggodás, magányosság, boldogtalan érzés? *Nem mindig azok a boldogok, akiknek a mi ítéletünk szerint minden okuk meg volna a boldogságra, viszont nem azok a legboldogtalanabbak, akiknek a helyében mi elviselhetetlennek tartanók az életet.*

Az a látszólag gondtalanul élő ember épp úgy szenvedhet, mikor senkise látja, épp úgy ülhet *kezeibe* temetett arccal, önmagába roskadtan, mint az, akit senkise irigyel. Hány legendásan gazdag emberrel találkoztunk napjainkban, akinek láttára sóhajtva kívántuk „bár annyi pénzem lenne mint neki“, — amíg odajutott, hogy ma már nem cserélnénk vele. Ilyenkor az ember felébred, egyszerre jobbnak, szebbnek, elbírhatóbbnak látja a maga elkeseredett, megunt, örömtelen, szürke életét.

Ne akarjunk azokkal cserélni. „akiknek minden sikerül... akik ezért a mindenért igen nagy árat fizettek, legtöbbször a lelkük nyugalmát. Nincs olyan ember a világon, akinek minden sikerül. „Mi ez a minden? Hírnév... vagyon... társadalmi pozíció... egészség... harmonikus családi élet — ez volna az, amit általában mindennek neveznek.“

Sokezer emberrel beszéltem az életben, de bevallom, egyetlenegy olyan embert se találtam, akinek minden sikerült volna. A híres tudósna volt egy „,tbc“-s gyereke, a dúsgazdag gyárosnak meg volt mindene, még egy gyomorrákja is, az ünnepezt művészna ott sírt, ahol senkise látta, amikor nap-nap után kellett felfedeznie az őszülő hajszálakat, a diadala

csúcspontján álló politikust ott hagyta a felesége, akit pedig egész szívével szeretett.

Vagyis *ahogy a bánat minden forrása, úgy a boldogság forrása is önmagunkban van. Azért is az életben nem az a lényeges, hogy-mint vannak a dolgok a valóságban, hanem hogyan látjuk őket. Van, aki a boldogságot egy könyvescsomag felbontásában megtalálja, van, aki egy főnyereményben sem találja meg.* Egy dúsgazdag emberről olvastam, hogy élete legszebb délutánja az volt, mikor az akkor még talpalatnyi kertecskéjében az első barackfa kivirágzott, ő letört róla egy virágos galyat, leült a fa alá és egész délután ezt a barackfaágat simogatta.

Hány ezer ember adná oda tudásának minden gyümölcsét, ládájának minden ezüstjét, vagyont, sikert, hírnevet, mindent, amit az életben elért, ha mégegyszer — 20 éves lehetne!

Sajnos, csak kevesen méltányolják a mindennap megnyilvánuló áldásokat: a kenyeret, a napfényt, a virágokat, pedig mit nem adna a vak azért, ha láthatná a tavaszi mezőt, a fényeket, a sokezer gyönyörűséget, amit mi naponként élvezünk.

Goethe mondotta, hogy *aki a világot és az életet élvezetessé akarja tenni, annak előbb önmagát kell élvezetessé tennie.*

Hogy jó társaság lehessünk önmagunk részére, meg kell töltenünk a lelkünket nagy, szép és tiszta gondolatokkal, ki kell tárnunk a szívünket a legkisebb öröm elé is, meg kell magunkat óvni az önvádaktól és gazdaggá kell tenni lelkünket a múlt kellemes emlékeivel, a jövő észszerű reményeivel.

Mindenki gazdag, aki örülni tud az életnek, aki gyönyörködni tud benne. Mindenki gazdag, mert *minden embernek van egy nagy vagyona — a lelke.* Mindenki kapott Istentől egy nagy ajándékot, aminél szebbet, nagyobbbat, minden könnye, bánata, csalódása dacára sem kaphatott volna — az életet.

Ha megteesszük mindazt, ami erőnktől telik, ha a kellemetlenségek jelentőségét nem túlozzuk, ha megtanuljuk szemlélni a dolgok derűs oldalát, ha élünk a bennünket környező sok áldással, ha nem járunk holt lelkek módjára a világban, akik felett a föld és ég minden szépsége nap-nap után elvonul anélkül, hogy szívüket meghatná, lelküket felemelné — akkor lehetetlen mást érezni, mint azt: *élni jó,.. az élet nagy ajándék... az élet csodálatos gazdagság,.. az élet a legszebb örökség...*

Lessing írta egyik levelében barátjának, Mendelsohnnak: „*Elvem elégedetten élni. ha még oly kevés okom van is rá... Ez kell, hogy a mai ember életművészetének alapelve legyen.*

Ha tehát valamikor, úgy manapság töltjük meg lelkünket ezekkel a gondolatokkal: Az emberek jók. . . van vigasztalás. . . van meleg szív. . . van sírig tartó szeretet... Boldog akarok lenni... felejteni akarok... gyógyulni akarok... nem akarok összetörni!

Nem szabad beletemetkeznünk a csüggedésbe, nem szabad azt mondani: „olyan mindegy, hogy egy álommal több vagy kevesebb omlik össze... hadd legyek még szegényebb!“ Nem szabad ilyeneket mondani: „Csak boldog szerettem volna lenni — és ez az egyetlen kívánságom se sikerült!“ Nem szabad azon töprengenünk, hogy nem érdemeltük meg a mai idők sok szenvedését. Minden szerencsétlenség kisebb, minden kereszt könnyebb attól a pillanattól fogva, ha belátjuk, *hogy számunkra senki kötelező ígéretet nem tett a boldogságra.* azt csak ajándékba kapjuk, amit meg kell érdemelni munkával és meg kell hálálni sok-sok jószággal... Lehet, hogy nem kaptunk meg mindent, amire vágyódtunk, de legalább fejlesztettük önmagunkat — hiszen a szeretet, a másokkal egyúttisztenvedés egyetlen iskolája: a tulajdon szenvedésünk, megvalósulatlan álmaink, füstbement reményünk, letört nagyvágyásunk...

A legszerencsétlenebb ember életében is van számos szép perc, óra... nap, amire érdemes visszanézni, már pedig az életművészet nagy titka: *elfelejteni minden rosszat és soha el nem felejteni semmi jót ami volt az életben.*

Igen! — sok-sok apró öröme van az életnek — kezdve a jól elkészült kedvenc ételünktől egy bölcs és szép könyvig és aki az élet apró boldog perceit meg tudja látni és ki tudja használni, az 100 évet élhet 3 esztendő alatt.

Érdemes élni. ha másért nem, azért, mert minden évben van tavasz, van karácsonyeste... *érdemes élni.* mert itt vannak a gyerekek, akiket nekünk kell karunkra venni és betakarni, nemcsak kis ágyacskáikban, de a szívüket is betakarni árnyak, gondok, fagyok elől... *Érdemes élni.* mert ha az élet semmitse hozott, ott vannak az álmok, ott van a várakozás, amikor valami szebbre, jobbra várunk, ami máris a boldogság küszöbe.

Érdemes élni: éppen azért, mert még annyi szép van, amit nem láttunk... gazdag városok... gyönyörű tájak, amiket meg lehet nézni... annyi szép muzsika, amit még nem hallottunk... annyi könyv, amit

még nem olvastunk... annyi vágy, ami még nem teljesült... Kedves emberek... vidám percek... boldog esték, mind-mind várnak ránk... úgy lehet az első fordulónál...

Nem az az életművész, aki szemfényvesztő módon keresi és költi el a pénzét, aki raffinált élvezetekben akarja megtalálni a változatosságot, hanem, aki minden helyen és minden helyzetben állja a sarat, nem fél, nem kishitű, nem sopánkodik, hanem az egészséges lélek szívósságával és törhetetlenségével hirdeti: „Lesz ez még jobban is. Sikerülni fog!“ Hisz az élet olyan gazdag és olyan bőkezű! Aki korán elcsügged, az önmagát ítéli halálra! És ha látszólag minden össze is esküdött ellenünk, még keményebbre kell szorítanunk az öklünket és megacélozni izmainkat... a sors meghajol az ilyen lélekerő láttára... Minden küzdelemben az marad a győztes, aki tovább bírja, hittel, akaratlall és kitartással! Ez az igazi sikerek titka, nem pedig azok a kerülő, gyakran görbe utak, melyeken a gyávák lopóznak a képzelte boldogság felé. Carlyle Tamás felejthetetlen szavait, melyeket fia ágya fölé íratott, válasszuk mi is jelszóul: „Ember! Az élet szép... bármit hoz is a sors: el ne felejts *élni!*“

OPTIMIZMUS ÉS ÖNBIZALOM

Párizsban öngyilkos lett egy lengyel származási hegedűművész, afölötti elkeseredésében, hogy nyomora miatt kénytelen volt hegedűjét beadni a zálogházba.

Azt hiszem, az öngyilkosok számára az volna a legfájdalmasabb büntetés, ha Isten visszaküldené őket a földre, hogy végignézzék, mikénni alakult volna életük, ha nem vetnek annak önközükkel véget.

A mi lengyel művésznünknek is csak pár órát kellett volna várnia és akkor meghallja aajtján annak a kéznek a kopogtatását, amely részére 5000 frankot hozott egy hangversenyirodától, amivel a művészt turnéra kívánta lekötöni.

Manapság szinte tömegbetegséggé lett a csüggedés, a „minden mindegy“ hangulata.

Az emberek egyszerűen nem tudják, mit kezdjenek az életükkel, itt járnak közöttünk ezerszámra holt lelkek, „kiket a háború megölt, anélkül, hogy a gránát szétépte volna őket.“

Vannak emberek, akiknek társalgása panaszkodásból áll, még a léleketük is sóhajtás, akik belebeszélnek maguknak, hogy szerencsétlen csúlag alatt születtek és rögeszméjükké válik, hogy az egész világ folyton ellenük tör.

Az ilyen sötétenlátó mindent torzító tükörben lát, ezért érzi az apró túsúrást vértanúi gyötrelmeknek, a kis karcolást a szív mély sebének, a hétköznapi súrlódásokat a házasság tragédiájának, a szót sem érdemlő csalódásokat az élet megsemmisítő összeomlásának.

Szellemesen mondja Sviff a pesszimistáról, hogy az, még ha a sült galamb szájába repülne is, csak panaszkodna, — miért nem repült be —

felszeletelve? „Oly szerencsétlen vagyok — mondja Molière egyik alakja, — hogyha kalaposmesterséget tanultam volna, biztos, hogy az emberek ezentúl fej nélkül születnének.“

A szegénységnek és nyomornak éppen az a legnagyobb átka, hogy hozzászoktatja az embereket a balsiker árnyékához úgy, hogy szinte kibékülnek annak szükségszerűségével. Márpedig, aki azzal a gondolattal lép ki az életbe: én nem fogok boldogulni, az nem is fog boldogulni, aki a balsors szülöttének hiszi magát, az elé hiába hozza a Sors aranytálcán a kedvező alkalmat, nem fogja tudni megragadni.

Azok az emberek, akik mindig a szomorú oldaláról látják az életet, akik nem találnak benne semmi olyant, aminek örvendezni lehetne — háttal állnak az élet világosságának, amivel nemcsak temérdek szép perctől és igazi napfénytől fosztják meg magukat, hanem önmaguk emelnek gátat a szerencsájük, a boldogságuk és sikerük elé, A felhasználatlan és sikert biztosító energiáknak óriási készlete rejlik a mai letört emberek lelkében, akik azon szenvedtek hajótörést, hogy önbizalmukat és életbátorságukat veszítették el.

Van Wilde Oszkárnak egy elbeszélése, amelynek az éjjeli mulatságból későn hazatérő főhőse arra kéri az éjjeli őrt, hogy a hátamögött kullogó gyanús fickót csípje nyakon... Kisül azonban, hogy ez a gyanús fickó senki más, mint a tulajdon árnyéka.

Az élet tükör, mely olyan arcot mutat, aminővel beletekintünk. Ha kacagunk, ő is kacag, a haragos arcra a tükör is sötét arccal felel. Nincsen olyan dolog, amelynek ne volna árnyoldala és fényoldala, önmagunktól függ, vájjon a dolgok fény-, vagy árnyoldalára tekintünk. Nem a dolgok sötétek, hanem a szem, amely nézi őket, nem a világ szomorú, hanem aki annak látja,

Klug írja, hogy Bécsből hazautaztában, a vonat kupéjában egy magányos úr ült, akinek ölében egy kisfiú zokogott... A véget érni nem tudó, fel-felcsukló, megújuló sírás lassankint bosszantani kezdte az utasokat. Először a homlokuk ráncolódott össze, azután itt is, ott is az ajkakra tódult egy-egy éles kifakadás. Végre az egyik hölgyből kitört az őszinteség és odaszólt az egyedül ülő emberhez. „Legyen szíves, hallgattassa el a gyereket... ugyan mit szól majd az édesanyja, ha uraságod ilyen kisírt szemekkel viszi a fiát hozzá haza?..“

Erre a szóra a férfi is felcsuklott: „Ó de szívesen vinném haza az édesanyjához — válaszolta, — fia az édesanyja nem utazna együtt velünk ...holtan... hátul az utolsó kocsiban.“

Az arcok egyszerre megváltoztak. Ez a pár szó két szív minden fájdalmát a megdöbben emberek elé tárta és a sajnálkozás egyszerre a félig elárvult kisfiú és az apja felé fordult. Mindenki azon iparkodott, hogy belenyúljon a szívébe és elővegyen egy rejtett melegű szót, egy szót... amivel az ilyen nagy bánatot enyhíteni lehet. Valamennyien egyszerre benső részvétet éreztek, pedig pár perccel előbb mindannyian az apa és gyermeke ellen voltak hangolva.

Csak tiszta és résztvevő tekintettel kellene néznünk az emberekre, életükre, bajaikra és sok minden könnyebb lenne számunkra, sok fájdalmunk megenyhülne és szelíd fénysugár lépne nyomába.

Goethe mondotta: „Az emberek között nem lakozna annyi bánat és sötétség, ha képzeletük minden erejét nem arra fordítanák, hogy a fejük felett elzúgott viharok emlékét felidézzék. Folyton arról panaszkodnak, hogy a jó napok nem ütnek meg a rossz napok számát, pedig ha nyílt szívvel élvezni tudnák a jó percek, amiket az *élet* naponként ajándékoz, — elég erőt meríthetnének belőle a sötét órák elviselésére.“

Boldogtalanságunk legfőbb oka, hogy alig akad ember, aki sorsával meg volna elégedve. A kis örömeiket, az élet apró és finom szépségeit, a szerényebb élvezeteket lekicsinylik, vagy észre sem veszik, szétperegenek, mint egy elszakadt lánc gyöngyszemei. A legtöbb ember nem ért hozzá, hogy boldog legyen azzal, ami van, hanem folyton az után sóvárog, ami nincsen. Az emberek elérhetetlen álmok után futnak és nem látják meg a kínálkozó boldogságot, amiért még a kezüket is alig kellene kinyújtani.

Úgy vagyunk az örömmel, mint a szomjas ember a hűsítő italokkal: rendel magának drága szörpöt, oranzsádót, jegezett krémet; pedig szomjunkat egyedül a csillogó, tiszta víz tudja csak eloltani

Az életbölcseiség alfája, hogy nem szabad túlsókat várni és követelni az élettől, mert az élet senkinek se adta meg azt, amit fiatal leányfejjel, vagy diákfejjel álmodott... Az embernek időről időre lehetnek örömei, boldog percei, de egészen boldog nem lehet, hiszen napsugaras élet, árnyék nélkül, boldogság szenvedés nélkül: élet sem volna, — legalább is nem volna emberi élet.

— Mikor ifjú voltam — írja Tolsztoj önéletrajzában — tele voltam a vágygal, hogy mindent lássak, mindent tudjak, mindent érezzék, vagyis magamba zárjam az egész világot... Az ember egy darabig csapkod is összetört szárnyaival... Aztán, mikor a nagy belső selejtezésen átestem

és a rendeződés lezajlott az én szívemben is — beláttam, hogy csöndes, magányos élet a falu zárkózottságában... az a lehetőség, hogy az emberekkel jól tehessek, akikkel oly könnyű jól tenni, hiszen nincsenek hozzászokva . . . meg a munka, olyan, amit hasznosnak vél az ember, . . . azután virágos fák, könyvek, zene és egy közelálló ember iránt érzett szeretet, — ime ez a lehető boldogság egész foglalata.

Az élet művészete abból áll, *hogy az ember tárja ki lelkét a legkisebb öröm elé is és tudja türelmes alázattal fogadni a szenvedést.*

Ki kell tárnunk lelkünket az öröm elé, hiszen a szív épp úgy szomjazza a Napfényt, mint a fa, a virág, a növény. . . *Csak addig lehet élni — mondja Mulford, — amíg az ember részeg az élettől. Ezért kell gondolatban mindig a derűt keresni. lelkileg is mindig a Nap felé fordulni.* Mindnyájan tapasztalhattuk, hogy az öröm épp oly kitörölhetlen nyomokat tud hagyni a lélekben, mint a szenvedés ... a régi szép órák emléke sokszor egy egész életre át tudja világítani a szívünkre hulló nagy-nagy sötétséget .. ,

Mikor Milton megvakult, ruganyos és derült kedélyét nemhogy elvesztette volna, de még növekedett is benne az élet tudatos örömrézése, mint ahogy maga mondotta: „a szenvedés tett a nevetés barátjává.’.

Volt egy nagyanyám, aki nem hagyott rám ékszereket, se diadémokat, csak egy képet és azon a — mosolyát. Életében hat nagy műtétet állott ki, és 10 évet töltött kórházban, de soha egy percre nem érezte szerencsétlennek magát. Sőt azt szokta mondani, hogy élete legboldogabb éveit töltötte a kórházi fehér ágyon, annyira szerették... és ott tanulta meg látni, hogy az ő keresztje még kisebb, mint a másoké. . ,

Mikor Taylort, a nagy angol író ellenségei kiforgatták mindenéből, ezeket írta naplójába: „Minden vagyonom ez a tintatartó. . , Mindenemet elszedték... azaz mégsem. Nem vették el asszonyomat, sem barátaim szívét, megmaradt a jókedvem, az étvágyam, a tiszta lelkiismeretem, ami pedig a legpuhább selyempalást, amit az ember lelkére ölthet. Meghagytak egy üres padot az öreg hársfa alatt és a templomban is. Végül meghagyták nekem a nagy csöndes társat: az Istent! Ha az ő arcába nézek, a kezének súlyát nem érzem...“

Ismertem egy nagyképességű tanítót, — akit mint mondani szokás — élve temettek el egy Istenhátamögötti falu sarába s bár lett volna oka panaszra a mellőzés miatt, így érvelt: „Elhatároztam, hogy sorsommal kiengesztelődöm és itt is megfogom szépíteni az életem. Dolgozok napestig az iskolában és kertemben, alvás közben erőt gyűjtök, hogy másnap

megint oly fáradttá tudjam tenni magamat, hogy estére szememet ismét ellepje az álom...”

Ő mennyivel többre jutott *ezzel* a felfogással, mintha panaszkodó és siránkozó leveleket küldött volna, hogy azokat a papirkosárba dobják.

Nekünk is arra van szükségünk, hogy kedélyünket ne engedjük elnyomni, mégha minden esemény látszólag ellenünk is esküszik. Meg kell szabadulnunk a fantáziánk által alkotott és megnövesztett árnyaktól, hiszen amíg vannak fejük felett csillagok és van zöld lomb a fán . . ., az élet mindig szép... *Amíg vannak a földön emberek, mindig lesznek közöttük, akiket lehet szeretni.* Egy árva szív számára úgy sincs nagyobb kincs..., mint egy másik árva szív... A jókedv és derű a lélek kenete, a szív olaja, ezért mondotta Kempis Tamás, hogy az élet nehézségeinek legyőzésére három szer van: a derű..., a derű..., a derű.

Az embernek fénnel kell megtölteni a napjait, azért ajánlja Coué, hogy mondogassuk naponta: „Ez a nap szebb volt, mint a másik... ma minden tekintetben jobban érzem magamat...” s ha fájdalom jön, szóljunk így magunkhoz: „Elmúlik... sebj... elmúlik...”

A legsimább és legderűsebb homlokon is megjelennek előbb-utóbb a gondok barázdái, amik arról beszélnek, hogy embernek lenni annyi, mint küzdenek lenni. Gyarló emberek vagyunk s ki merné mondani közülünk, hogy egyetlenegyszer sem roskadt le a keresztje alatt, s egyszerre mondotta ki a nagy golgotai szavakat: Istenem... Istenem! mért hagtál el engem?...

Igen, azoknak az embereknek, akiket derült, kiegyensúlyozott lényükért irigyelünk, szintén nem volt könnyebb az életük, mint azoknak, akik folyton arról panaszkodnak, hogy rossz volt hozzájuk a sors, — csakhogy lelkük bátorsága révén fel tudtak jutni az életbölcseiség ama örök napfényben fürdő csúcsára, amelyre a legtöbb ember vágyakozva néz.

De ne feledjük, hogy az Isten sohasem ácsol nehezebb keresztfát, mint aminőt a vállunk elbír, nem üt nagyobb sebet, mint aminőt be is tud gyógyítani. A küzdesek, csalódások, a nehézségek nem arravalók, hogy elcsüggedzenek, hanem hogy erőt öntsenek belénk. „A szenvedés és baj — mondja egy német író — sokszor csak álruhába öltöztetett áldás.” A balsors gyakran még a sikernél is többre tanít.

Mikor egy magasrangú bírótól megkérdezték, minek köszönheti fényes előmenetelét, azt felelte: annak, hogy pályámnak csaknem egyetlen fillér nélkül indultam neki...

Tömerdek nagyszerű életsiker a tönkrement vagyon romjaiból, vagy a látszólag letört remények hamvaiból született. Az életben elég gyakran láthatjuk, hogy az embereket hamarabb célhoz vezet egy bukás, mint valami könnyű siker. Helyesen mondotta Wellington, hogy az igazi hadvezért többre tanítja egy hátrálás, mint tíz győzelem. Washington nem nyert meg annyi csatát, mint amennyit elvesztett s így lett övé az utolsó diadal.

Talmát, a napóleoni kor legnagyobb színészét kifütyülték, mikor először a színpadra lépett, lord Beaconsfield első parlamenti szónoklata gúnykacajba fült. És ezek az emberek mégis nagy tetteket vittek végbe, mert balsikerük újabb erőfeszítésre ösztökélte őket.

Sok embernél éppen a sikertelenség ölte meg jellemének ellenségeit, ez kétszerezte meg önbizalmát, erősítette meg iniciatíváit, fokozta cselekvőképességét, a szó szoros értelmében ez alakította át.

Ezért is látjuk, hogy az erély és kitartás többet ér az életben, mint a lángész. A közélet érdekes fejezetét írhatnánk meg azokról a közepes tanuló-

ról, kezdve Newtontól, akinek az iskola utolsó padjában volt a helye — Bismarckig, hogy a kitartással és önbizalommal megáldott kisebb tehetségek miként körözték le az életben az energiátlan fényes tehetségeket.

Egyedül a kitartás a titka annak, hogy az iskola tisztakitűnőit, színjeleseit az élet sokszor megfordítva osztogatja.

Hiszen senkiről se tudhatjuk igazán, mire képes, míg a balsors egy nehéz csapása meg nem mutatja az emberben rejlő felsőbbrendű embert. Hányszor látjuk az életben, hogy látszólag hasznavehetetlen emberek küzdelmekkel járó helyzetek sodrában váratlanul meglepő jellemerőt fejtenek ki, energiájuk tömörre kovácsolódik. Azon növényekhez hasonlók, amelyek csak szétmorzsolva és összetaposva árasztják gyökerük nemes illatát.

Lincoln Ábrahám, Amerika egyik legnagyobb fia, 40 éves korában még jelentéktelen vámtiszt volt, akít gyenge testalkatánál fogva még a hadsereg kötelékéből is elbocsájtottak. Később politikai okokból börtönbe került, s íme a börtönben töltött félév volt az, ami a legnemesebb önteremtő erő kifejtéséhez hozzásegítette. Faraday, a villamosság nagy zsenije mondotta magáról pályája kezdetén: Nincs se pénzem, se címerem, nincsenek őseim, de ha már egyszer élek, meg fogom mutatni, hogy ugyanannyit tudok használni embertársaimnak, mintha mindezekkel az előnyökkel születtem volna. Xantus példája, aki volt könyvügynök, boltossegéd, jutagyári munkás, újsághordó, zongorahangoló, görög nyelvtanár, míg

Amerika mérnöki *vezérkarának* elért jutott — mutatja, hogy az ember nagy dolgokat vihet végbe, anélkül, hogy egyetlen dollár volna is a zsebében,

Stephenson, a gőzgép feltalálója az ifjúsághoz intézett beszédéből sohasem felejtette ki eme bátorító tanácsot: „Boldogulni akartok? — Csak azt tegyétek, amit én . . . legyetek kitartók! . . .“

Nagy Sándort egyízben az ellenséges túlerő beszorította kicsiny csapatával egy sziklavárba. Már-már csüggedni kezdett, amikor megpillantott egy hangyát, amely önmagánál tízszer nagyobb terhet igyekezett fészkébe cipelni. Nagy Sándor megfigyelte: az apró állatka 71-szer esett vissza a teher alatt, de a 72-ik alkalommal mégis sikerült neki terhét a hangyafészekbe felhengeríteni. Mit?! — kiáltott fel erőre gyuladva Nagy Sándor — egy oktalan állat ilyen kitartásra képes és én, a férfi elcsüggedjek? Kitért a várból és győzött, így tanította bátorságra, önbizalomra, akarata kifejtésére a világ egyik legrettenthetlenebb hősét a világ egyik legigénytelenebb férge — egy hangya!

De nemcsak a nagyok nagy esete, az élet apró hőstettei is azt igazolják, hogy ragyogó győzelmeket arathat az életben a kitartás, az önbizalom, a szív bátorsága.

Ismertem egy anyát, aki húsz évi fáradozással, odaadással, szerető türéssel és hősiességgel elérte, hogy gyerekei felfogták: mit tett értük? A gyerekei ma, felnőttkorukban jobban ragaszkodnak hozzá, mint bárki-máshoz, pedig kamaszkorukban hányavetik, követelők és hidegek voltak hozzá, míg a múltó évek, a soha nem csökkenő szeretet mégis csak visszavezette őket ahhoz, aki mindent eltűr, mindent megbocsájt, mindig simogató kézzel és vigasztaló szóval vár.

Mindenki, aki az életben boldogult és előrejutott: önmagából merítette a cselekvő erőt, önmagunkban csörgedezik a csodaforrás, amely visszaadhatja szerencsénket, lelkünk szépségét, az élet boldogságát.

Mert sehová sem menekülhet az ember, több biztossággal minden baj elöl, a legnagyobb baj elöl is, — mint önön-lelkébe. Ezért mondja Marlov: *A szívem az én váram.*

Nincs olyan balsiker, ami jóvátehető nem volna és mindenki megteheti azt, amire egy másik képes. Gondoljunk arra, hogy mi vagyunk azok, akik saját életünk folyását intézzük, a Sors senkinek nem ellensége, a sorsot mindenki önmagában hordja. Igaza van Epiktetosnak: *Aki boldogtalant a saját hibájából az!*

Az embernek szilárdan meg kell győződve lennie arról, hogy célját eléri, mint ahogy el is fogja érni. Mennél mélyebb és értékesebb egy lélek, annál nehezebben találja ugyan meg helyét, de ha megtalálta, a boldogság társává szegődik. Nem szabad beletemetkeznünk a szomorúságba és csüggedésbe, nem azt kell mondani: én annyit *vártam* az élettől . . . hanem én még annyit *várok* az élettől. Hinnünk kell abban, hogy az *életben minden megoldódik*, hogy az élet legnehezebb problémáiból és legkilátástalanabbnak látszó helyzeteiből is van kivezető út, ha az ember eleget és higgadt fejvel gondolkozik rajta.

Csak nem szabad ölbeejteni a kezét, nem szabad leülni és magunk elé meredni. *Minden kezdés, minden küzdés, ha sikerül, ha nem — többet ér, mint a néma és fáradt kétségbeesés.*

Aki ma az életben a starthoz áll, el kell készülvén lennie, hogy a célhoz csakis meghíusult küzdelmek árán vezet az út, az élet bármely vállalkozásának keresztülvitelére tehát a lelkesültség összes erőit ki kell fejtenie az embernek. Ma azoknak van igazuk, akik nem nyugszanak bele a sors pörölycsapásaiba, akik, ha Isten tudja, hányadszor kell is újra kezdeniök az életet: mégis reménykednek. Éppen azért, aki ma nem roskad össze, aki ma élni tud: az mind értékes ember, az mind megérdemli az Élettől a hősiesség vaskeresztjét.

Ne feledjük Goethe szavait: A szerencsétlenség a gyávák szemében óriás, bátrak szemében törpe. Kishitúséggel semmire sem megyünk az életben. Sohase sóvárogjunk azután, ami elmúlt, ne akarjuk arra építeni a jövőnket, hogy valamikor jobb napokat láttunk és „nem érdemes tovább vergődni, hisz azt, amit elvesztettünk, sohase tudjuk visszaszerezni . . .“ A múlt: az emlékek és az árnyak birodalma. Élő ember erre nem támaszkodhat, sőt azzal a ruganyossággal, ami legjobban az amerikai kivándorlót jellemzi, kell talpraállani az elbukónak és ismét és újra nekivágni a látszólag bevehetetlen akadályoknak. Egy ember, aki bízik a saját képességeiben és szorgalmában, az sohasem elveszett ember. Ne ábrándokat, délibábokat kergessünk: mesés amerikai örökséget, főnyereményt, ne azt várjuk, hogy a szánkba repüljön a sült galamb, hanem magunk ragadjuk kezünkbe a sors gyepeljét! Van egy embertípus amelyre azt szokták mondani: a jég hátán is megél! Ezek az igazán életrevaló emberek, akik nem hátrálnak és a szenvedést, a gondot, a nélkülözést átmenetnek tekintik. . .

Párizsban, a Dome des Invalidesban, amelynek kupolája Napóleon, a nagy katonacászárnak márványsírgödre fölé emelkedik, van egy ablak, amely minden látogató számára felejthetetlen élményt nyújt. A tervező művész

valami különös találmányú, aranyszínű üvegből készítette, amelynek egy csodás és elragadó tulajdonsága van, — bármennyire felhős, szürke és esős is odakünn az ég, ezen az ablakon át mindig úgy tűnik fel, mintha odakünn ragyogna a napsütés!

A szívünkre is fel kellene szerelni egy ilyen aranyszínű, fénytörő üvegablakot, hogy minden, ami rajta áttör: köd és árnyék . . . napsugárrá szűrődjék. Minél nagyobb a szenvedés, mennél több csapás ér, annál inkább kell mondanunk azokat a szavakat amiket a pap az oltárnál mond: *Sursum corda!* Fel a szívekkel! . . .

É L E T B Á T O R S Á G

mai kor pszichózisához — midőn az emberek nem az évektől öregednek meg, hanem a lelkiüktől — hozzátartozik, hogy a szívekben kihűlőfélben és kialvófélben van: az életbátorság erénye.

A modern technika gigantikus és grandiózus kereteit építette meg az emberi életnek... Drótok zizegnek, turbinák örvénye zúg, gépek zakatolnak. . . könyvek, munkások, tőkék tömegei versenyeznek, hogy agyafűrt és nagyarányú kényelemmel tegyék boldoggá a század

emberét, akinek egy szép napon nem fog meglepetést okozni, ha a holdat lehozzák a földre, vagy ha a földgömb elkezd nyugatról keletre forogni. . . A boldogulás gépháza robbanásig fűtve: . . . és soha annyi loccsanás a hidak alatt, ...soha annyi összetört, démonoktól hajszott ember, soha annyi megkínzott, láthatatlan tövisekkel koszorúzott emberszív, mint manapság.

A világháború, amely a mi csodálatos és nagyratartott Európánkat *óriási hullaházzá változtatta*, amelynek lövészárók-ravatalán kilencmillió Ábel véres teteme porladozott a gyökerek alá: mindnyájunkat *elkoptatott, felőrölt, lefokozott és megrontott*.

A halott milliók mellett itt járnak köztünk élő testekben a *félleg megholt lelkek milliói*, azoknak a millióknak feláldozott és elsodort nemzedéke, akiket — Remarque szava szerint — *a háború megölt, anélkül, hogy a gránát szétépte volna*. Itt van a szörnyű örvények forgatagából hazakerült harmincévesek nemzedéke: akik az iskolapadból kerültek a lövészárokba és vérbe és halálba temették az élet legszentebb éveit, . . .egy nemzedék, amely alig felejtette el az édes anyatej ízét s *ölelés helyett ölni kellett tanulnia* — nehogy őt magát öljk meg...

Itt van a hazajöttek nemzedéke: akik csak fél helyet mernek elfoglalni az élők között, akik beleöszülve a véres kereszthordozásba, úgy érzik, hogy sohse fognak többé napfényre vergődni az Élet sötét alagútjából.. .

Itt a mai fiatalság, amely mint történelmi törmelék, mint ócska-vas: felhasználatlanul pusztul el a szemünk láttára. *Egy generációt amelynek élete nem tavasszal, hanem ősszel kezdődött*; fiatalok, akik midőn felhalmozott energiáikkal be akarnak lépni az életbe: arra ébrednek, hogy „minden hely foglalt“, ..

Hiszen a mai éhségnyomor — minden szörnyősége ellenére is: nem a legnagyobb nyomor a világon... Hol van azoknak a nyomora, akik valaha szebb napokat láttak?... Akiknek lassacskán úszott el minden a zálogházi batyukendőkben: először a tizenkétszemélyes ezüst, azután a szőnyegek . . . végül a futtatott aranyszívceske a nefelejtés kövel, a fehér függöny és csipkés vánkosciha. . . Hol vannak azok, akiknek torkát egész életen át fojtogatja a kielégítetlen álmok vonagló és sorvasztó fájdalma? Hol vannak a nagy remények hajótöröttei, az összezugorodott lángelmék, akiknek fénye kiégett a közöny hamujában, az elpuskázott egzisztenciák nyomora, akik előtt bezárul minden ajtó, akik hófehér hajjal jutottak a beismeréshez, hogy életük elvérzett a legszebb álmokon és terveken?

Nézz körül, hány emberarcon lobbant ki a szellem fénye, ó hány ember ébred manapság arra, hogy egy hang belülről, a szív sötét tárnájából rászól tisztán és érthetőn: „Felesleges vagy!... hiába éltél!...“ Hány emberarcra van manapság ráírva Gorkij szörnyű szava: „Nekem már minden mindegy! . . .“ Hány sír domborul az élet országútján, amelynek fejfáján a születés és halál dátuma között láthatatlan írással írva áll ez a szó: „hasztalan“...

Hasztalan küzdöttem, hasztalan feszítettem neki a vállam, hasztalan kezdtem el újból és újból — semmisse sikerült...

Az élet sok harcosa elvérzik, mintha a Sors és Végtet túlereje nekiugrana a torkának és leteperné . . .

Túlerő??, . . Sors??, . . Végtet??, ., Nem, ilyen sötét és vak hatalmak nincsenek,

A Sorsnak nincsen olyan túlereje, hogy egy életet a hősiesség glóriájától megfosszon, hogy letapossa és megsemmisítse egy élet kereszthordozásának és küzdelmeinek belső értékét, hogy egy munkás, lelkes, harcos életet — haszontalanul eltöltött életté fokozzon le...

Foerster írja, hogy a spanyol partokon zátonyra futott és elsüllyedt egy angol hajó . . . Csónak csak asszonyoknak és gyermekeknek jutott, a a matrózoknak szembe kellett nézniök a biztos halállal. Mikor a menekülők eleveztek a süllyedő hajótól: egyszerre lelkesült éneket hallottak felzendülni.. Hátranéztek és meglátták a legénységet a fődélzetén és megismerték a dalt: „Good save the King“ — az angol nemzeti himnusz. így süllyedtek el: nem átkozódva, nem kétségbeesve, hanem felemelt fejjel, mint hősök — akiket a halál le nem győzhet. . . A csónakban maradtak sápadt-fehéren meredtek a halálkórusra és szívük kimondhatatlan megindultságában összeszorították ajkukat, .. Soha, de soha nem fogják — mondották később, miután partot értek — elfelejteni ezt az éneket és ezt a süllyedő hajót, amelyről a bátorság és önuralom nagy himnusza szállt az ég felé!

Azt hiszik, hogy ezt a példát csak a szirteken lehet követni? Nem gondolják, hogy ami nagyban a tengeren, a halál fenséges páthoszában hősies: azt kicsinyben a hétköznapok szürkeségében is lehet utánózni?

Igen! azt, amit a haldokló tengerészek megtettek a spanyol sziklákon, mi is megtehetjük az élet kisebb-nagyobb zátonyain, hiszen az élet hősiesége *nem abban áll, hogy kevés legyen a bajunk, hanem hogy helyén legyen a szívünk* . . .

Az élet hősiességéről nemcsak azok a vaskeresztek beszélnek, amiket a mellünkre tűztek, mialatt szólt az ezred zenekara — az élet hősiességéről beszélnek azok a könnyek is, amiket egy szegény varróleány hullat a selyemingekre, amiken heti 10 pengőért dolgozik s amelyek oly csábítóan ragyognak a kirakatokban«. Erről beszélnek: *anyák könnyei, akik apák is tudtak lenni a gyermekeikért; mártírasszonyok könnyei, akiket az esküjük oldaláncolt egy betyárférj oldalához; menyasszonyok könnyei, akiknek fején érintetlenül hervadt el a mirtuskoszorú; tudósok könnyei, akiknek egy egész élet munkájáért penészes kenyér jutott.*

Az élet hősiességéről beszélnek a mosásban és napszámban elrongyolt kezek, amelyek mégis tele vannak simogató gyöngédséggel, mikor holtfáradtan hazajönnek gyermekeik körébe . . . a fáradt öreg munkárcok, a verejtékes ingek, a varrógépek, amik nyomormeséket zakatolnak...

Az élet hőse ő is, az a szegény öreg cseléd, aki bevásárolni ment és összeroskadt a vásárcsarnok előtt. Fejét ráhajtotta a káposztáslevelekre és mielőtt a mentők megérkeztek volna: párna helyett káposztáslevelek között lehelte ki halhatatlan lelkét az utcán. És mikor ősz fürtökkel beha-

vágott fejét ott láttam feküdni a targoncán: azt gondoltam magamban: ezek a káposztáslevelek minden babérnál szebben koronázzák meg a kimerültségtől halálbaroskadt öreg cselédnek: a Munka hősének fejét. . .

Olyan időket élünk, hogy *az élet egyszerű, csöndes keléséhez is egyre hősibb bátorságra van szüksége az embernek*. Olyan időket élünk, hogy mindnyájunknak jeligéül kellene választanunk Carlyle nagy szavát, amit fia ágya fölé íratott: Dolgozni! — és *nem* kétségbeesni!

Mert ma elveszett ember az, aki a Sorssal szemben elveszti a fejét és előre megnyerte az élet nagy játszóját, aki egy fejjel magasabb tud lenni a saját végzeténél. Manapság mindenkinek meg kell tanulnia az életnek azt a bátorságát. *amely nem ismer hajótörést*, amely egyetlen szál roncsra a talpa alatt még mindig remélni tudja. hogy fellobogózva fog befutni az élet kikötőjébe... Ma minden ember címerpajzsára azt kell rávésni: *Dum spiro — spero!* — amíg lélekzem — remélek! *Akármilyen csapás éri is az embert, így kell szólania önmagához: „Nem akarok — és nem fogok összetörni. . .“*

Ha valamikor. úgy ma nem szabadna elfelednünk. hogy embernek lenni — *annyi, mint hősnek lenni*; az élet bizony csatatér: holtakkal. rok-kantakkal. sebesültekkel. Azért ha valaki tíz évig küzdött, ha mindent elkövetett és mégsem boldogult — mondja Wells — akkor is várjon még újabb tíz évig. mielőtt azt mondaná. hogy ő „szerencsétlen...“

Hiszen „A Sors kalapácsa hozzátartozik életünkhöz, a földön azok az értékes emberek. akiket a Sors pörölyvel dolgoz ki keményre...“

Az bizonyos: „az élet bátorságát nem a sok szerencse adja meg, hanem a sok csapás“ — a bátran, felemelt fejjel átélt keserű órák önmaga fölé emelik az embert. Minden szenvedésben, amit Isten ránk bocsát, ott van a fölhívás: „Ember légy nagyobb, légy tisztább, légy erősebb! . . nőjj a magasba s emeld fel szemedet még magasabbra.“ A cédrus, a tölgy, a pálma a viharban nő — az ember is, hiszen az igazán nagy szenvedés nem tör és zúz — hanem felemel! . . .

Igen, nekünk embereknek itt a csillagok alatt: szükségünk van szenvedésre, amely megneemesíti az embert.

A megpróbáltatás a szívnek: épp olyan, mint a vasnak a tűz. „Babérkoszorú csak vérző homlokokon terem“ — mondja Tasso. Szókratész kezében méregpohárral a legnagyobb, Homérosz és Milton vakon írják a legszebb költeményt, a süket Beethoven alkotása a IX. szimfónia és Dosztojevszkij soha nem írja meg a „Bűn és Bűnhődés“-t, ha élete nem csupa

Golgota... *Mi volna nekünk Krisztus, ha nem volna őt sebe — és fején nem volna tövisszörű?*

Szent Ferenc, a Nagy Umbriai, aki maga is vakon szerzetté a „Naphimnusz“ — egy ízben bement egy házba, ahol azzal fogadták, hogy a ház lakói nagyszerűen élnek, mindenben bőséget látnak, mire a szent így szólt társához: „Menjünk innen, mert ahol szenvedés nincsen, ott — áldás sincsen!“

A szenvedés lágy patakokat nyit fel az ember szívében és *megtanít arra, amire az ujjongó és boldog szív soha meg nem tanítana*. Mennél többet szenvedett valaki, annál hajlékonyabb arra, hogy testvértlító szemmel és testvértölelő szeretettel nézzen maga körül. Mindenki tapasztalhatta magán, hogy megindulás fogja el a síró ember láttára, ájtatos lesz, mintha valami gyászszertartáson volna jelen s lényének minden jóérzése felmozdul, hogy megszüntesse a bánat vízcseppjeinek hullását.

Ismertem egy púpos, csúnya leányt. Szegény teremtésnek eleve le kellett mondania a hódítások és sikerek útjáról, amit más leányoknak a szépségük nyújt. Őt azonban a púpja nem tette embergyűlölővé, hanem belenyúlt a szívébe, hogy onnan vegyen elő rózsákat, mosolyt, fényt, jóságot... Az emberek, akik fáznak és szenvednek a saját lelkük fagya és üressége miatt: megérezték e púpos leány lényében a napfényt, akinek minden könnyre volt egy sóhaja, minden öröme egy mosolya. Mindenki szerette őt — és ő is mindenkit szeretett!...

Így válhatik két púpból — két angyalszárny!

Igen, a szenvedés felpuhítja mint ekevas a rögöt, az emberszívet, a lélek a szenvedés árán jut el mélyebb önmagáig. *Mindenki, mennél nagyobb pokolköröket járt meg az életben, maga tapasztalhatta, mikor valami nagy csapás érte: rögtön valami mély változás, megrendülés és megtisztulás ment végbe a lelkében*. A könnyek talán elhomályosították a szemét, de ugyanakkor kimostak belőle minden porszemet!... Éppígy magunkon tapasztalhattuk, hogy boldog napjainkban átsiklik szemünk a szenvedőkön, megindulás nélkül tudunk elmenni a legvézőbb sebek mellett, egész természetesnek tartjuk, hogy az emberek leroskadjanak keresztjeik alatt és beletörődjenek keserves nyomorukba. Milyen más szemmel nézünk a szenvedőkre, *ha a Golgotának ugyanazt a szakaszát mi is megjártuk már!...* Milyen más színben látjuk az életet, az embereket, a világot — ha szemeinket tisztára mosták a könnyek... A vigasztalás, a részvét: a legnagyobb emberi művészet, amire azonban csak a szenvedés tanít meg.

Mikor Wilde Oszkáról, Anglia körülrajongott írójából, az „Élet királyáéból — ahogy magát nevezte — a readingi fegyház „C 33“-as számú fegyence lett: akinek csikos rabruhában kellett naponta kezében csajkával egy sorba állnia London földalatti söpredékével, — ezt írta levelében barátjának, André Gidenek: „Amiért a szenvedésnek e sötét taposómalmát kibírom, azért van, mert megismertem egy csodás érzést, amit eddig soha nem ismertem, s ez a — *részvét!*“

Van az amerikai „kip smiling“ mozgalomban egy költői gondolat, hogy éppen ma, amikor a föld megszűnt a „mosoly országa“ lenni — kötelességünk a kereszt és bánatok alatt roskadóknak nevető arccal elébük menni és életre ébreszteni őket... *És ez nem kis dolog! — egy embert életre ébreszteni.*

„Tessék mosolyogni!“ Ezt harsogják öles plakátokon Amerikában minden utcasarkon. Felhívás a gondkorszak emberéhez, hogy ne veszítse el a lélek kenetét, az öröm olaját. Hiszen a nevetés olyan, mint a harangszó, — aki mosolyog, az mindig a jobbik énjét tárja a másik felé, ezért tud bezörgetni a legelzártabb szív kapuján is...

Francesco, Assisi nagy Szentje, mikor hallotta, hogy az egyik fráter roskadozva a mázsanehez zsák alatt, hangos énekszóval tér haza kéregető útjáról, nagy örömeben felugrott, eléje szaladt és szó nélkül megcsókolta a fráter vállait, amelyek énekszóval hordozták a zsák nehéz terhét.

„Nézz föl az égre! — mondja egy híres író — ott van az Isten, nézz le a földre! ott lesz egyszer a koporsód... és nézz körül embertársaid között és ezeket fogsz találni, akiknek rosszabb sorsuk van, mint tenedek!“... Az Úristen azért engedi közöttünk sétálni a koldusokat, a lerongyolt éhezőket, a féllábúakat, a világtalan verkliseket, az idegsokkos katonákat, a csontvázarcúak egész szomorú körmenetét, hogy belássuk: *mi még igen szerencsés emberek vagyunk!...*

Ne mondd, hogy te vagy a világ legszerencsétlenebbje! Ugye van két kezed. amit nem adnál ide tízezer dollárért sem. ugye van két szemed. amit nem szúratnál ki a világ minden kincséért sem?!... Szegény vagy-e tehát te, akinek két keze, két szeme, akinek olyan kincseid vannak, amit nem adnál a világ minden kincséért sem cserébe?... Ne keseregj, hogy elhagyott vagy, hogy egyesegyedül állsz a világon! Létezésed kapujában ott állt két csodás lény, akiről még királyi koronával fejünkön is csak alázattal lehet beszélni — az édesapád és édesanyád... Voltak tanítóid, barátaid, volt, aki megértett... És volt valaki, aki egyszemélyben Apa és Anya,

barát és segítő maradt akkor is, ha mindenki elhagyott — aki legláthatatlanabban, de leghatalmasabban segített —, *ez a csendestárs: az Isten!*

Azt gondolod, hogy aki a fület alkotta, az maga nem hall? . . . aki a szemet alkotta, az maga nem lát? . . . aki az emberszívet megöntötte, annak magának nincsen szíve? . . . Hidd el: nincs egyetlen csontocska se benned, ami ne az Ő kezét hirdetné. Gondolj arra, hogy minden verejték és minden könny, a hangtalanul elviselt fájdalomnak minden könnycseppje *az Ő tenyerébe hull* és egyszer mint gyémánt ott fog ragyogni abban a koronában, melynek aranyát a szenvedéseiből öntötték meg. . .

Akadnak emberek, akik valósággal kéjelegnek az élet sötétenlátásában. . . Ezek a született képzelődők mindent fekete fátyolon át néznek, a rózsán is csak a tüskét látják, a sas szárnyain is csak porszemet keresnek! Nem tudják meglátni az élet napsütéses partjait, mindig csak a kétségekről beszélnek, melyek az embert egyre mélyebbre temetik. . .

Beethoven pesszimizmusában eljutott odáig, hogy azt mondta: „*Egy fát jobban szeretek, mint egy embert...*“ Egy híres író pedig ezt irattá fél sírkövére: „Hogy ne kelljen embereket látnom, a föld alatt vettem ki magamnak lakást... Vándor! ne időzz síromnál!... Átkozz!... szídj!... taposs rám, ahogy tetszik... csak arra kérlek, menj el! menj el!...“

Az bizonyos, hogy nincs közöttünk egyetlenegy se, aki azt mondhatná, *hogy itt a földön, ebben a földi életben megtalált mindent, amit szíve keresett.* A könnyek *nem* apadtak ki ma sem és nem is fognak kiapadni soha. A szenvedésben mindnyájan testvérek vagyunk, a különbség csak annyi, hogy egyik a száján hordozza a szenvedést, másik a szívében...

De vannak az életben zavartalan örömök, a békének és boldogságnak olyan túláradó pillanatai, amikor ízelítőt kapunk a mennyország örömöcéánjából. A mennyországot éreztük minden igazi jócselekedetünk után, amiben nem volt féreg s a szívünk halkán kimondotta: *Isten!* — *ezt neked cselekedtem!*... Ezt éreztük, amikor egy békülésre felénk nyújtott kezet el tudtunk fogadni. Ezt éreztük, mikor évtizedes verejték árán felépült a „családi ház“-unk s mi először léptük át a napraforgós kicsi kert ajtaját... amikor egy apró embermadárka első lépését tette kitért karunk felé... amikor a leányunk ott állt menyasszonyi fehérben a boldogság tündéri oltára előtt... amikor a fiúnknak mellére tűzték a signum laudist... amikor hosszú évek után viszontláttuk öreg édesanyánkat, aki nem tudott meghalni, mielőtt még egyszer meg ne ölelt volna minket... *Aki tagadja, hogy van mennyország: az nézzen bele a saját szívébe s gon-*

doljon arra a pillanatra, amikor először hajolt a bölcső fölé s onnan egy kicsi

madárszív először csicseregte: „Mama!... papai....

Van egy édenkert itt a földön, amelynek útjait mi valamennyien bekalandoztuk egykoron: a gyermekévek boldog paradicsoma... Ó, áldottak a mezők, amelyen végignyargaltunk lovacskázza, a rétek, ahol labdáltunk... 2. hegyek, amelynek tetején sárkányt eregettünk . . . a por, amelyben golyóztunk... 2. patak sodra, amely malmunkat hajtotta, papírcsónakjainkat vitte... Sajnos, az ember rendszeren csak akkor ismeri fel ennek a paradicsomnak a varázsát, mikor lement már fölötte a Nap és megnőtték az élet árnyai... Mi Édenkeresők: a Múlt paradicsomát rendszeren csak romjaiban ismerjük fel, az. Ifjúság Édenkertje is akkor lép elénk tündöklő sugárözönnel, mikor az Élet óráján a mutató az esti órákat mutatja...

Ekkor reszketnek fel az emlékezés aranyködén át a múlt álomképei: a boldog játékok és kedves társak, akik már rég a föld alatt alusznak... Az az ócska karosszék, amelynek kopott bőrtámláján oly édes volt Robinzont olvasni... Régi dalok muzsikálnak ilyenkor bennünk, amiket nem dalol már senki... felreszket a régi havas karácsonyesték gyertyafénye, amelynek lángjai csonkig égtek s amiket az édesanyai kéz nem gyűjt meg többé... Igen! ez volt a gyermekkor édes paradicsomkertje: elmúlt, elsüllyedt, mint egy rózsákkal beborított sziget...

A nyomor könnyel és gyásszal folyja körül a világot s annak ködében annyi fény elalszik, hogy az emberek észre sem veszik, hogy van még egy paradicsom itt a földön, amelyben egy sugár tündököl az első Paradicsom fényéből... Az egymásért és egymásnak élő család — akik, mikor gyűrűt cseréltek: szívet és sorsot cseréltek, akik vállt a vállhoz vetve küzdenek... egy talpalatnyi föld az elveszett Paradicsom tündéri kertjéből. *A boldog házasság egész biztosan a legnagyobb jó, amit ember elérhet itt a földön.*

A nyomor, a gond, a küzdelem roppant folyamában vannak ilyen áldott kis szigetek: a békének és boldogságnak idillikus kikötői, amik emlékeztetnek a Paradicsom tündérkertjére... Emberi jóság, szeretet, a segítő jószándék teremtette meg ezeket a boldogságszigeteket... Arra a fehérfüggönyös szobára gondolok, ahol egy öreg édesanya ül és varr éjfélig... arra a megszokott drága arcra gondolok, amit megpillantunk, mikor szemünket kinyitjuk, szeretünk, mihelyt karunkat ki tudjuk tární, erre a gyöngédségkehelyre, amiből sohase fogy ki számunkra a részvét, a mosoly, a sóhaj...

Arra a kórházi ágyra gondolok, amelynek szenvedéseit egy Kéz gyöngédsége tette elbírhatóvá: egy kéz, amely oly fehér és puha, mintha csak fájdalom enyhítésére teremtette volna Isten . . . Azokra a virágos házakra, amelyekben az utca sarából — ahol a Nyomor kezét fog a Bűnnel — kiemelték egy árva gyermeket és napsugaras otthonnal ölelték körül . . . Azokra az embersorsokra gondolok, amelyek roncokká törnének, ha segítő kezek testi és lelki kenyérrel nem tartanák őket a víz színe fölött s nem ajándékoznák meg az újrakezdés, a felegyenesedés bátorságával.

Azok, akik kéjelegnek az élet sötétenlátásában, emlékezzenek vissza az édesanyai szempárra, amely őket oly sokáig elkísérte . . . a gyermek-játékukra: arra a falovacskára, amelyből később egy simogató jócselekedetük fakadt... a könyvekre, amelyek új célok felé feszítették lelkük vitorláit... a jóbarátokra, akiknek biztató szava mentette meg őket az összeroskadástól...

Berlin egyik legforgalmasabb utcáján az autóbusz elütött egy rongyos kis proletárgyereket. Mielőtt az eltaposott piciny madárszív az utca aszfaltjáról felröppent volna örök fészékébe, az Isten ölébe, haldokolva megszólalt: „Mondják meg a tanítónéninek, hogy tiszteltetem!“... Egy úr, aki hallotta ezeket a szavakat, utánajárt a dolognak, hogy megtudja: ki lehet az a tanítónő, aki felé ez az utolsó dobbanó szívecske oly hálás üzenettel fordult... Sok szaladgálás után kinyomozta, hogy egy külvárosi iskola tanítónője, aki azonban nem emlékezett rá, hogy valami különösebb jót művelt volna ezzel a növendékével... Legfeljebb egy almával, egy cirógatással és egyszer egy kócból csinált huszárral ajándékozta meg az árva kisfiút... *Lám, egy rongyos babából, egy törött játékszerből, egy simogatótól a fénynek olyan tengere áradhat egy egész emberi életre, hogy be tudja ragyogni még azt a sötétséget is, amely a hálál órájában hull le ránk!...*

Nem a beteljesedett vágyakban, a megvalósult álmokban, hanem a hűségesen betöltött kötelességekben rejtőzik az élet paradicsoma.

Ezt hallom kizengeni a falusi kovácsműhely víg kalapácsütéseiben, — a dalt, a jól végzett munka boldogságának dalát. Az eke vágta barázda a szántóvető, a kenyér Művészenek ekéje nyomán: szememben egy nagy és szép költemény sora, amely a boldog öntudattal végzett munka paradicsomáról beszél...

Mezőkön és domboldalakon állunk. Vájjon a természet nagy-nagy szépsége nem egy megmaradt darabja-e magának az elveszett Édenkertnek? Nem az Isten Arca mosolyog-e fel egy csillagokkal telehintett május

este szépségében? . . . egyetlen hóvirág kelyhében nem lép-e vájjon elénk teljes föntségében a mi Atyánk, ki mennyekben vagyon?... A virágok szeretnek minket, szeret a fa és szeret a bársonyzöld fű, amely szőnyegként fekszik lábaid elé . . . szeret a tenger, mely fénylővé teszi gondolataidat. *Amíg fejünk felett csillagok ragyognak és van zöld lomb a fán — szép az élet.*

Ha a föld maga nem is válhatik többé paradicsommá, ha megvan bennünk az örülnitudás művészete: meg fogjuk az életben találni azokat a boldogság-zónákat, az örök csatatér, az élet semleges területeit, ahová csak a jóság és szeretet útlevelével juthatunk el és ahol békét és harmóniát talál a gyengéd lélek.

Tanuljuk meg tehát ünnepelni az élet apró perceit, tanuljuk meg a nagy átlényegülést: *szeretetet csinálni a fájdalomból. hiszen szenvedni kell. hogy jókká lehessünk . . . sokat szenvedni. hogy még jobbá lehessünk.*

Jusson eszünkbe, hogy akármennyire tele is az élet borús felhőkkel, — mögöttük mégis csak ott ragyog Isten örökké kék égboltja. Gondoljunk arra, hogy semmi se sikerül oly jól az életben, mint ahogy reméljük, *de semmi se oly nehéz. oly sötét és reménytelen. — mint ahogy félünk tőle. Az akadályok arra valók. hogy legyőzzük őket és senki se pusztulhat el. aki felismeri. hogy ő maga mit ér.* Ne feledjük, hogy az igazi boldogság forrása bennünk vagyon, éppen azért semmiféle hatalom se képes rá, hogy nyomorulttá, hogy csúffá tegye azt, aki igazán akarja, hogy az élete sikerüljön.

Minden fájdalom keserősége elbírhatóvá lesz abban a pillanatban, mihelyt belátjuk, hogy minden szenvedés végcélja — *a lelkünk továbbnevelése* . . . Akármilyen történik is az életben, az ember fölénye diadalmaszkodhatik és bebizonyíthatjuk, hogy lelkünk mélyén — az Élet minden szörnyősége ellenére is — mi vagyunk a Sors urai . . .

Ne feledjük, hogyha megfeszítjük minden erőnket, ha fölvertezzük magunkat a hősiesség páncéljával a Sors csapásai ellen és tovább dolgozunk a régi hűséggel — a siker visszapártol hozzánk.

Az élet nehéz, olajfahegyi óráiban nézzünk fel a csillagokba, mint a napkeleti Háromkirályok ... és ott fogjuk találni a mi betlehemi csillagunkat is, amely szívünkbe zengi:

„Emberi nem szabad . . . nem szabad . . . nem szabad leroskadni soha!“

AZ ÉLET APRÓ HŐSTETTEI

Marseille, a nagy francia kikötőváros temetőjében egy kis varróleány szobra áll. Ez a leány nem vezetett katonákat az angolok ellen, mint Jeanne D'Arc, nem vágta le Holofernesz fejét, mint a hőselkű Judit — Marseille polgárai mégis szobrot állítottak neki és rávésették a szoborra: La heroiné — A hősnő.

A kis varróleány nem cselekedett semmi világ-raszólót, mindössze annyit jegyzett fel róla az emberszívek krónikás könyve, hogy a békeévek csöndes világában, amikor a térdigérő hosszúhajnak nagy volt a keletje — a kis Marié Debroche tündöklő hajának aranyszőke zuhatagát tövig levágatta és 50 frankért eladta, hogy nagybeteg apján segítsem

A marseillei varróleányka története példa rá, hogy valaki hős lehet anélkül, hogy egyetlenegyszer is fegyver lett volna a kezében, példa arra, hogy vannak az életnek olyan hőstettei, a szívnek olyan fegyvertényei, amikhez nem kell se golyó, se tőr, se kard.

Mindannyian ismerik az Ábrahámról szóló bibliai történetet, ragyogó példáját a csöndes hősiességnek, mikor az apának fel kellett áldoznia Moira oltárhegyén a legkedvesebbet . . . az egyetlent . . . a száz esztendeig várt fiát . . . , de vajjon nem ugyanilyen hős volt a világháborúban minden apa és minden anya, aki húsz éven át a széltől is óvott gyermekét odaadta katonának, odafektette fiát a másik édesanya, a haza ölébe?

A katonák, akik fiatal szívüket tárták a golyók elé, bizonyára megérdemlik a hősök szobrait a városok ünnepi terein, — de semmivel sem kisebb az övékénél annak a német menyasszonynak a hősiessége, aki

önként jelentkezett a feketehimlős betegek ápolására, amire férfiápoló önként nem vállalkozott.

A kis menyasszony a metzi katonakórház táborigyán lehelte ki lelkét, sírja méltán domborul ott, a többi katonasír között a hősök temetőjében.

Hogy hősokeket lássunk, nem kell kimennünk a csatatérre. Csak végig kell mennünk a villanyfényes körutak egy szakaszán, csak fel kell nyitnunk azokat a csöndes házfedeleket, melyek alatt a mai gondkorszak emberei élnek és dolgoznak, hogy szembe találjuk magunkat az élet hőseivel.

A házban, ahol lakom, a délután csöndjét mindennap felveri egy szolgálóleány éneke. Ez a dal bizony korántsem művészi és bevallom, sokáig kísértésben voltam, hogy elhallgattassam a vidám, keresetlen nótaszót.

De aztán arra gondoltam: micsoda hősi dal ez, ennek az árva teremtesnek, ennek a láthatatlan láncokkal a mosogatódézsához bilincselte szegény szolgálóleánynak az éneke?! Fialat leány ő is, mint a többi . . . szíve van neki is, mint a gróf kisasszonynak, csak éppen szabadideje nincsen, hogy leülhessen a kis cselédágyra és a szíve verését hallgassa . . . Dolgoznia kell napestig . . . betegnek sem szabad soha lennie . . . még este 10 órakor is van sürolni valója . . . Arra gondoltam: Istenem, mi lehet az, 18 éves szívvel egész áldott nap csak engedelmeskedni, tényérokot és csészéket mosogatni és amikor mindennel kész . . . mindent elülről kezdeni? *Nem hőse ez a kis cselédleány, aki egész nap piszkos holmi közt éli le élete legszentebb éveit . . . és a sok sürolnivaló fazék közt sem felejt el . . . énekelni?*

A kápolnából kijövet naponta egy öreg matrónával találkozom. Azt hiszem, ő nem ismer engem, de én tudom róla, hogy özvegyi nyugdíja az éhenhalásra is kevés, tudom, hogy az őszfürtű hölgy: méltóságos asszony, aki valamikor ragyogó napokat látott, — most pedig közel a megvakuláshoz,

keserves hímzéssel teremti elő a megélhetés eszközeit . . . Milyen hősiességről beszélnek ezek a valamikor gyémántgyűrűket látott, most pedig reszkető, véznaárnyékú, az élettől összetört . . . szegény asszonyi kezek . . .

Reggel, mikor az iskolába megyek, szembe jön velem egy csapat fiatal munkásasszony . . . Szemükben semmi fény, pedig még alig harminc évesek. Én tudom, hogy mielőtt elmentek volna hazulról, otthon már hajnalban dagasztva állott a kenyér . . . és tudom, ha este munkából hazajönnek, ott fognak ülni a lámpafény mellett, éjfélíg a varrás fölé hajolva . . . Egy élet múlik el így tompa robotban az otthon és a gyári munkahely között és ajkukról mégsem hallani a panaszszót: *Istenem, miért is élek én?*

Itt jönnek fiatal gépirókisasszonyok, akiket már korán reggel elnyel az áruház, az iroda, a gyár . . .

— Nagyszerűen gépel a kisasszonyunk — dicsekszik velük a főnök úr, — valóságos kincs. — De ki hallja, minő fájdalmas történeteket kopogtat

ki leányszívek álmairól karcsú ujjai alatt az írógép? . . . Ki látja őket, amikor ott esznek valami kis hideget két akta között? . . . hogy a kisasszony mikor este hazamegy már *nem ember* . . . *csak gép*, aki képtelen mosolyogni, aki úgy dől az ágyba a fáradtságtól, mintha álomporral itatták volna . . . A fővárosi kenyérkeresőknek több mint egyharmada leányokból és asszonyokból áll. Ó milyen hősiesség kell ahhoz, hogy ezek a robotban elfásuít leánykezek esténként örömmel kulcsolódjanak imára, hogy ezek a mosásban és napszámban elrongyolt kezek mindig tele legyenek simogató szeretettel, mikor holtfáradtan hazajönnek gyermekeik körébe.

Ugye, láttak már fényes kirakatokat, melyek pompás üvegjei mögött szebbnél-szebb báli toillettek sorakoznak? . . . Nagyszerű látvány ez. különösen este, amikor a villanyfény szikrázva világítja meg a selymeket és a „mélyen leszállított, occasiós árakat“ . . .

Ó Istenem, mennyi mindent mesélhetne egy ilyen báli ruha! Beszélne sötét, lichthofra nyíló szobákban lakó varrónőkről, akikhez soha nem mosolyog be egy tenyérnyi kék ég sem, . . . ahol nyári délutánokon csak egy távoli zongora dalol örömről, az élet költészetéről és szépségeiről . . . Beszélne gondokban átvirrasztott éjszakákról, évről-évre egyhangúan folyó napokról, amelyeknek egyetlen változatossága, hogy néha a rendesnél is többet kell koplalni, vagy a rendesnél is tovább kell éjszakázni, mert sürgős a munka.

Micsoda hősköteményt susoghatna el a selyem báli ruha, amiben gazdagok vígan fognak keringőzni, a szegény varróleány családott arcáról, amellyel átvette éjszakáig tartó munkájának sanyarú bérét, a könnyekről, amelyekkel daltalan és szürke életét siratta.

Az bizonyos, hogy az élet mindnyájunktól százféle hőstettet követel. A férfinak a vérét kell ontania a hazáért, verejtékét a családjáért, — ha orvos, ki kell tennie magát a ragállyal vívott küzdelem veszélyének, ha ügyvéd, süketnek kell lennie a pénz rábeszélő ördögével szemben, ha bányász, le kell mennie a föld alá, mint egy vakondnak és testben-lélekleben megfeketedve dolgozni, hogy kandallónkban nyájas tűz lobogjon.

De az élet követel tőlünk ezer apró és csendes hőstettet is, amik nem kevésbé nehezek, sőt az élet éppen az apró hőstettek mozaikjából áll,

aminthogy az emberi élet sem nagy hajótörésekből, hanem sok kicsi nehézségből és csalódásból rakódik össze.

Az élet, mint hősköltemény kezdődik a gyerekszobában, a kozmás levesen, amit muszáj lenyelni . . . folytatódik a diákszobában, amikor egy érdekes könyvet éppen a legérdekesebb oldalánál kell becsapni, mert érkezett az iskolábamenés ideje ...

Nézzünk körül csak a magunk kicsi életében, mennyi alkalom adódik mindennap az élet apró, csendes, prózai hőstetteire.

Reggel felkelünk az ágyból, sietni kell a hivatalba, erre mi sem természetesebb, minthogy cipőnkben a zsinór össze van háromszor csomózva és nem bírjuk kioldani. Aki nem nevelte rá magát az élet apró hőstetteire, az ilyenkor idegesen babrálni kezd, . . . dühösen sóhajtozik, . . . majd szitkozódva széttepi az egész csomót.

„Az ilyen apró vereség iskolapéldája azoknak, akik az életben sem viszik semmire, akiket az élet minden más nehéz helyzetében is cserbenhagy a türelmük“ — mondja Foerster.

A cipő vagy a cérna csendes befűzése, vagy a nyugodt viselkedés, amikor a gomb nem akar átbújni a galléron, — mindez nagyszerű alkalom azokhoz az egészen apró diadalokhoz, amikhez nem állítanak ugyan diadalkaput, de amikkel megszerezheti magának az ember azt a nagy és értékes erőt, amely a sors urává avatja.

Figyeljük csak meg az embereket amint a tele ruhatár körül szoronganak. Itt lehet az igazán finomakat a durváltól, az igazi művelteket a neveletlenektől legjobban megkülönböztetni. Itt látja meg az ember, mint pattog le a műveltség máza, hogyan tör ki a legragyogóbb plasztron alól is a — vadember.

Az elegáns úr, aki könyökkel tör magának utat a ruhatár csatasorain, mikor belép a szőnyeges, csilláros színházterembe: csupa finomság lesz és jó modor . . . de ott a ruhatárban, mikor senkise látta, elárulta, hogy mindez a finomság és előkelőség nem az övé, hanem csak úgy vette magára, mint a fehér mellényt és a szmokkingot.

Vannak emberek, akik a legnagyobb fájdalmat is el tudják viselni, de ha valamely szenvedés hosszadalmassá válik, elvesztik nyugalmukat és úgy siratják magukat, mint egy kis gyerek. Viszont a betegszobában sokszor látjuk példáját a csendes és megadó hősiességnek, mégpedig nemcsak a betegek, hanem azok részéről is, akik fáradhatatlan jókedvvel ápolnak éjjel-nappal és mindig barátságos és gyöngéd mosollyal járnak a gond és betegség sötét árnyai között.

Az emberek nem is sejtik, hogy sokszor mennyi hősiesség kell egy lezárt ajakhoz, egy néma mosolyhoz, egy visszaszorított könnyhöz. Mennyi hősiesség kell olyan apró jócselekedethez, aminő: kikerülni a terhekkel megrakott embert az utcán, ahol mindenki tolakszik . . . kinyitni az ajtót a cselédleánynak, ha bejön a levesestállal, mikor ezért gúnyos és célzatos mosoly jár . . . nemcsak egy ragyogó szépasszony, hanem egy kifáradt, poros munkásember előtt is felkelni a villamoson és átadni helyünket . . .

Ismertem egy fiút, színjeles tanulót. Első volt az osztályban mindenből . . . Tornaórán is ő csinálta a legszebb saslengést és a 400 méteres síkfutásban az iskola bajnoka volt.

A kieszűst érmet azonban mégsem ezekért az érdemekért tűztem volna a mellére, hanem azért, mert minden délután segített öreg, szegény anyjának elvinni a cekkert a vásárcsarnokba és ezt akkor is felemelt fejfel cselekedte, amikor szembejöttek vele az osztálytársai, köztük gazdag és előkelő fiúk . . .

Vannak emberek, akik egy barátságos, vagy hálás szót nem képesek kimondani, pedig lelkük fenekén sok bensőség van, de lámpalázat kapnak, ha ezt a meleget kifelé is revellálniuk kell.

Hányszor mulasztjuk el az alkalmat, hogy a vigasz és részvét egy meleg szavával enyhítsünk azokon, akik a keresztszejek alatt roskadoznak.

Némán és megkövülten állunk előttük, szeretnénk a karjainkat kitárni feléjük, de hiányzik belőlünk a hősiesség, ami egy ilyen egyszerű jócselekedethez szükséges.

Vagy ha megbántottunk valakit. Érezzük, hogy nincs igazunk, de hogy rákényszerüljünk néhány barátságos szóra, — erre nincs erőnk.

„Nem úgy gondoltam!“ . . . ennyi volna az egész. amit mondani kellene, de ez a pár szó nem jön az ajkunkra sehogysem.

Hányszor vagyunk tanúi a szomorú látványnak, amikor férj és feleség jönnek-mennek, — mindegyik szeretne békét kötni, de egyikük sem tudja megtenni azt az apró hősiességet, hogy megragadja a lélekben békülésre már félig amúgyis kinyújtott jobb kezét, . . . hogy megtegye azt a félutat. amit a másik lélekben szintén megtett.

Van valami sajnálatos álszemérem és gyávaság az emberekben, amelynél fogva senkisémet akar először bocsánatot kérni, mert azt gondolja, hogy aki először szól egy jó szót, az lealacsonyítja magát. Az emberek képesek évekig haragban élni egymással, csak azért, mert büszkéek rá, hogy ők bírják tovább a hallgatást . . .

Olvastam egyszer egy férj és feleségről, akiknek az volt a szokásuk, hogy minden este lefekvés előtt együtt elimádkozták a „Miatyánkot“. Egyszer valami pénzhistória miatt összevesztek és egész nap nem szóltak egymáshoz . . . Este mindegyikük szívdobogva leste: vajjon elkezd-e a másik a Miatyánkot? Nem kezdte el . . . Egyiküknek sem volt elég ereje, hogy az ima aranykulcsával kopogtasson a másik szívének ajtaján . . . Csak egy szót kellett volna mondani, a megszokott, ezerszer elmondott szavakat: „Miatyánk Isteni . . . ki vagy a mennyekben . . .“ és rendbejött volna minden, megtört volna az ajkukat lezárva tartó gonosz varázs . . . Életükben először aludtak el egymás mellett szó nélkül, az együttimádkozott Miatyánk áldása nélkül.

Az árok másnap még szélesebbre vált s a két szív lángja, amit holtomiglan-holtáiglan gyújtottak, örökre elaludt.

Az én szememben éppen olyan nagy hőstettnek számít, ha valaki legyőzi magát és kimondja azt a kicsi és mégis olyan nehéz szót: „Bocsáss meg nekem!“ . . . mintha a zajló jég közül kiment egy fuldoklót és azzal bizonyítja be hősiességét. Hiszen az életben nem adódik gyakran alkalom, hogy valakit az égő házból kimentsünk, de igenis adódik alkalom apró örömtüzeket gyújtani a szívekben csendes áldozatok, néma önlegyőzések árán!

Az életben nem a szeretet nagy fellángolásaitól, hanem ezer apró megnyilvánulásaitól függ, hogy pokol vagy mennyország-e az életünk? Egy nap derűje vagy borúja olyan apróságokon múlik: milyen hangon kívánunk egymásnak „jó reggelt“ . . . eszébe jut-e a feleségnek virágot tenni az asztalra, . . . milyen arccal fogadja, ha megkérjük, hogy kedvenc ételünket főzze ebédre?

Különösen a házaseset boldogsága vagy boldogtalansága dől el a kis dolgok nagy művészetén, a szeretetsugallta ama apró és nagyobb szolgálatokon, amikben oly nagy a nők ereje és oly csodálatos a tudományuk.

A világ legnagyobb hőstettei — a szeretetből születtek.

Gondoljunk csak a szeretet legnagyobb hőseire, az anyákra, akiknek élete örök remegés, akiknek egész életére valami csendes szenvedés fátyla borul, mert legyen a gyermekük király vagy csavargó, a szívük sohasem szabadul fel valami titkos, néma aggodástól . . .

Gondoljunk az élelmiszer-boltok előtti ácsorgásban felőrölt idegzetű édesanyánkra, mindazokra az anyákra, akik a háború alatt apákká is tudtak

lenni a gyermekeikért . . . Gondoljunk a millió és millió édesanyára, a rengeteg aggodalomra és bánatra, a szeretetnek és gyöngédségnek arra a tengerére, ami az anyai szívből árad és amely körülfolysja, mint egy aranyfolyó, a világot. Gondoljunk az átvirrasztott éjszakákra, amiknek száma annyi, hogyha anyánk azt pótolni akarná amit miattunk virrasztott, — akár egy esztendeig is alhatna! . . .

Minden anya *hős*, hiszen mindegyik azért *áldozza* fel magát, hogy az Ő gyereke, a fia és leánya megkapja az élettől mindazt a szépet és jót, amit tőle a sors megtagadott.

Ismertem egy asszonyt, aki egész életét a gyermekeiért áldozta fel és a végén, amikor gyermekei túl előkelőek lettek, hogy őt maguknál tartsák, minden vádat és szemrehányást, amivel gyermekeit illették, ezzel a szóval háritott el: „Megtanultam már előre szeretni a magányt, mert tudtam, hogy az élet alkonyán ez jut osztályrészemül“ . . .

Ilyen hősök a feleségek is, akik, midőn az oltár előtt gyűrűt és sorsot cseréltek, nehezebb szerepre vállalkoznak, mint egy katona, nehezebbre, mint akár egy vértanú.

A seprés, a porolás, a mosás örök robotja, az a gond: miképen teljen 120 pengőből mindenre? . . . ezek azok a folyton hulló vízcseppek, amelyek még egy betonból öntött lelket is képesek volnának elkoptatni. A tűzhely mellett, amit a költők ódában énekelnek meg, a valóságban egy lehorgasztott fejű asszony ül, aki azon töpreng: miről tudnék még lemondani? A szerelem lángoló oltárán a valóságban a levesesfazék rotyog, amelynek ízét az asszony titkon hulló könnyei tettek sóssá, a családi szentély falai a hitves és az anya szívével vannak kitapétázva, amelyek között lassan feláldozódik az ifjúság, a szépség, a vidámság és a gondoktól görnyedt, összetört, szakácsnékinézésű asszonyban, aki egyre a hátát fájditja, — ki ismerné fel azt az egykor szépséges, viruló, boldog nászfényben sugárzó menyasszonyt, akit egy fakult fénykép mutat a családi albumban?

A hivatásom gyakran szólít ki a temetőbe. Látok odakünn sok sírt: márványkövel, virágerdővel, nagyok sírjait a fáklyát lefelé tartó géniusszal, elborult arcú angyalokkal . . . és látok sírokat: behorpadt hanttal, korhadt fakereszttel, megbillent sírkövel, elborítva gyommal és vadvirággal . . .

Milyen sokat köszönhetünk mi a márványsírhanok alatt porladó nagyjainknak, akiknek élete fáklyafény volt, de milyen végtelenül sokat

köszönhetünk azoknak a kisembereknek is, akiknek sírját nem díszíti babér, nem látogatja senki. Mennyit köszönhetünk a fényes tetteknek, amiknek emlékét évről-évre ragyogó szónoklatok emelik ki a nagyok sírjaiból, de mennyit köszönhetünk a dicsőségnélküli, csöndben véghezvitt cselekedeteknek is, amiknek hőse eltűnt névtelenül, mint ahogy élt.

Az egyik besüppedt hant alatt egy ismeretlen, csöndes asszony nyugszik, aki egész életében másokért dolgozott, az életét a konyha és éléskamra közt élte le, aki házasságába, mint legszebb kelengyét hozta magával — az önfeláldozást. Egész élettörténete annyi, hogy mosott, súrolt, porolt és kefélt . . . Elsúrolta fiatal asszony arcának rózsás gödröcskék, míg szőke hajából a csöndes vértanúság ezüst koronája lett. Egész életében csak túrt és dolgozott, a végén, a sok súrolás és mosás után elment szelíden aludni.

Betakarták földdel, nevét a fejfáról lemosta az eső, sírján az emlékezés utolsó gyertyaszála is csonkig égett . . . de én mégis azt hiszem, hogy ez az asszony nem halt meg. Ez az asszony él. Valahányszor egy távoli ismerőse leroskadni készül a maga keresztje alatt és azt mondja: „nem bírom tovább!“ . . . Ekkor visszagondol annak a hősiességére, aki már odakint fekszik a temetőben — újra felveszi keresztjét: ez az asszony tovább él a másik asszony szívében.

Valahányszor legyőzzük magunkat, valahányszor egy nemes érzés puha áradata önti el szívünket és egy titkos jócselekedetre mozdul a kezünk, ha olyan valamit teszünk, amire odafönt összemosolyognak az angyalok, ha újra meg újra felegyenesedünk az élet harcában — tudják meg, hogy mindez: a hősiességnek, a szeretet és jóságnak ama láthatatlan, nagy kincsházából született, amit a legcsöndesebb emberek, az életben alighogy észrevett, mellőzött, tompa homályban élő kicsi emberek hordtak össze.

Olyanok ők — mondja Foerster — mint valami láthatatlan szellemkar, amelynek éneke halkan száll a világ fölött és amelynek dalát a szív csöndes óráiban lehetetlen meg nem hallani.

Ha valaki képes a legnagyobb kísértések között is becsületes, megvesztegethetlen és tiszta maradni, az igazságnak és jóságnak rendületlenül szolgálni, az ne csak a puritánság nagy bajnokainak legyen hálás, hanem a lemondás néma vértanúinak is... apáknak és anyáknak, akik a gyermekük bölcsője mellől évtizedekre a lemondás szigorú szerzetébe léptek...

egyszerű és csöndes embereknek, akik minden elismerés és babér nélkül, alacsony sorban, fűtetlen szobában, fagyos lábakkal szolgálták a becsületességet, híven az utolsó leheletig, az utolsó fillérig . . .

Nincsenek itt többé közöttünk, nem mutatja nyomukat se könyv, se kő, se virág, se koszorú, . . . „de az ő hősiességük a mi segítőtársunk és nevelőnk marad, mert egy hűséges élet képe akkor is eltörölhetetlen, akkor sem vesz el soha, ha névtelenül és ismeretlenül él is tovább az utódok szívében“ (Foerster).

A BOLDOGSÁG TUDOMÁNYA

mi a boldogság?...

— Megszületni. . . önmagunkhoz húnek lenni. . . csöndesen meghalni — feleli Karin Michaelis.

— A boldogság: egyensúly — válaszolja egy másik híres író.

— Két szép fiúnak anyja lenni — így válaszol egy anya.

— Ha a sors huszonöt botütésre ítelt és a huszadiknál abbahagyja — feleli a humorista.

— A boldogság egy pillanat, amire egész életünkkel várunk — ez a filozófus válasza.

— A boldogság: teremtő nyugtalanság, az ismeretlen utáni örök vágyakozás — mondja az egyik nagy gondolkozó.

— Szemmel kísérni a vetés növést, a bimbó nyílását... ha nem hitük az Istent — újra hinni... gondolkozni, szeretni és megbocsájtani — ebben állhat az emberi boldogság summája. — így nyilatkozott Tolsztoj.

Amint láthatjuk, a boldogságot sokkal nehezebb meghatározni, mint — átélni.

Régen gyalult jég, hogy az emberek nagyrésze hamis utakon, téves ösvényeken keresi a boldogságot.

Bizonyára olvasták Andersennek finom és bájos meséjét, amely egy pásztorfiúról szól, aki ütött-kopott kunyhóban lakik az alverseei dombtetőn.

Ez a pásztorfiú naplemente idején kiül a düledező pásztor kunyhó küszöbére és elbűvölten tekint arra a káprázatos álompalotára, amely a messze völgy öléből ragyog fel hozzá.

Egy este, amikor a tündérin csillogó ablakok még hívogatóbban fénylenek, a pásztorfiú elindul, hogy felkeresse a csodás álompalotát...

A kis vándor lábait véresre sebzik a tüskék, eltikkasztja a nap hevet az út pora, amíg végre céljához ér.

De Istenem, mi lett az alkony fényében tündérinek látott palotából? Az egész egy düledező rom, egerek tanyája, egy bedült, rozszant, régi pajta. És a csodásan csillogó ablakok? Egyáltalában nincsenek aranyból, mégcsak tükörből sem, töredezett, piszkos üvegablakok azok.

A kis pásztorfiú csalódástól megkínzott szívvel, szemében könnyekkel, megindul hazafelé. És mikor visszafordul, íme, az út első fordulóján megpillant egy csillogó álompalotát, olyan ablakokkal, mint az olvasztott arany, tündöklőn és fényszórón a leáldozó nap aranyzárójában . . . A saját kis pásztor kunyhóját látja odafönn a dombtetőn.

Mennyire hasonlítunk mi, boldogságkeresők, a mesék e kis pásztorfiához, akik a boldogságot mindig a kéklő messzeségben keressük, . . . délibábokban. . . szivárványokban. . .

Rengeteg ember érzi magát Lázárnak az élet lakomáján, mert élete távol áll a rendkívülitől. A legtöbb ember szenved a hétköznapi megszokottsága, igénytelensége és szürkesége miatt. A nagystílusú élet, a rendkívüli után való vágyakozás a modern lélek nagy betegsége.

Ezek a boldogságkeresők nem ismerik az arab közmondás bölcsességét: „Jobb egy száraz falat nyugalomban, mint tizenkét pástétom izgalomban.“ . . . Elfelejtik, hogy *az élet legünnepibb percei — az élet legegyszerűbb percei*

Goethe, a nagy életművész, aki maga is fenéig itta Fauszt bűvös poharát, élete végén kijelentette: „Semmi se elviselhetlenebb az emberi szív számára, mint az örökös napsütés, az élvezetes órák hosszú sora.“ Ha valaki az élvezetekből csinál magának napszámot, odajut, ahová egy híres angol ember, aki azt mondotta, hogy *az élet egészen túrhető, ha nincs benne élvezet.*

Ezért is van, hogy nagy tudósok, írók, költők, feltalálók, szentek élete kifelé többnyire egészen szürke és eseménytelen, — ezzel szemben színes és mozgalmas a nemzetközi szélhámósok, hamiskártyások, alkoholcsempészek élete.

Márpedig lehet valakinek a külseje tündöklőbb a páváénál, élete mozgalmasabb egy kalandorénál, — ha lelke üres és fénytelen: sivatagnak fogja érezni maga körül a világot, viszont ha a lelke gazdag és napfényes, a falusi postáskisasszony a muskátlis ablakon keresztül szebbnek fogja

látni az életet minden eseménytelensége ellenére is, mint a bálók ünnepelt szépségkirálynője, akit pedig az élet tarka forgataga vesz körül.

Az első tétel, amit a boldogság kérdésének elemzésénél levonhatunk, éppen az, hogy *a boldogsághoz tulajdonképpen nagyon kevés kell*. Nem kell hozzá pezsgős pohár, mert a boldogság nincs benne a legfinomabb Veuve Clicot-tal töltött pezsgőspohárban, nem kell hozzá ezüstlamé-ruha, mert a boldogság még az aranyszálak révén sem varrható be fodrai közé . . .

— Milyen csinos vagy ma! — mondja az egyik lány a másíknak, aki otthon még könnyes szemmel gondolt arra, hogy ő lesz a legigénytelenebb a bálban. . . Négy szó az egész és mégis elegendő, hogy egy emberszívben az egyszerű kis báli-ruha alatt sugárzóbb fény gyulladjon, mint aminőt árasztani képes az ezerlángú csillár a terem közepén.

Ismerek embereket, akiknek húsz éven át az a boldogságuk, hogy minden hónapban megújítják a nyolcad sorsjegyüket, amelyet sohasem húznak ki. Ők talán már nem is gondolnak komolyan a nyerésre, de megváltják, mert az álmodozás boldogságához való jogukat prolongálják vele. . .

Az öröm és a boldogság végeredményben nagyon egyszerű csodák és mindenki számára elérhetőek.

Itt van például a mindnyájunk számára nyitott örömkapu: a természet.

Tud-e az ember tisztábban és tökéletesebben örülni az életnek, mint egy tavaszi reggelen? Csalódhatik *az életben, az ember ékben, de sohasem fog csalódni a virágokban, a csillagokban, a fákban*. Éppen ezért, ha nagyon fáj valami, ha a szív azt mondja: nem bírom tovább . . . csak ki kell mennünk a csillagos ég alá, be kell lépnünk az erdő csöndes tempomába, hogy a megnyugtató dalát halljuk felzengeni a szívünkben . . .

„Egy jóbarát — mondja Tolsztoj — nagy dolog. De a barátunk elmegy vagy meghal és mi nem mehetünk utána. A természet a leghívebb barát, akit holtáig megőriz az ember és ha meghal — karjaiba temetik . . .“

Azután ott van a másik nagy örömforrás — a munka. A munka ad étvágyat, frisseséget, csöndes álmot, a szívnek halk éneket, aki dolgozni szeret, az derűsen él és meglegegedetten hal meg.

A munka az élet legszilárdabb gránitoszlopa, amibe akkor is bele lehet kapaszkodni, ha a föld is megrendült alattunk és az egész világ összeomlott körülöttünk.

Mindazok, akik végigjárták az élet via dolorosáját, érezhették, hogy *nincs nagyobb áldás a bajok és csapások között, mintha valakinek*

annyi a dolga, hogy nem ér rá — gondolkozni. Igaza van tehát annak az angol tudósnek, aki azt mondotta: „A legboldogabb ember az, akinek a legtöbb dolga van a világon.“

Azután itt vannak: az otthon . . . a könyvek . . . a zene . . . Akinek saját asztali csengője és a tűzhelyen sistergő fa pattogása a legkedvesebb muzsikája: a boldogságnak olyan forrásával rendelkezik, aminőt semmiféle keringő, vagy táncmuzsika nem adhat . . . Vagy kell-e kedvesebb örömforrás, mint egy jó könyvekkel megrakott könyvespolc? Igaza van Durkham püspöknek: „*A könyvtár mesterséges Édenkert*, amelyből nem űzhetnek ki bennünket. A könyvek a mi legigazibb barátaink, akik kemény szavak nélkül tanítanak, ha éjjel jövünk hozzájuk, nem alszanak, bármikor kérdezzük őket, mindig felelnek és e sokféle szolgálatért nem kérnek egyebet, mint egy kis zugot, egy csöndes sarokhelyet szobánkban . . .“

És a zene? Már Homeros megmondotta, hogy a zene az istenek legszebb ajándéka, az egyetlen mennyei művészet, mely a földnek adatott s az egyetlen földi művészet, amit a mennyekbe magunkkal viszünk. Ezért is írta naplójában Schiller: „Ha az életemet újra kezdeném, úgy rendezném be, hogy minden napra jusson egy szép dal . . . egy kis muzsika!“

Az élet és minden a világon azt a bölcseséget hirdeti, hogy az ember boldogságához teljesen közömbösek az élet külső díszletei, a fény és gazdagság, minden a lélek hangulatától, a szív befogadóképességétől függ.

A boldogság nem egyenlő az arannyal, de igenis, egyenlő a megelégedéssel.

Az élet csak a bölcseknek ünnep, vallja Emerson, csak aki megszabadult a kívánságok és vágyak lázától, az váltotta meg önmagát *igazán* — tanítja Buddha.

Éppen ezért sohasem lehet boldog az, akinek fáj és akit emészt, hogy van nálánál boldogabb is a földön.

Pedig hány ember van, aki, ha lát egy vidám arcot, az a keserű gondolat fogamzik meg lelkében: „Lám, másnak milyen jó dolga van, csak én vagyok szerencsétlen!“ Pedig, ha életünk keretei szűkre vannak is szabva, arra kellene gondolnunk, hogy még a lélekzetvételeért is hálával tartozunk, arra kellene gondolnunk, hogy a virágok éppen olyan szépek és kedvesek, ha kicsiny kertünkben mosolyognak, mintha egy hatalmas kastélypark dús pázsitján nőnének.

Megható őszinteséggel írja Carnegie, a világ egyik leggazdagabb embere önvallomásaiban: „Engem milliók irigyelnek, pedig alig van

többem, mint a legutolsó clewelandi farmernek. Én sem eszem mást, mint gyümölcsöt, sajtot, kenyeret. Ezreket adok ugyan ki tájképekért, de hol marad mindez az eredeti képtől, amelyben mindenki gyönyörködhetik. Azt mondják, a képtáram húszmillió dollárt ér, de a napfényben csillogó tenger, a hókoronás hegyek,—a legnagyobb képtár, amibe mindenki beléphet . . .“

Sajnos, az életben sokszor éppen azzal rontjuk meg boldogságunkat, hogy a Sors által nekünk juttatott sok kicsi örömet nem élvezzük, szerény, de szilárd boldogságunkat nem becsüljük és megvalósult álmainkkal romboljuk le meglévő szerencsénket.

Ismertem egy családot, amely néhány évvel ezelőtt még elégedetten élt egy kis vidéki városban. Volt egy napfényes, virágos kúriájuk, szép öreg bútoraik, a ház falán a Napóra csendes, derűs percek felett suhant el. Véletlenül azonban meghalt egy amerikai rokonuk, akitől nem ugyan milliárdokat, de néhányszáz olyan dollárt örökölték, amiért nem kellett megdolgozniuk.

Az egész családot egyszerre heves láz fogta el a kényelem, a fényűzés, az élvezetek után. A lányok lábára kígyóbörzse került, nyakukra ékszer, a fiúk sportkocsit vásároltak és farsanggá változtatták át a szürke élet szürke hétköznapjait.

A történet vége: az a dobpergés, amely egy szép napon megszólalt az ablakuk alatt, amely gyászindulója lett két leány boldog nászindulójának és az élet ama csöndes dalának, ami pedig halk kórusként évtizedeken át ott zengett a régi kúria ódon bútorai között . . .

A rendkívüli szerencse nem kíséri el senki lépteit egészen a sírig, a boldogság nem hosszú és tartós állapot, márcsak azért sem, mert *az élet sohasem lehet oly szép, mint az álmaink*. Ezen a földön tehát csak az az igazán gazdag, aki megelégedett. A boldogságnak nem írott, de nagy törvénye ez: „Ne követelj az élettől túlsókat, ne szabj neki feltételeket, ne igényelj tőle olyat, amit még soha senkinek nem adott . . .“

Ha az embernek van egy darabka földje, amelyen dolgozhat, ha van egy kis darab kék ege, amelyről álmodozhat, ha megvan a mindennapi kenyere s a holnapi nap végtelen reménye, ha megvan a kis fészke, amelyben esténként szíve megcsöndesedhetik — mindennek elégnek kell lenni ahhoz, hogy őt boldognak nevezzük.

Ezzel a megállapítással el is jutottunk a boldogság problémájának ama lényegéhez, amelyet már Aristoteles foglalt törvénybe, tudniillik, hogy *a boldogság azoké, akik beérik önmagukkal*.

Hiába hajszoljuk az északi saroktól a déli sarkig a vágy kékmadarát, hiába száguldunk a föld körül autón, repülőgépen, vasúton, hajón, óceánon, sivatagon és őserdőkön át, az igazi boldogságot nem árulják sem Kamcsatkában, sem Newyorkban, sem Sanghaiban, sem Londonban: ott lakik mindenkinek a saját lelkében és az elégedetlen ember nemhogy közeledne hozzá, de egyre ijeszőbbben eltávolodik . . . és minél eszeveszettebb rekordsebességgel vágat, annál messzebb kerül tőle. Nem sovány vigasztalá-

sul idézzük a gazdag emberek csalódott sóhajait, akik a gyakran Dante tollára

méltó életút végén keserűen kiáltanak fel: Hát érdemes volt ezért ennyit kínlódni, ennyi rosszat tenni, ennyit ártani, félni és harcolni? Mennyivel okosabb lett volna megmaradni a szerény kezdetnél, nyugalomban, békességben és egészségben lemorzsolni azt a néhány rövid évtizedet, amely így is, úgy is visszahozhatatlanul elillan az idők végtelenségében! Nem a kézzelfogható javak, nem a pénz, ingóság, ingatlan, a hatalom az igazi boldogság. Mindez csak arra jó, hogy fokozza becsvágyunkat, növelje mohóságunkat és a mások irigységét és ha már megszereztük: az aggodalmat, hogy tartsuk meg biztonságban. Nem: a boldogságnak nincsen receptje, nem kapható semmiféle patikában, sem orvosi rendeltetre, semmiféle protekcióval ... Drágább kincs a rádiumnál is, amelynek minden grammja súlyos ezreket ér és mégis: gyakran a legszegényebb, a legkitaszítottabb embereknél találhatjuk meg olyan bőségben, mint Amerika hajdani őslakóinál, az aztékeknél az aranyat... És milyen végtelen bölcsesége Istennek, hogy a boldogságot nem veheti el senki a másiktól, nem vásárolhatja meg milliók árán sem. Igénybeveheti az erejét, tudását, ügyességét, izmait, ha beteg, vérátömlesztéssel a vérét is megvásárolhatja néhány pengőért, de az öröm rózsáit nem ültetheti át egyik arcról a másikra senki emberfia!

Boldogságot senki és semmi más nem adhat nekünk csak a tulajdon lelkünk.

A boldogságot igen *nehéz* megtalálni önmagunkban, másutt megtalálni azonban lehetetlen, mondja Chamfort.

Elégnek lenni önmagamnak, elmondhatni: mindent magamnak hordok, — ez a boldogság tudományának legfőbb tantétele.

De ahogy *dalt is csak kifeszített húron lehet eljátszani*, a boldogsághoz is csak azok jutottak el, akik szenvedtek, akik sokat elviseltek, akik végigmentek a fájdalom oltárlépcsőin . . .

A boldogságnak egyik leglényegesebb alapeleme — *szenvedni tudni*.

Mindenki átélhette már a tulajdon életében, hogy mélyen érezni nem jó . . . de nagyon szép. Hogy a nagy örömnél csak egy van szebb, — a nagy szenvedések. Hogy *nem az a boldogság, amit elérünk és elvégeztünk, hanem amit elviseltünk és eltűrtünk*. Ezért is nevezi a hindu bölcs a szomorúságot a lélek menyasszonyi fátylának, ezért írja a finn költőnk egyik versében:

„Egyetlen kincsem az lesz lent a sírban,
Hogy itt a földön, néha . . . néha sírtam ...“

Vagyis igaza van Maeterlincknek, mikor azt mondja, hogy vígnak lenni az még nem boldogság és boldognak lenni, nem mindig vigasság . . . csak a pillanatnyi, rövid boldogság mosolyog, — de a tartós boldogság éppoly komoly és szent, mint maga a szomorúság . . .

Ahhoz, hogy valaki mélyen boldog legyen: tiszta és alázatos lélek kell, olyan, amely már végigjárta a nélkülözések, a másokért való önfeláldozás iskoláját, amely léleknek kapuján ez a két szó áll: nyugalom és . . . béke . . . Igaz, hogy néha egy egy kavics behull az ő lelkük tavába is, amely lázadó gyűrűket vet a felületén . . . de a kő lesüllyed a fenékre és a hullámok újra kisimulnak.

Végezetül említem a fő-fő kútfejét a boldogságnak: *a szeretetet*.

Van valami bennünk, ami bölcsebb a fejünkénél, erre kell hallgatnunk, hogy boldogok legyünk.

Tolsztoj beismeri magáról: „Az ész nem tanított meg semmire, minden bölcseséget, amit tudok — a szív adta“.

Szeretetet kisugározni — igen — ez a boldogság! . . .

Csakugyan minél több valakiben a jóság, annál több öröm éri az életben. Valahányszor egy embert megsegítünk és jót teszünk, egy kevés boldogságot váltunk ki magunkból. Mert a legmélyebb boldogság nem a csók, nem az arany, hanem az odaadás, a lemondás, a szeretet. Aki nagyon szeret, — az megszűnt szenvedni . . . Szegény csak az az élet, amelyben nincs szeretet, amely még áldozatot sem hozhat, mert nincs kiért?

Miután pedig minden ember végső célja itt a földön: egy másik ember, a boldogság titka, hogy az emberekkel bálni tudjunk.

Legyünk tehát jók — és boldogok leszünk! . . .

Legyen minden mosolyra egy mosolyunk, minden árva fej számára

egy simogatásunk, minden szenvedő számára egy együttérző kézszorításunk ... Legyünk jók a boldogokkal szemben is, hiszen a legtöbb boldog ember a sikerével és szerencsésével jobban egyedül van és magányosabban marad, mint a boldogtalanságával.

Hiszen nem szerethetjük egymást eléggé itt a földön, nem adhatunk annyi jószágot, hogy nyitott sír előtt szemrehányással ne kelljen illetni magunkat, amiért nem adtunk *még több szeretetet* . . .

Megmondotta a Nagy Apostol: „Az élet oly rövid, hogy nem szabadna másra időnek maradnia benne, mint egymáshoz jók, gyöngédek, nemesszívűek legyünk. . . .

AZ ÖREGKOR BOLDOGSÁGA

okan azt állítják, hogy az emberi nyelv szótárának ez a legszomorúbb szava: „Öregszünk!“ Örök emberi sóvárgás ez — majdnem egyidős az egész emberi nem történetével — a hosszú élet után. Sokáig élni, de nem megöregedni! Hisz az öregség egyenlő a gyengeséggel és mint Emerson mondja: az ember éveit csak akkor kezdik számlálni, amikor már semmi egyebe sincs, amit érdemes lenne számontartani. Nem beszélve a nőkről, akik számára súlyos lelki válsággal járnak az első ráncok és az első ősz hajszálak . . . Az asszonyok, akik az időt nem az órával, hanem a tükörrel mérik, olyanok, mint Thackeray öregkisasszonyai, akik minden Szilveszter este összejöttek és megállapodtak, hogy hány évesek lesznek a következő évben? És tán mondani se kell, hogy szabad elhatározásból ötvenéves korukig megmaradtak harmincötéveseknek . . .

Az bizonyos: az öregség mindig hamarabb jön, mint ahogy várjuk. Ő az a vendég, akinek halk, szerény kopogtatására senki se felel lelkes „Tessék!“ kiáltással. Az egyszerű hétköznapi ember csak úgy nehezelt rá, akár a művész, a tudós, a gondolkodó elme. És ez a tiltakozás, bár meddő és reménytelen, mégis jogosult és földi logikával mérve a dolgot, csakugyan igazat kell adnunk Shawnak, aki a „Vissza Matuzsálemhez“ című színdarabjában a bibliai idők öregeihez apellál, akik két- és hárommnyi ideig éltek, mint mi, jó erőben, egészségben és — ez a legfontosabb — testben, lélekben fiatalon! Ha az Isten Jákob és Ábrahám számára lehetővé tette a patriarkális kort, miért kelljen a ma emberének aránylag olyan fiatalon megrokkanni és a sírba szállani? Éppen akkor — és ez csakugyan a sors iróniája! —, amikor sok kudarc, harc, szenvedés árán eljut a férfi azokhoz a ritka tapasztalatokhoz. mindent megértő, halk bölcseséghez,

amit éppenséggel *csakis a hosszú kor*, a munka, az esztendők leszűrt tanulságai hozhatnak meg a számára? Shaw szerint az ember tulajdonképpen csak hetven-nyolcvanéves korában érik meg igazán „felőtté“ akkor, amikor az utána következő mohó és éretlen generáció már a legszívesebben félretolná az útból, hogy a helyére kerülhessen. Most nem azokról beszélünk, akik ebben a korban, gyakran még előbb, *lélekben is* megvénülnek, hanem a testben, lélekben egyaránt fiatal öregekről, akiknek erős kezére, megértő jóságára soha nem volt nagyobb és égetőbb szüksége a világnak, mint éppen manapság, a káosz és az új világháború rémével fenyegető zűrzavar korában.

Öregség ... A költők az alkonyathoz hasonlítják ... A kenyér és az érvényesülés utáni hajszával észrevétlenül illantak el a legszebb évtizedek, a munka és a robot szikraesője megedzette, de meg is görnyesztette az ember alakját, a fej is lekonyul, a hát fáradtabban ível, akár a szivárvány az égbolton: békességre vágyunk. . . szemünk a földre mered és többet nézünk le, mint fel a csillagokba, mintha éreznénk, hogy a boldogság titka nem a felhőkben rejtőzik, hanem idelelni, a porban . . . Mindenért harcolni kell, kezdődik már az iskolapadokban és folytatódik künn az életben, a mindennapi kenyérért, a családért . . . sikerért, boldogságért. És aztán: eljön életünkben egy év, az évben egy nap, a napban egy óra, amikor — miközben élesztgetjük a kandallóban a tüzet s turkálunk a hamuban: egyszerre csak észrevesszük, hogy magányosan maradtunk.

Az ember mélységes részvétet érez önmaga iránt abban a pillanatban, mikor először jön rá, hogy tulajdonképpen senkije sincsen és a szíve már ott fekszik egy domb alatt, négy szál deszka között, ezzel a felírással: „Nyugodj békében!“

Fiatalkorunkban még szabadságnak hívtuk az egyedüllétet, most egyszerre teherként nehezedik ránk az az érzés, ami elfog, mikor este hazajövünk és senkise vár ránk, csak az üres karszék. Eljön az óra, mikor úgy érezzük, mintha egy láthatatlan üvegfal ereszkedne közénk és a világ közé és ezt az üvegfalat is lassan befutja az őszi pára... Az élet nagy viharos kalandjai egyre távolabb kerülnek tőlünk és egy nap kimondjuk a nyugtalanító sejtelmet: „Megöregedtem!“ De éppen ezen a válaszüton van szükségünk férfias bátorságra és őszinteségre. „Az életben — mondja Valéry — a harmadik felvonásnak éppen olyan szépnek kell lenni, mint a két elsőnek“. Vagyis nemcsak a fiatalságnak kell boldognak lennie, boldognak kell lennie az öregeknek is. Az öregség és fiatalság két világ, amely ki kell hogy egészítse egymást. A fiatalság a lángsugarú, de viha-

rokkal teli tavasz, az öregség az ősz, amikor a napok rövidebbek, de egyúttal derültebbek is. A fiatalság mint Rousseau mondja — a patmosi sas, amely a Napba néz, de a sötétben nem lát, az öregség: Minerva baglya, amely a napba nem néz, de lát a sötétben. Az bizonyos, hogy nem az évek száma teszi az öregséget, hanem a lélek rugékonysága, vagy az életkedv hiánya. Vannak kora-vén fiatalok, akik már múmialélekkel születtek és örökifjak, akiknek hófehér hajjal is tizenhét éves a szívük. „A természetben — mondja Wall — megannyi furcsaság van, hol öreg fejet tesz ifjú vállakra, hol meg ifjú szívet dobogtat meg 80 telet látott kebel alatt“.

Goethe fenyőszáljárását látva, megkérdezték kortársai: igaz-e, hogy már 60 éves? „Nem vagyok hatvan éves — felelte mosolyogva —, csak háromszor húsz éves.“

Ismerünk nagy színművészeket, akik a színpadon végezték be életüket és művészpályájukat, hasonlóan a nagy olasz művészhez, aki szerepe közepén, villámsújtottan, kezében hegedűvel törte be a halál kapuját. Ezekre az öreg urakra, akik hatvanéves korukban is szürke hajjal, mindig elegánsan, mindig egyenesen és vidáman róják az élet útjait, ráillik Wilde paradoxona: „A lélek öregnek születik — és megfiatalodik. Ez az élet komédiája . . . A test fiatalnak születik és megöregedik... Ez az élet tragédiája!...“

Amíg fiatalok vagyunk, szomjas torokkal fenéig hajtjuk fel az élet piros borát . . . , öregkorunkban megtanuljuk lassú kortyokban élvezni az élet pezsgőjét... A fiatalságot nyugtalanná teszik a vágyak, álmok és igények — az öregkor a boldog évek csendes kikötője. Az öregkorban az ember jobban ért a bajok elkerüléséhez, ifjúságunkban a bajok elviseléséhez. Fiatalkorunkban az élet szőnyegének tarka képét látjuk csupán — öregkorunkban látjuk a visszáját is...

Az ifjúság munkája az élet vetése... az öregkoré az élet aratása. *A fiatalkor szépsége az energia, az öregségé a harmónia. Az ifjúság: a költészet — az öregkor: a filozófia...*

Kétségtelen, hogy az első és legszebb megaranyozása a naplementének az, mikor olyanok, akik szeretik egymást, — *együtt öregszenek meg*. Az együtt megöregedett házaspár, akik már nem tudják többfelé osztani a szívüket, hanem egymásnak adják azt egészen, annyira megszépítik egymás életét, hogy léleekben mindketten fiatalok maradnak... A rózsák csak az arcukon hervadnak el, de nem a szívükben...

Ott ülnek együtt a közösen ültetett, terebélyessé nőtt fák hulló virágai alatt. Huszonöt év után is két boldog szív dobban össze. Közös örömök, közös bánatok és megpróbáltatások annyira összeforrasztották őket, hogy külön-külön már gondolkodni se tudnak... Hajszál hajszál után őszült meg, mialatt egyik is, másik is adott valamit kölcsönösen önmagából . . . íme, ez az a házaselet, amit érdemes volt végigélni . . .

Gyönyörűen mondja Gerald egyzüsthajú felesége az ezüstlakodalma napján: „Paul, olyan megnyugtató és bátorító valami, mikor az ember lépéseit a másik lépésének nesze kíséri. . . Ez volt a mi igazi nászindulónk. . . Én semmit sem élveztem egyedül, hanem minden dolgot kétszeresen . . . A mi szerelmünket az idő és kitartás szötte, a szívnek az anyagából . . . És ha visszagondolok az átvirrasztott éjszakákra, mikor ott ültem a betegágyadnál — óh, ezek szebbek voltak, mint. . . a nászéjszakánk. . .”

Éppígy megaranyozhatják az öregek estéjét a gyermekek: óramutatók az élet számlapján. Hiszen az édesanya menyasszonyi boldogsága újraszületik, amikor leánya ott áll hófehér selyemben az oltárnál és szemében ott ragyog egyike azoknak a könnyecseppeknek, miket Jézus boldogoknak mondott. Egy leány mellett az anya inkább csak nevelőnő, de ha férjhezment, barátnőjévé lesz, nélkülözhetetlen barátnővé, bár talán ezüstszálak csillognak is hajában... Paul Valéry mondja: „Az apa és fiú a tizenötödik évig csak olyanforma viszonyban állanak egymással, mint csendőr a csavargóval. Itt van a rövidnadrágos, semmitmondó fiúcska, aztán a cipőtrontó, titkon cigarettázó kamasz Robinzon, akivel szemben adni kell az apai tekintély zord szigorát. . .Utána a nyurga, sápadt, makacs diák, később a pénztkunyeráló nagydiák, aki most lépi át a férfi-örömök eddig arkangyalokkal őrzött paradicsomát... De végre mégis, *lehull a sok burok és előttünk a harmincéves férfi*. . . Micsoda ünnep ez az ember szívének! Kitárt karokkal várják. . . végre. . . végre. . . beszélhetünk egymással! ...“

Az öregkor második boldogsága: a *lelki szélcsend*. . . Amíg fiatalok vagyunk, felőröl bennünket a vágy és nyugtalanság, mikor megöregszünk, — ránk hajol az árnyék békéje. . . *Az öregeknek már nincsenek reményei, de csalódásai sincsenek*. . . A szív nem tud már többé hangosan ujjongani, de tud csendesen mosolyogni. A férfikor vulkanikus álmái, a fiatalkor apálya és dagálya elmúlnak — a lélek tava elcsendesül.

Az élet hamuesőt szór az emlékekre. . . a jókra is, a fájdalmasokra is és a legfájdalmasabb emlékeket is egyre mélyebbre temeti.

Nagy ünnep az a szívnek, mikor az ember eljut odáig, hogy nem kell folyton önmagával viaskodnia. Mikor túljutottunk a nagy örvények korszakán, egy szép napon leülünk a kandalló tűzéhez és elgondolkozunk: az élet mennyi árnyékot és mennyi fényt hozott . . . Felidézzük mindazt, ami életünkben kisiklott a kezünkéből . . . Olyan ez a visszapillantás, mint mikor a fáradt ember leül a mohos fatörzsre és egy lejtős domboldalról néz le a csöndes völgybe s látja a megtett utat... Igen, ez az a korszak életünkben, amikor hozzáfogunk a legszebb kincsek, az emlékek gyűjtéséhez. . . Mikor visszafordulunk és elindulunk a Múlt felé. A lábunk előre megy, de lelkünk visszafelé lépdél a Múlt virágos, fénylő mezőjé felé. Az ember nem tud elszakadni az ifjúságától — az emlékek összekötik. Minthogy azok is, akik bejárták a világ legcsodásabb pontjait, a végén újra visszakíváncsoznak a napégette, csendes falunak porához, amelyen egykor bölcsőjük ringott s amelynek rögével szeretnék majd a szívüket betakarni — így ringatóznak az ifjúság rózsás felhői a csöndes pipafüst szálló karikáin. . .

Az öregség nemcsak csalódást, kiábrándulást hoz magával, hanem bölcseséget is. Mikor megöregszünk a kicsi örömök nagy örömökké lesznek, a nagy szenvedések kis szenvedésekké, öregkorára mindenki nagy lelkifejlődésen megy át, amelynek eredménye, hogy megtanulja úgy venni a világot, ahogy van. Ilyenkor látjuk, hogy amit aranyfüstnek néztünk az szürke pernye, amit virágsziromnak láttunk, az hideg hópehely. Elsősorban az értékelméletünket vesszük revízió alá. *A dolgok igazi értékét csak az öreg tudja helyesen megítélni.* Talmi kincsekkel nem lehet becsapni, vagyonnal, sikerrel már nem lehet megvesztegetni, gyengülő szemével az aranyozás mögött is biztosan meglátja az ólmot és az élet kimeríthetetlen kincsestárából nem a bankok hideg sárga érceit, hanem a szív és a lélek aranyát fogja választani. Az öregkor boldogságának legfőbb titka: *hogy beérjük önmagunkkal és ne kívülről várjuk a csodákat.* Az arab bölcsék már régóta tudják: „Minden kincsemet magammal hordozom.” A boldogság egyenlő az igénytelenséggel és csak az öreg ember tudja őszintén, hogy mennyire nem fontosak a földi javak, amelyekért pedig fiatalabb fejjel annyira törjük magunkat. Amint nő odakünn az élet árnya, úgy kell, hogy nőjön a lélek magányában a fény. A csillagok is annál fényesebben ragyognak, minél sötétebb az éjszaka. . .

„Hogy az ember örülni tudjon — mondja Emerson —, ahhoz fiatalnak kell lenni; hogy megtanulja becsülni az élet minden apró örömmorzsáját — sokáig kell az embernek élnie. öregkorunkban másodszor

születünk, tudniillik a fájdalom megértésére születünk. Azért az öregek nem arravalók, hogy ítélkezzenek felettünk, hanem hogy megbocsássanak nekünk, ha bocsánatra szorulunk.“

A boldog öregség titka tehát: megtanulni örülni a mások örömének, megtanulni a mások boldogságától beragyogott szívvel élni. Az öreg ember már megtanulta, hogy az életben sokszor kell megbocsátanunk, ha azt akarjuk, hogy nekünk is megbocsássanak! . . . Mikor az ember már sokáig együtt élt az emberekkel, lassan felfedezi, hogy tulajdonképpen szeretni lehet őket... Mennyi örömet ad még a világ! A rózsásarcú, huncutszemű gyerekek, füttyürésző, futballozó fiúk . . . mosolygó, vidám leányarcok . . . egymást megértő jóbarátok . . . boldog édesanyák, akik gügyögő pólyásbabákat tartanak . . . Szeretni kell tehát tudni, hisz amíg szeretni tudunk nem is öregsziünk, a szív újra meg újra megfiatalodik. Az öregkor meg kell hogy áldva legyen ama bölcseséggel, amelynek neve: megértés és türelem.

Éppen azért nincs igazuk azoknak az öregeknek, akik keserűen panaszkodnak: „Mi öregek feleslegesek vagyunk.“

Az öregek életük hosszú tapasztalatai révén értékessé vált tanácsaikkal és ítéleteikkel fontos feladatot teljesítenek. Az öregek feladata, hogy jó tanácsokkal lássák el az ifjabb nemzedéket. Az élet fajin ők a tövissek, amik szúrósak és szárazak, de védik a rügycet, a bimbót, a virágot. Szükségünk van az öregekre, mert az ifjúságnak van tüze és energiája, de nincs tapasztalata. Az évek érettségét, a szenvedések gyümölcseit a tudás és ész nem pótolhatja.

A fiatalság lehet eszes és okos, de *bölcs* csakis az *öregség*.

Sokszor hallja az ember azt a panaszt is öreg emberek ajkáról: „Nem szeret minket senki,... ha elmegyünk senkinek sem fogunk hiányozni.. .“

Nem úgy van! Ott van az öreg édesanya, akihez valahogy jobban odahúz az ember szíve, ha fáradt, összetört, öregasszony, mintha fiatal, ragyogó, kényes szépasszony. Vagy lehet-e elfelejteni az élet olajfahegyi óráiban az ezüsthajú, öreg nagymamát, aki életében egyszer sem aludt el anélkül, hogy meg ne csókolt volna minket?... Az öreg nagyapát, ezt a derült, mosolygó bölcsőt, akinek felmelegítő beszéde oly sokszor feledtette el velünk az élet csalódásait... Ó, a fiatalság tüzes napesejében nagyon is jól esik odahúzódni az öreg diófák nyájas árnyéka alá... Mikor nem megy a munka, mikor az embert elfogja a csüggedés — olyan jól esik valakinek beszélni küzdelmeinkről, valakinek, akinek a fejét behavazta az Idő, vala-

kinek, aki már megkerülte a szirteket és örvényeket, ahol most mi hajó-zunk. . . s aki, ha meghallgatja, megérti, ha sajnál és szeret minket, az ember egyszerre sokkal erősebbnek érzi magát... Igen, az öregekből árad ki az a kellemes tűz, az a jóleső meleg, amelynél a téli hónapokban az élet zord és fagyos óráiban szívesen melengetjük a kezünket. .

Sokszor elnézem a madarakat a parkokban, amint a lombok között figyelnek. Ők tapasztalatból tudják, hogy a tüzes és lármás gyermekektől tanácsos távol maradni, azért az elárvultan üldögélő, magányos öregurakhoz repülnek, a csendesen kézímunkázó öreg nénikékhez, tudván, hogy náluk kell keresni a gyöngédség lehulló morzsáit... Ó, milyen kedvesek ezek az öregek, amint ott ülnek fáradt előrehajlással az őszi lomb alatt, a bágyadt napsütésben... Ott ülnek hallgatagon, de lezárt ajkukon az élet bölcsesége remeg... Ott ülnek látszólag elhúzódva az emberektől, pedig senkiben sem él oly heves vágy, hogy beleöntse szívét a mások szívébe, hogy legalább egy kis hellyel bírjon a mások életében ... mint az öregekben...

Ott ülnek a gyermekké lett nagyapák, akik olyan szelíd szemmel néznek a fiatalokra, mintha csak mondanák: „Amilyen te vagy, olyan voltam én is — és amilyen most én vagyok, olyan leszel egyszer te is!...” Ott ülnek a fehérhajú nagymamák, olyan arccal, mint a finom, régi porcellának, *olyan szelíd mosollyal, ami könnynek is beillene...* kötögetnek... mindig csak kötögetnek, ó mennyire szeretné az ember megölelni őket!.. . Ezek az öreg arcok: tele a ráncok pókhálóival, egy szabadszemmel alig olvasható finom életrajzzal a vonásaikban — mennyire megérdemlik, hogy meghajtsuk előttük a fejünket.

Hogy a halál gondolata beárnyékolja az öregkort? Először is nincs olyan 80 éves, aki titkon ne azt remélné, hogy ő bír megéri a 81. évet is. Azután az ember egyszer csak eljut odáig, hogy rájön: a halál éppen olyan szükséges, akár az álom. Amikor már azt érezzük, hogy elvégeztük a dolgunkat, eleget tettünk rendeltetésünknek és már nem vagyunk aktív szereplői, hanem csupán csendes nézői az élet farsangi komédiájának.

Halley, a 82 éves csillagász halálos ágyán nyugodtan figyelte érverését, utolsó szava ez volt: „most megállt...” Mikor Coperiust megkérdezték halála előtt, hogy van, mosolyogva felelte: „csendesesen... egyre csendesebben... már érzem, amint szívem fölött a százszorszépek nőnek... Az öreg Rétzius orvos az agónia alatt testének fokozatos felbomlását tanulmányozta. „Most a lábak haltak el... most az izmok szüntek meg mű-

ködni. . . A végső küzdelem — mondotta — súlyos, de érdekes.“ Dubois érsek oly nyugodtan halt meg, hogy még a teáskanna sem billent félre, amit térdein tartott. St. Piére abbé, mikor a halál fájdalmairól kérdezték, mosolyogva mondotta: „Meghalni annyi, mint levetni egy cipőt, amely szorít. . .“

Mindent összefogva: *jó volna egy olyan takarékot feltalálni, amiben eltehetnénk valamit a fiatalságunkból.* A legveszedelmesebb könnyelműség meggyorsítani a fiatalságot, amelynek minden percére úgy kellene vigyáznunk, mint a perzsa sah koronaékszerére. Nincs bűnösebb dolog, mint az eltékozolt ifjúság, amely alig nőtt ki a gyerekcipőből, máris mindennel kész és húszéves korában a lelke romokban hever.

Őrizzük meg az ifjúságunkat, ami olyan mint az aranypénz, mindent kezébe ad az embernek.

Boldog öregségnek titka éppen az: megtanulni ünnepelni az élet apró perceit, megköszönni az élet morzsányi örömeit is, és úgy élni, hogy öregkorunkban is örömmel gondolhassunk ifjúságunkra vissza.

Igen! Emlékezzél vissza az ifjúságra, ami nem jön többé vissza, a csalóka érzésre, amely kalandokra, küzdelmekre, annyi kínzó erőfeszítésre csábít minket... Az erő mámoros érzésére, a forróságra a szívünkben, arra az égő lángra ebben a maroknyi porban . . . amely évről-évre sötétebb lesz . . . kisebb lesz . . . végül kialszik . . . kialszik nagyon hamar . . . hamarabb mint vége az életünknek.

Mert az Isten végtelen bölcsesége van abban, hogy mindnyájan előbb halunk meg, mint mielőtt kivinnének minket a temetőbe...

Az öregség végső rendeltetése éppen az, „hogya utunk kezd behavazni, tudjunk szépen... csendesesen... halkan elutazni!“

A B A R Á T S Á G

incs az az éhség, amit a kenyér le ne csillapítana, nincs olyan szomjúság, melyet a forrás vize el nem oltana, torkosság, amit egy szakács ki ne elégíthetne, de a magános szív még a hosszú élet után is eleped a szomjúságtól, didereg az egyedüllét fagyában és elfonnyad a baráti szeretet híján ... A léleknek is táplálékra van szüksége, a barátság verőfényére, hogy kicsirázzon, lombot hajtson, virágba fakadjon és megérlelhesse a szeretet és a jóság gyümölcsseit. Ki ne érezte volna már, társaságot járó

ember, a fecsegő forgatag közepén, hogy milyen jó lenne egyedül lenni. Úgy lepi meg a magányosság vágya, mint valami különös nosztalgia elérhetetlen tájak után. Vannak ilyen titokzatos órák, amikor jólesik bevonulni a saját szívünk békés kolostorkertjébe, amikor azt érezzük, hogy a legkellemesebb társaság mi magunk vagyunk a saját magunk számára, a legmegértőbb pajtás: négyszemközt önmagunkkal . . .

De aki egyedül van, társtalanul, hideg őszi estéken, szomorúan, elhagyottan és farkasszemet kell néznie a süket magány néma árnyaival, amikor halljuk az óra ketyegését, amint egyhangúan méri a tovaröppenő perceket és órákat, látjuk az ablakon túl a fényeket felgyúlni és kialudni, míg mi álmatlanul forgolódunk párnáinkon, feltámad lelkünkben a sóvárgás: emberek, szívek, barátok után.

Már az iskolapadokban kezdődik: közös padba ülünk a rokonszenves pajtással, megosztjuk vele tízórainkat, tollat, radírt, játékot, csak úgy, mint a szekundák gyötrelmeit, meggyónjuk előtte legföltettebb titkainkat, átengedjük neki remek búvóhelyeinket, a padlás sarkában berendezett kuckót, szénaboglyát . . . Aztán a férfikor cimborái, akik nemcsak örömeinkben, de bajainkban is az oldalunkra állanak. Sok férfit a leggaládabb áru-

lásnál is jobban lesújt a baráti szőszegés, mikor évtizedes barátság után a „hűségpróbán“ derül ki, hogy a másik nem méltó a kitüntető bizalomra.

Annyi mindenféle szál fűz minket embertársainkhoz: a vérség, a nagyravágyás, az üzlet, a haszon, az érdek, a csodálat . . . aranyszálak és ezüstszálak . . . pókhálónál és selyemnél finomabb szálak és acélnál erősebb bilincsek! Melyik ezek közül a barátság?

A beszélgetés, ha még oly meghitt, szellemes és csillogó is, csak tűnő viszony, a *bajtárság*, csak bizonyos célok irányában jelent kapcsolatot, a *pajtáság* még ennél is kevesebb.

Vannak, akiknek szemében a barátság csak bizonyos társadalmi összeköttetés, az érdekek kölcsönös respektálása, szívességek kicserélése, olyan érintkezés, amelyből önszeretetük valami hasznot remél.

Pedig az a viszony, amit csak az érdek enyvez össze, még nem barátság, mint ahogy nem elegendő alap a barátsághoz a fehérasztal, a pezsgősüveg . . . a muzsikaszó sem.

Az igazi barátság jóval több mindezeknél.

Az igazi barátság titkos és benső szerződés az élet csöndes napjaira, kedves ajándékokra, kedélyes kirándulásokra, hosszú levelekre csakúgy, mint az úttalan utakra, az élet hajótöréseire, az élet olajfahegyi óráira . . . Az igazi barátság mondja Byron — egy selyemszalag, amivel összekötözük az élet rózsáit és egyszerű szalmavirágait.

„Ha az emberek elfordulnak tőled — mondja Emerson — az igazi barát ad kezet és ha minden el is vészett, amin a szíved csüngött, ha van egy igaz barátod, maradt még egy kincs számodra: az a könny, ami szemében csillog, aki balsorsodat még tenmagadnál is mélyebben érzi“.

Az igazi barátság: *a házassághoz hasonló lelki kapcsolat*. Csakugyan akkor vagyunk igazi barátok, ha behatolunk a másik lelkébe, ha közös lényé válunk, ha átérezzük az ő érzéseit, ha tudjuk mi drága és mi fáj neki? . . . mitől szenved és mitől boldog? . . . miben van az ereje és miben a gyengesége?

A barátság lényege szerint odaadás, önmagunk feláldozása, mikor a magunk életét a másik boldogságára való törekvésével akarjuk megszépíteni. A barátság lerombolja a bennünk lappangó durva önzést, kezdjük észrevenni, hogy magunkon kívül másokért is tudunk aggódni, szenvedni, dolgozni . . .

Nekünk embereknek, akik egész életünket azzal töltjük, hogy a boldogság titkát keressük, serdülő korunktól egész addig az óráig, amíg a

halál keze leüti az utolsó akkordot, szükségünk van valakire, akit ezzel a legszebb dízcímmel tüntetünk ki: „Barátom!!“ . . .

A fiatalság éveit szomjas sóvárgás jellemzi a barátkozás után. Ismeretes, hogy a kamaszfiú és serdült leány életében eljön az az óra, amikor már nem elégíti ki többé édesanya legbensőbb ölelése és csókja sem, sőt fázik tőle . . . nem elégíti ki az apa mégoly gondos szeretete sem, elidegenedik testvéreitől és egyre teljesebben nyitja meg szívét a társai előtt . . . *Ó a fiatalok még nem tudják l hogy a barátokban sokszor csalódik az ember, de az édesanyjában nem csalódik soha senki* De hát oly határozatlan valami 18 évesnek lenni! . . .

Ki ne ismert volna ebben a korában legalább egy lényt, akihez szíve egész erejével ragaszkodott, úgyhogy elképzelni se tudta volna, miként élhetne nélküle? . .

Igaz ugyan, hogy a barátság, amelyet ifjúkorunkben örökkévalónak hittünk, ritkán éri el férfikorunkat, mégis miként az első szerelem, úgy az első barátság emléke is ott áll napsugarasan életünk legszebb emlékei között.

Azután jön a férfikor.

A szerelem megérinti szárnyával a szívünket s egyszerre minden fényes lesz bennünk és körülöttünk. De a szerelem — mint Abbie mondja — olyan mint a kalapács, . . kopog, kopog egy darabig a szívünkön, aztán nem kopogtat olyan szabályosan, végül egészen elhallgat“. Hogy a szerelem örökké tart, azt csak 18 éves korában hiszi az ember.

Még a legnagyobb szerelem se tartott tovább négy-öt esztendőnél — mondja egy híres emberismerő — . . .Olyan ez az érzés, mint a vihar, az áradás, a tűz . . mint a tűzijáték. A szerelem olyan mint a szivárvány, ami két szívet összeköt s azután eltűnik (Aldrich), Gyönyörűen kezdődik, de mint minden természeti tünemény, ott hordja magában a kialvás veszélyét.

Az érzések e holdfényes kertjéből ki kell lépnünk, hogy szembe találjuk magunkat a reggel józan világosságával. Minden házasság, a legboldogabb házasság is először bűbajos álom, — azután felébredés az álomból. A legszebb rózsakoszorú is előbb utóbb elsorvad és lesz belőle — *tüskekoszorú.* És hogy ezt a tüskekoszorút felemelt fejjel egy egész életen át hordozni tudjuk, ahhoz a tűnő szerelemnél mélyebb érzésre van szükség. *Amit először szóval mondtak el a hitvesek, azt később el kell mondaniok tettel, szenvedéssel, hallgatag önfeláldozással.*

A házaselet nem majális, a házasság csupa egyforma, szürke napból áll, amelyet csak a munka, az egymásért való aggodás tesz változatossá. Kérdik — a boldog házassághoz mi kell?

A lányok azt mondják, három dolog kell: szerelem! . . szerelem! . . szerelem! . . . A férfiak is azt mondják három dolog kell: pénz! . . pénz! . . pénz! . . Én pedig azt mondom három dolog kell: türelem! . . türelem! . . türelem! . .

Ezért is jelent többet a házasságban a barátság, mint a szerelem. Hiszen beleszeretni valakibe, amikor még tulajdonképen nem ismerik egymást, az felette könnyű dolog, a házasság igaz és nagy problémája — továbbszeretni egymást, amikor már ismerik egymást, A házasság igaz és nagy problémája: együtt dolgozni . . . együtt szenvedni, . . és együtt mosolyogni! . . Továbbszeretni egymást az átvirrasztott éjszakák mellett, a betegágy és mosóteknő mellett, továbbszeretni a gondok óráiban, a csalódások hétköznapiain.

Sok házasságot láttam, ahol a férfi és a nő csak a csókban keresték egymást és a házasság után vették észre, hogy nem találták meg egymást. És ismertem egész sereg házasságot, amelynél egyik sem őrzöngött a másikért . . . azután barátokká lettek , . . egymás mellé öregedtek, lélekben összenöttek . . . Bizony sok szív épít romokon, az Idő aztán befutja a romokat mohával, később . . . virággal.

Gyönyöröen mondja a barátság szerepéről a házasságban Aldrich: „A házaselet hosszú útvesztőjébe egy lámpást adott kezünkbe az Úr, amelyet elfúj az élet jeges szele s amelyet újra meg újra meg kell gyújtani. Először a gyerekes boldogság gyújtja meg, azután meggyújtja a romantika . . . , azután az anyaság , . . végül a gyöngéd barátság, amely abban a szobában is világít, amelyben ott állnak némán, mozdulatlanul az elkövetkezendő — hosszú üres esztendők,“

Igen, eljön a korszak, amikor a szem körül sötétedő árnyékok lassan ráncokká lesznek. Egyre kevesebben vannak körülöttünk, akikhez ezzel a szóval fordulhatunk: „Emlékszel-e? . . .“

Pedighát egész életünk éppen annak a szent testvériségnek lázas keresésével telt el, amivel megakarjuk váltani magunkat attól, hogy egyedül maradjunk, Ó milyen rettenetes is az, mikor öregkorunkban megvan minden, amiért fiatalkorunkban epedtünk: ház, hírnév, gazdagság, arany, — éppencsak abból az aranyból nincs egyetlenegy se, amit szívünkre tehetnénk, hogy váltságdíjul magunkkal vihessünk utolsó utunkra . . .

A barátság első és legnagyobb ajándéka — az őszinteség.

A barátom olyan lény, akivel úgy beszélhetek, mint saját magammal. Előtte hangosan gondolkodhatom. Már pedig mi lehet kellemesebb, mint bírni valakit, akihez úgy merünk szólni, mint önönmagunkhoz. Hiszen az élet egy nagy álarcosbál, az emberek rendszeren csak addig őszinték,

amíg magukban vannak. Mihelyt belép egy másik ember, mindjárt elveszik az álarcukat. Bókkal, fecsegéssel, üres mulattatással, hideg nyilvánági viselkedéssel védekeznek az ellen, hogy embertársaik túlságosan közelférközhessenek hozzájuk. „Mihelyt az ember társaságban van — mondja egy francia író — bezárja szívét és lehúzza a kulcsot. Mi a társaságban nem az arcunkat és szemünket, hanem az oldalunkat és hátunkat tartjuk az emberek felé“.

Idegenekkel szemben mindenki összeszedi magát, még a fáradtság dacára is, amivel ez az alakoskodás jár: szimpatikus ember benyomását akarjuk mindenáron kelteni.

Barátunk közelében levetjük magunkról ezt a lelki frakkot, szabadjára hagyjuk érzéseinket, megpihenünk szeretetükben, sőt szeszélyt is megengedünk magunknak. Az igazi barát előtt megnyílik a szív, órákon át tudunk őszintén, bőségesen közlékenyek lenni.

Ó ebben a lelki jégkorszakban, mikor mindenki csak titkon mer véleményt mondani, elvet vallani — nyíltan csak dicsérni és hajlongani, — micsoda nagy érték egy baráti szív, ó milyen jóleső érzés, melegedni a kölcsönös rokonszenv tüzénél, kiszellőztetni azt a dohos lelket, feltárni szívünket a legtitkosabb rugóig, beszélni küzdelmeinkről s kétségeinkről, kínjainkról és álmainkról.

Igaz, hogy vannak teljesen magányos lelkek, akik képtelenek kapcsolódni, mintahogy vannak zuzmók, amelyek egy üveglapon is megélnék — és Ibsen szerint: az életünk legválságosabb pillanataiban, mikor önmagunk felett kell törvényt tartanunk, ha ezren szeretnek is — mindnyájan, egyedül vagyunk . . . mégis mindenki érezte, hogy vannak pillanatok az életben, amikor a szívnek meg kell nyílnia, van a bánatnak és örömmek foka, amikor szólnunk kell . . .

Az emberi szív úgy van megöntve, hogy ösztönösen keres valakit, akivel lelkének legtitkosabb titkait megossza, egy az Istentől belénk oltott ösztön állandóan arra hajtja az embert, hogy másokkal összeköttetést keressen, hogy legyen valakink, akinek arcán mosolyunk visszatükröződjön, akinek könnyével a könnyünk összefolyhat.

Olvastam egy történetet, amely egy fogolyról szólt, aki a szűk börtönudvaron, ahol sétálnia szabad volt, egy kis növényt talált. Egyszerű kis virág volt, amilyen csak kövek között terem. A virágocska egymásután dugta ki a maga kicsi, gyöngéd zöldjét, a sötét taposómalom sötét udvarán. . . Kinyújtotta az élet, a remény, az érdeklődés gyöngé kezecskéjét afelé az ember felé, aki mint elveszett került a börtön falai közé. Ennek az elsodort embernek már senkije sem volt a világon . . . csak ez a kis virág . . . Semmi kéz, amibe megfogózhatott volna. S ez a kis növény, amely fölé napnap után odahajolt, mentette meg őt a kétségbeeséstől, adta vissza érdeklődését az élet csodái iránt, a napfény, a szabadság, az élet újrakezdése iránt.

Így válhatik egy egyszerű kis virág az ember barátjává, így válhatik barátjává egy könyv, így vált barátjává Silvio Pelliconak börtönében egy pók, Shelleynek a sivatagban egy pálma. Hány fiatal leányszív van itt a szomorú kőrengetegben, akinek az elhagyatott padlásszobában egyetlen barátja az ablakban virító csendes muskátlivirág. Sok embernek az otthon a legjobb barátja, hiszen az igazi otthon csakugyan több mint a téglák halmaza, az ember a gondolatait is beépíti a házába, egy kicsit a szívét is elülteti a virágokkal és a fákkal . . .

Igaza van Baconnak: ahogy a fa leveleket, úgy hajt a szív barátokat, mert barátok nélkül vadon a föld.

A barátság másik nagy haszna: *egymás hibáinak* megjavítása. Az angol közmondás szerint: „Inkább légy barátod oldalán csalán, mint visszhang“. Az bizonyos, hogy semmiben sem oly jótékony hatású a barátság, mint mikor egymás hibáira való kölcsönös gyöngéd, finom és okos figyelmeztetésben nyilatkozik meg.

Hiszen a lélek kezelésének megvannak a maga titkai.

Rousseau mondja: „Bármennyire is eltér a tévelygő az igaz úttól, bármennyire is eldurvul a megtéríthetlenné látszó bűnös, mihelyt valaki az ő kiválóságaira mutatva tesz neki szemrehányást, lelke felébred és megenyhül“. És ki vállalkozhatnék inkább, hogy felrázza lelkünk jobbik, nemesebbik énjét, mint egy igaz barát? Mert ellen lehet állni a kardnak, ellen lehet állni az ökölnek, de nem lehet ellenállni egy szerető, szívből jövő csendes szónak. Ezért nincsen mélyebbreható és gyöngédebb muzsika, megindítóbb, mint Beethoven legszebb szimfóniája, mint a baráti szívből jövő igaz beszéd. Hogy egy meleg szívből jövő okos tanács mit jelent az ember életében, azt az tudhatja legjobban, akit egy ilyen baráti kéz rántott vissza az örvénytől, az élet szakadékeitől.

A barátság harmadik előnye, hogy *emberismeretre* tanít. Miután eleinte elhamarkodva a jóbarátok helyett rossz; barátokat választunk, az igazi jóbarátot pedig könnyelműen eljátszuk, végig kell járnunk a csalódások iskoláját, az előttünk feltáruló szívek könyvéből kell megtanulnunk azt az emberismeretet, amelyet semmiféle más könyvből meg nem tanulhatnánk.

Amíg fiatalok vagyunk, hajlandók vagyunk arra, hogy a kellemes külső és vidám modor után válogassuk össze barátainkat, később rájövünk arra, hogy a szabályos arc és szép homlok mögött nem mindig lakik tiszta és harmonikus lélek. „Vannak emberek — mondja Klug — akik értik a módját, miként kell mint pávának minden ékességüket ügyesen csillogtatni és vannak mások, akik csiszolatlan drágakövekhez hasonlítanak, akik csak akkor csillognak, ha más emberek szeretetének tüze éri őket.“ Ha emlékezetünkben végigjárjuk életünknek eddig megtett utait, mi is rá fogunk találni olyan emberekre, akiknek semmitmondó, szerény és igénytelen külseje alatt akadtunk odaadó baráti szívre.

A barátság aranyos és verőfényes órái mellett vannak azonban fájdalmas órái is.

Nem elég őszinte hozzám! . . . Az embert meglepi a gyanú és kétség árnyéka, mikor meghalljuk barátunkról, hogy hátunk mögött másképp beszél, mint előttünk. Hogy aki sírigtartó hűséget ígért, csak addig tartott ki mellettünk, amíg szívét egy több előnyt kínáló el nem hódította. Ő a legfájdóbb könnyek egyike az a könny, amit az elkövetett baráti árulás felett ejt az ember. Az ilyen csalárd barát okozza azokat a sebeket, amelyek nagyon sokáig égnek és ha begyógyulnak is. ., marad utánuk egy forradás, amit ha megérintünk, a seb újra fáj.

A barátság másik zátonya, amin már annyi sok jóviszony hajója törött ronccsá, *a túlságos érzékenykedés, sértődés, duzzogás.*

Jönnek szeszélyes pillanatok, amikor azok, akik sokáig vágyódtak egymás után, összetalálkozva, gúnyos nyilakkal, apró tűszúrásokkal, idétlen közönnnyel kínozzák egymást. Egyik legsajátságosabb tüneténe a szívnek, hogy gyakran éppen azokat sebezük meg, akiket a leggyöngédebben szeretünk, mintha csak annak a rettenetes törvénynek erejét követnénk, amely szerint itt a földön senki teljesen boldog nem lehet.

Ismertem két jóbarátot, akik az évek hosszú során át az élet sok millió percében valósággal szívet-lelket cseréltek. Egyszer valami egész jelentéktelen kérdés felett összeszólalkoztak és egész nap nem beszéltek

egymáshoz. Másnap szintén hallgattak, mert egyikük sem akarta kimondani a bocsánatot jelentő szót, ezt a kicsi szócskát: „Ne haragudj!”...

A csökönyös némaság így vájt mély árkot két barát közé, akik soha többé nem találták meg egymást.

És hány ilyen esetet tudunk az életben, amikor kis sebekből nagy sebek lettek, hogy testi-lelki jóbarátok egy semmitmondó, jelentéktelen félreértés miatt úgy eltávolodtak egymástól, hogy ma már félrefordított fejjel mennek el egymás mellett, ha találkoznak.

Igaz, hogy amiként a szív hol kitágul, hol összehúzódik: úgy hullámzik a baráti érzések apálya és dagálya is. Apró civódások, „haragszomrádók“, (aminek olyan a szerepe, mint szénsavnak a szódában), ha gyors kibékülés követi, még ápolhatják is a barátságot, hisz ennek is lényege: az önátadás és önelvonás, de ha ezeket a szívrepedéseket nem sietünk összeforrasztani, az apró karcolások annyira begenyesedhetnek, hogy meghal és elpusztul rajtuk minden szeretet.

Apró félreértések, melyeknek eloszlására elég lett volna egyetlen szó, képesek annyira eltávolítani egymástól azokat, akik szinte egymás karjaiban éltek, hogy a végén az egész, ami barátságukból megmaradt, az a csodálatos képesség, amellyel fájdalmat tudnak egymásnak okozni.

Pedig a harag olyan fényűzés, amit nem engedhetünk meg magunknak. Igaz barát éppen az, aki elfelejti a keserű percek, a fullánkos szavakat és csak a szép órákra gondol vissza.

A legtisztább barátságban, mint általában, minden szeretetben, van valami egoizmus. Nemcsak az az önző barátság, amely a váltóaláírásnál kezdődik s az első óvatolásnál végződik — vannak az önzésnek finomabb fajtái. Az egyikfajta önzés így szól: „Nem akarom, hogy legyen másvalaki is, akivel jóban van.“ Az örök egoista azt hiszi, hogy a barátság annál bensőségesebb, minél inkább kirekeszt mindenki mást a barátja szívéből. Az önzés másik farkasa az önfeláldozás báránybőrébe bújik. Vannak emberek, akiket a szeretet is csak akkor tesz boldoggá, ha többet adhatnak, mint elfogadhatnak, ha a másik boldogságához nélkülözhetetlenek tartják magukat.

Az ilyen barátság, melynek keveréke i rész szeretetből és 9 rész önszeretetből áll, szeretete tárgyának veszélyt kíván, hogy megszabadíthassa, szerencsétlenséget, hogy vigasztalhassa... sőt bűnöket kíván, hogy megjavíthassa. Ezek azok az érzések, amiket egy német író — *a szeretet töviseinek* nevez.

A barátság gyakori zátonya a *távollét*. Igaz ugyan, hogy Emerson szerint a távollét a barátságoknál olyan, mint a pusztai szél, a kis lángot kioltja..., a nagy lángot még jobban felszítja.

Az egymást nélkülöző bánat tüze állandó szükségletté edzi a baráti érzéseket... mégis hányszor látjuk az életben, hogy ismeretlenül és idegenül nézünk sokévi távollét után arra a teljesen idegen emberre, aki valamikor egészen közel állott szívünkhöz és akit úgy becsültünk, mint önmagunkat. Az élet hatalmas koptatóköve lefaragott minden ismerős vonást az egykor annyira kedves arcról, az ember megkérdezi önmagától: Ennyire megváltozott ő?... vagy ennyire megváltoztam én?... *Nem, mindketten megváltoztunk...* A bűvös *lánc kettészakadt*, a valamikor forró érzéseket betemette az élet Szaharája. Nem szégyen ez... csak egy kicsit szomorú, hiszen azt hittük, hogy *akit az életben nagyon szerettünk, azt sohasem lehet egészen elfelejteni...*

Az igazi barátság ne üvegből vagy zúzmarából legyen szöve, hanem a szív legerősebb rostjaiból. A baráti igényeket oly vékonyra kell kalapálni, mint egy aranyfüstlemezt, hogy ki lehessen nyújtani egy egész életre. Sokan azért csalatkoznak a barátságban, mert túlságosan követelők, pedig sohasem szabadna elfelejteni, hogy a szív oltárán nem loboghatnak mindig nagy áldozatok lángjai.

Azért ha látjuk, hogy barátunk mást is szeret, mint minket s mi már nem vagyunk elég neki, ne akarjuk őt ezért megkövezni.

Ahelyett, hogy barátunkat a vádlottak padjára ültetnénk, sokkal okosabb, ha besoroljuk az új barátot, a mi barátaink közé, mert ha el akarjuk gáncsolni őt, ez a legbiztosabb út, hogy meggyűlöltessük magunkat.

Éppen így ne kívánjuk, hogy barátunknak ne legyenek előttünk titkai. Minden szívben van egy rejtett fiók, egy sarok, amely az ő saját birodalma, ami egészen az övé!... Engedjük meg tehát a barátunknak is, hogy behúzhassa függönnyel lelkének csak önmaga által átléphető szentélyét.

A túlságos bizalmaskodás már sok barátságot elapasztott, hiszen a lelkek elidegenednek egymástól, ha nincs már semmi, amit egymással kicseréljenek.

Válogassuk meg barátainkat, de ne váltogassuk őket. Egy arab közmondás szerint: „senkit ne nevezd addig barátodnak, amíg vele egy véka só meg nem ettél“. Én nem mondom, hogy ilyen sokáig várjunk, de az bizonyos, jobb várni, mint csalódní. A barátság az élet bora — mondja

Ruskin — de az új barátságok épp úgy nem tiszták és nem erősek, mint az új borok. A régi barát a legjobb, azért próbáld ki őt s ha kiállta a próbát, szeresd és ne hagyd el újakért a régit.

Akik járatosak a szív nagy tudományában, úgyis azt állítják, hogy igazán mély barátság nem lehet legfeljebb két ember között. Az embereket nagyon kis adagokban lehet bevenni — mondja gúnyosan Scarron.

Csakugyan hány ember mellett mentünk el, hányat láttunk és ismertünk meg az életben s mily keveset jelentettek ők a mi számunkra s mi az ő számukra! Ha egy embert igazán szeretünk, abban benne van valamennyi ember.

Jóbarátot csak úgy lehet szerezni, *ha az ember maga is jóbarát*. Az élet nagy törvénye, hogy mindenki pontosan ugyanannyi szeretetet kap, mint amennyit ad. Először tehát magunknak kell jókká lennünk, hogy jó barátokká lehessünk, hiszen igaz barátság csak jók között lehetséges.

Áldjad a sorsot, ha életedben legalább egy igaz barát jutott, ami ritka, mint a fekete hattyú, őrizd meg őt mint kiegészítő részedet, mint lelked másik felét.

A rádió, a repülőgép, a gyorsvonat annyira megszüntetett minden távolságot s mégis az emberek sohasem voltak távolabb egymástól, mint manapság. Soha ennyi muzsika, színház, szórakozás... *és soha ennyi didergő szív*, mint ma van a világon. Rengeteg ember szomjazik ma szeretetre, a szeretet egyetlen cseppjére.

Láttak már a pincében kicsirázó burgonyát? Milyen kétségbeesetten kúszik a napfényre, miként vergődik afelé a vékony, sápadt, pici kis világosság felé, ami a pinceablakon beszűrődik.

Így nyújtja tapogató csápjait a sötétben az örök magánosságra ítélt lélek is, mert közel szeretne jutni valakihez... egy másik lélekhez...

Nem csoda, hogy az emberek annyira ragaszkodnak a barátsághoz, mert a sok mindenféle egyéb, munka... művészet, színház, szórakozás — csak kábítószer, amellyel a kiéhezett, szeretetre szomjas szív, a szeretet nélkül élni nem tudó ember el akarja altatni fájdalmait.

A legnagyobb kincs, a legszebb hódítás, amit elérhetünk, egy baráti szívet megnyerni, a megnyert barátságot tisztán megőrizni, sértetlenül átmenteni az élet viharzónáin, az őszi ködökön és decemberi fagyokon át... az ifjúság rózsás tavaszától egészen a sír széléig, hogy minden virág-ésőnél szebben hulljon, minden repkénynél zöldebben fonódjon arra a kis halomra, amellyel dobogni megszűnt szívünket egykor betakarják...

A RÉSZVÉT MŰVÉSZE

árizsban meggyilkolva találtak egy embert, aki a Faubourg St. Honoré egy magányos házában egyedül, elhagyottan élt . . . Elvitázhatlan nyomok mutattak arra, hogy a gyilkos, aki irtózatoss erejű fejszecsapásokkal végzett áldozatával, mielőtt szörnyű tettének színhelyét elhagyta volna — *a szobában levő kis kanárimadarat — megegette . . .*

A vizsgálat során mindez részletesen beigazolódott . . . Mikor a tettest a vizsgálóbíró megkérdezte: mi vitte arra, hogy véres munkája után a kis madár sorsáról gondoskodjon, a gyilkos zokogva azt felelte, *hogy nem bírta volna elviselni, hogy ez a kicsi madárszív elpusztuljon.*

Minden ember szívében, még egy gyilkos szívében is van egy kicsi kert . . . Egy rózsával befuttatott, elzárt, titkos kicsi kert, amelyben a szánalom, a jóság, a részvét virágai nyílnak.

Diákkoromban egyszer én is csaknem gyilkosságra vetemedtem!
Megpróbáltam ugyanis egy nyulat lelőni . . .

A nyúl oly közel volt, hogy a tervem könnyen sikerülhetett volna, ha a kis nyomorult, ahelyett, hogy elszalad — meg nem fordul . . . és *rám nem néz . . .* A nyúl megállt — és rámnézett: egy csodálkozó, kedves, világosbarna szempár.

A mérleg egyik serpenyőjén ebben a pillanatban ott állt a pompás nyúlgerinc gombóccal . . . az első vadászkaland izgalmas dicsősége . . . és mindez követelte, sürgetve kívánta, hogy a gyámoltalan jóságot, tőlem pár lépésnyire, áldozzam fel . . . Egyetlen hang könyörgött csak a szegény, ostoba, tehetetlen jóságért — és az egyetlen hang erősebb volt mindennél.

Ekkor éreztem először, hogy van bennünk egy szerény, halk hang, amit csak mi hallunk . . . Egy a hárfáénál is halkabb hang, amivel szemben hiába tesszük mérlegre a győző jogát, az erős erősségét, ez a hang — a szenvedőkért, az alulmaradottakért, a legyőzöttekért beszél.

Igen, vannak az emberi szívnek olyan érvei, amiket az ész nem ismer, s amelyek mégis erősebbek a logika minden szavánál . . .

Este van . . . kopognak az ajtódon. Egy betörökülsejű, rosszarcú, sportsapkás alak áll előtted és néhány fillérért könyörög . . . Ott áll előtted megroskadva, feltürt gallérral, eltaposott tornacipőben . . . A haja vadul és elszántan a szemébe lóg . . . De te energikus ember vagy, aki röviden szoktál végezni az ilyen csavargókkal, akik úgysis elisszák az összekoldult garast . . . Tehát: fel is út! — le is út! . . .

De ekkor egy hang, ami nagyon mélyről jön, kezd beszélni hozzád:

Gondolj arra, hogy megtaposhatta az élet ezt a testvéredet, míg idáig jutott!? . . . Gondolj arra: mi lesz az ő szívetlen szívéből, ha mindenki elutasítja? . . . És bár az értelmed, a józanságod tiltakozik: simogatóan meleg érzés fakad a szívedben, ha lelkedbe nyúlsz, hogy kivégy egy garast . . . egy darab kenyeret, vagy egy tányér meleg levest . . .

Gondolj arra, hogy egy tányér levestel újra emberfényt tudsz gyújtani a sötét arcon és a sötét szívben, amelyben már rég lezuhant az egész világ . . . Gondolj arra: hátha a te fiad kopogtatna idegen ajtókon és elzavarnák meghallgatlanul?! . . . És ha nem a te fiad? . . . hát ez a fiú nem szintén egy édesanyának és egy édesapának a gyermeke? . . . Ezt az elkallódott csavargót is a féltő ölelésnek anyai szerelmével ölelték át egykoron s egy apa hangtalan áldással őt is megáldotta . . . És egy anyai szív valahol a távolban megérzi azt a tányér levest és földi vándorlásod során találsz majd egy rózsát, amit az ő áldása küldött . . .

Így beszél bennünk a szív titkos mélységében egy csöndes, szerény, halk hang . . .

Ki ne hallotta volna már abban a néhány ünnepi percben, amit Lelkünknek szentelünk, ezt a hangot? . . . Ki ne látta volna, legalább néhány pillanatra, az Isten arcát, az Isten szemeit megvillanni a lelke sötétjében? . . . Ki ne érzett volna valami gyöngéd borzongást, azt a tétova, de izgató feszültséget, hogy *tenni kellene valami szépet, nagyot, testvérit, legalább egyszer az életben?!*

E szívfutam, e mély benső ölelés, e mindnyájunkban élő vágy, hogy *Lélek legyünk egy Lélekkel szemben: a Részvét.*

Ehhez az érzéshez rendesen csak akkor jut el az ember, amikor már megjárta a maga meredek és magányos Golgotáját, akkor tud testvért látni a másokban, mikor szemeit tisztára mosták — a könnyek és zokogás.

Boldog napjainkban, az öröm napfénye alatt: szemünk átsiklik a szenvedőkön, minden megindulás nélkül tudunk elmenni a legvérvérőbb sebek mellett, a könnyek mellett, amelyek a földre hullanak, de az égre freccsennek . . . Egész magától értetődőnek tartjuk, hogy egyik testvérünknek három autója van — a másik testvérünknek egyetlen cipője sincsen . . . Csak mikor már a mi kenyérünk is sós lett a könnyeinktől, ha már mi is megjártuk azt a csöndes ösvényt, ami a Kálváriára vezet, ha átestünk a második születésen, a könnyek keresztvizén, akkor tudjuk megérteni: hogy mindazt, amit a földön teszünk és gondolunk, távolról sem olyan fontos, mint amit szenvedünk !

A részvét művésze előtt az egész világ tulajdonképpen nem más, mint *egy nagy Getsemani kert*. A *Getsemani kert* egy darabja az az eldugott falu, amelynek sarában és ködében annyi fény elalszik, ahol az embert senki se érti meg . . . A *Getsemani kert* az a kórházi ágy, amelyen a szenvedő felsóhajt: „nem bírom tovább!“ . . . *Getsemani kert* lehet az a márványtól ragyogó palota, amelyben a csillárok fényözőne sem olthatja el egy boldogtalan asszony szívében az árnyakat . . . *Getsemani kert* az a besüpedt sírhant a temetőben, amelynek dombja alatt egy koporsó fekszik, amibe befektették a szívének egy darabját is . . . *Getsemani kert* az a kicsi hónaposszoba, amelynek vaságyán az Élet korbácsütéseitől megostorozva, mi is feljajdulunk: „Istenem, Istenem! . . . mért hagyta el engem?“

„Óh, az emberek nem is tudják, hogy a *Getsemani kert* milyen nagy . . . és mennyien jártak benne! . . . Hogy mindnyájan jártunk benne.“

Igen, mikor már sokáig éltünk együtt az emberekkel, mikor a kicsi örömekből nagy örömök lettek, a nagy szenvedésekből kis szenvedések, mikor megjelenik arcunkon a szelíd mosoly, ami könnynek is beillene: akkor látjuk csak, hogy az életben nincsenek győzők és legyőzöttek, hanem mi valamennyien szenvedők vagyunk.

A részvét művészete éppen ott kezdődik, mikor meg tudjuk látni, hogy szemre annyira különböző külsőnk alatt csodálatosan egyformák vagyunk . . . Lelkünk legmélyén tulajdonképpen csak két kérdés rejtőzik s e kettő körül forog az életünk: mi boldogítja és mi búsítja a szívet? Két dolog — mondja Bonsels — minden időközön keresztül ugyanaz maradt az emberekben: *a nevetésük és a sírásuk*. Évezredek múltak el, de mosó-

lyunknál ma is átsuhan arcunkon az a titokzatos fény, ami nem e világról való s a fájdalom ma is ugyanolyan kerek, tiszta csöppeket sajtol a szemünkbe — *se nagyobbakat, se kisebbeket* — mint évezredekkel *ezelőtt* . . .

Életünk nagysága ma is oly kevésből áll: kicsiny örömekből, kicsi mosolyokból — és nagy könnyekből . . . Csak az a baj, hogy az emberek nem látják meg a szegényes, apró örömeket és végtelen nagy bánatokat, amelyek közt átéli életüket. Pedig csak szét kellene néznünk a magunk körében, csak végig kellene mennünk nyitott szemmel az utcán, hogy szembetaláljuk magunkat a kis életek nagy szenvedéseivel.

Itt van az a szegény, törekeny asszony, akit anyádnak hívsz, örökké dolgozó kezeivel, lelkének sok-sok elsúrolt, elmosogatott, elpazarolt, semmivé lett muzsikájával . . . Ha a részvét művésze vagy: szentnek fogod látni a ráncot a homlokán és leborulsz a porba a két fáradt, öreg, mosogatásban elrongyolt kéz előtt, amit megszentelt a szenvedés és önfeláldozás . . . *Ott van a feleséged!* — ó, ki ismerné fel a korán öreggő lett asszonyban az egykor viruló, bájos, koszorús, boldog nászfényben sugárzó menyasszonyt?! . . . De te tudod, hogy ennek a hervadtarcú asszonynak szépségét a viruló gyermekei rabolták el és az édesanya régi szépsége, mint láthatatlan menyasszonykoszorú, ott pihen a lánya szökén felvillanó hajának selymében.

Vagy kimégy az utcára . . . Veled szemközt egy rabot hoznak szuronyok között, megvasalt kezekkel . . . Az emberek megfordulnak és gyilkos kíváncsisággal, szájátva bámulják a szerencsétlent . . . De te a részvét művésze vagy és kiolvasod a halk és mégis oly forró könyörgést a két szeméből: „Ne bámuljatok rám! . . . Engedjete elvonulni ezen az úton, amely a megalázás cserepeivel és tuskéivel van amúgy is teleszórvva“ „Fáradt munkások jönnek: verejtékes ingben, kormosán, testben és lélekben feketén . . . mésszel befröcskölt arcukon meglátod a megadás, a sorsfelettség golgotás vonásait . . . Ó, ezek a csendes, gondokba mélyedt munkások, akik hónuk alatt egy kis csomaggal a sötétedő utcákon hazafelé sietnek . . . Ó, a türelmes, minden fillért megbecsülő munkásasszonyok, akiknek árnyéka rávetődik a lebocsátott függönyökre, amint a varrógép fölé hajolnak . . . mennyire érdemesek, hogy megöleljük őket! . . . Itt jön szembe veled egy kis varrólány. Álmatag, sápadt arcocskájáról korán lehervadtak az egészség és az öröm bazsarózsái. Ruhája olcsó, fakó holmi. Ha a részvét művésze vagy: el tudod olvasni e kis szív fölött az egyetlen jobb ruháján az emberi szótár legszomorúbb szavát — lemondani!

Az utcaporában gyerekek golyóznak . . . Mai gyerekek: durvák, rosszak, hangosak. De te a részvét művésze vagy s tudod, hogy ez a rossz gyerek a lövészárokból hazakerült reumás, idegsokkos, ezer sebből vérző édesapától és az élelmiszerboltok előtti ácsorgásban felőrölt édesanyától született . . . Tudod róla, hogy a szénszünetes iskolában növekedett és többet nevelt rajta a grund, a plakát, az utca, a mozi, mint a szülői ház és iskola. *Hogy fényes gyermekszeme alighogy megnyílt a világ látására, máris megtelt könnyel . . .* Korán megtanulta azt a szomorú szót: „nincs“. S mikor arra gondolsz, hogy ez a rossz gyerek apa nélkül nőtt fel, hogy gyerekszobáját szétlőtték a gránátok, hogy elrabolták tőle az élet legszentebb éveit, szeretni fogod nemcsak a magad jól nevelt, ápol, szétől is óvott gyermekét, *hanem szeretni fogsz minden gyermeket*, mennél kócosabb, mennél rongyosabb, annál féltőbb öleléssel.

Bekopogtat hozzád az a bizonyos kellemetlen vendég, aki mindig a legrosszabbkor jön s akit különben is az egész család ki nem állhat . . . Kítör a harag: Rettenetes! már megint itt van I . . . Hát ezt az alakot már sohasem fogom lerázhatni a nyakamról. Mi közöm az ő sok bajához? . . .

De ha megismered a részvét művészetét, másképp beszélsz. Ó Istenem — gondolod magadban — milyen szomorú sors is lehet kellemetlen embernek lenni, akinek senki se örül ha jön. Mit éreznék én, ha nekem fordítanának hátat az emberek . . ha szöknének előlem, . . . legjobb esetben erőltetett mosollyal nyitnának ajtót? . . . De hát mi lehet az oka, hogy ilyen tüskéből font emberré lett ez az ember? . . . Talán napfénytelen volt gyermekkorában az otthona? . . . Talán az igazságtalanság kövei hullottak rá s ezért ölt meg minden szeretetet magában? . . . Talán semmi se sikerült neki, amihez hozzáfogott az életben? Ó Istenem! ki tudja, hányesztendő szenvedés van eltemetve arcának egy-egy sötét vonása mögött? . . .

A részvét művésze az — mondja Foerster —: aki ilyenkor úgy érzi, *hogy neki kell valamit jóvá tenni abból, amit az élet elmulasztott e kellemetlen vendéggel szemben*, azért nem sérti őt hideg szóval, hanem letérdel szívéhez, letérdel életének ama sok-sok összetépett, eltaposott virága mellé és juttat egy kis fénynyalábot azokból a fényekből, amit tőle az élet meg nem tagadott . . .

Így látja meg a részvét művésze, mintha csak nagyító üvegen át vizsgálná őket, hogy *minden emberi bűn mögött egy emberi tragédia lappang*, hogy minden ember lelke egy mélységes tengersizem, hogy egy-egy aranysemecskét minden lélekben lehet találni. *A világon tehát csak azért vannak*

elesettek, szegények, kicsinyek, szenvedők, szomorúak, hogy legyen, akihez odavisszük a szívünk felét, a lelkünk melegét . . .

A részvét művésze úgy hajol az emberi szívek és sebek fölé, mint az az édesanya, akit múltkor láttam, amint benéztem egy ablakon . . . A szobában egy gyerek feküdt egy ócska ágyban, az ágy szélén ott ült az anyja és kezében gyertyalánggal kimondhatatlan gyöngédséggel nézte, hogyan alszik a kisfiú, hogyan járnak ki és be, fújtatva bordái? A fiú csapzott hajú, szeplős fiúcska volt, nem volt széparcú gyerek, *de én az anya arcán láttam, hogy ő a legszebbnek tartja . . .* Neki csak az a fontos, hogy álma víg-e vagy szomorú . . . boldog lesz-e vagy boldogtalan? . . . hogy be van-e takarva? . . . És mikor ezt az anyai arcot láttam, arra gondoltam: *nem nézhetnék-e mi is egy anya szemével a világot? Nem az volna-e a részvét legművészebb foka, ha egy édesanyai szempár gyöngédségének Röntgensugarával tudnánk átvilágítani az életet, az embereket — a jókat is, a szerencsétleneket is . . .*

Nevelnünk kellene magunkat a jóságra — ami nem gyöngeség —, *meg kellene tanulnunk látni, hogy megtanuljunk szeretni.* Sajnos, minket az iskolában görög nyelvre tanítanak. Nem volna-e helyesebb, ha a lélek-ápolás, a részvét, a gyöngédség művészetét iktatnák be a tanrendbe rendes tantárgy gyanánt? *Nem az volna manapság a legfontosabb nevelői feladat, hogy az embereket ismét felebarátokká neveljük? Ha arra tanítanánk már kiskorában a gyermeket, hogy ne üsse le botjával a virágokat, mert később embereket fog megütni . . . hogy ne vigye el fészékéből a madárfiókákat, mert később egy anyaszív vergődésével sem fog törődni? I . . .*

Igen, meg kellene tanítanunk ezt a generációt, hogy hintsen mennél több napfényt maga körül ebben a hideg és szeretetlen világban és ne okozzon hiábavaló szenvedést még egy féregnek sem, *hiszen mit tudjuk azt mi, hogy mekkora egy madárszív keserve, akinek a fészékéből a fiókat elvittük?* Arra kéne ráeszméltetni, hogy minden jócselekedet, egyetlen pohár víz, amit jó szívvel adunk: *magának az Istennek adott ajándék . . .* Arra kéne rászoktatnunk, hogy gyűjtse a letörölt könnyek kincseit és ne engedje berozsdásodni a szíve lakatját, hiszen ha valamikor, úgy manapság nincsen szüksége a társadalomnak kiszáradtszívű emberekre . . .

Meg kellene tanítanunk rá, hogy manapság a legnagyobb dolog jónak maradni, hogy ebben a hideg és kegyetlen világban az a legnagyobb diadal, ha egy tövisekkel borított, viharokkal körülzúgott emberút végén mégis csak azt mondhatom: *A szívem szív — maradt . . .*

Sok mindent tanulunk az iskolában: bölcsészetet és csillagászatot, matematikát és szociológiát, történelmet és nyelveket, de egy tudományt elfelejtünk megtanulni: olvasni a szemekből és arcokból, kiolvasni az elsírt könnyeket és néma zokogásokat, meg látni a tövisszorosút és vaskoronát, amit annyi ember hordoz fején, fájdalmasan és láthatatlanul.

Hány emberrel találkozunk naponta — mondja Klug —, *akinek a szeme könyörgi azt, amit a szája elmondani nem tud*. Ó, hány szem könyörgi: adj, testvér, egy vigasztaló szót, adj egy biztos tekintetet, hogy le ne roskadjak . . . Hány szenvedés hurcolja a maga keresztjét itt előttünk, amelynél oda kellene lépniünk és mondani: „Szólj hozzám, . . . tárd fel szenvedéseidet, titkos álmaidat . . . *beszélj a könnyeidről!*“

Hiszen az irgalmasságot nem mindig a kéznek kell végeznie, *végezheti a finom szív is*; sőt nagyon fontos, hogy az irgalom cselekedeteit igaz és jól nevelt, részvéttel átítatott szív végezze. Tudj adni nyájas arccal és nyájas szóval, ami elveszi az alamizsna fulánkját és barátainkká teszi a szegényeket. Nem szabad elfelejtenünk, hogy mennél megalázottabb és megtaposottabb valaki, annál inkább van a szívéhez vezető út a keserűség éles töviseivel kirakva. *Minden fillérhez, amit leejtesz a szegények tenyerébe, — ejts le egy láthatatlan virágszálat is*. A koldusok azért szeretik, ha gyermekek adnak nekik: mert azok mosolyogva, boldogan, valami szent tékozlás örömeivel tudnak ajándékozni, ami kihúzza a szívből a megalázás tuskéjét.

Az irgalomnak azok a cselekedetei, amelyekhez nem járul a részvétel, amikor csak azért teszünk jót, hogy nevünk ott díszeljen a jótévők névsorában, a díszalbumokban, az újságok jótékonyági rovatában, — hasonlítanak a karácsonyfa megaranyozott dióihoz, amelyek belül üresek . . . S hány ilyen üres jócselekedet hivalkodik a világon, amit nem az Istennek adunk, hanem a saját személyünk bálványának, kívülről csillogó jócselekedetek, amelyeket ha odafönt, ragyogó magasságokban fölbontanak az angyalok, félredobnak s azt mondják: értéktelen, nincs benne szív!

Sajnos, a ma emberéből éppen ez hiányzik: a részvétel művészete. *Az emberek nem tudják, vagy nem tudják még eléggé, mit jelent az: szeretni*. A mi egész életünk szerencsétlensége az, hogy *lelkünkötől elválasztva élünk és nem merünk a bennünk lakó Isten szerint cselekedni*. Nem tudjuk, hogy a világon egyetlen dolog van, amiért érdemes élni: a jóság. Ha ennek lángja kialszik, nem lesz többé értelme, hogy emberek éljenek a földön . . . *Mindenki annyit élt, amennyit szeretett* — mondja Tolsztoj. Aki szeretet nem adott, semmit se adott, aki szeretet nem teremtett — semmit se teremtett. Lehetek annak felhőkarcolói, járhatott Mercedes-autón, ha nem tette

maga körül szebbé az életet, írassa rá a sírkövére: „Hiába éltem!“ . . . *Míg aki szeretett, ha nem is volt boldog sohasem, — nem élt hiába!* Ennek a lelki jégkorszaknak, amiben élünk, a legnagyobb tragédiája: a szeretet haldoklása, a gyöngédség pusztulása, a Homo Sapiens embertartalmának és jóságtartalmának lassú sorvadása.

A gépkorszak embere úszó városokkal megy át az óceánon, repülőgépről veti be a földet, maga mögött hagyja a fecske röpülését, jeget állít elő az egyenlítő alatt és dinamókkal gyártja a villámokat, — de a szeretetet a lelke legelrejtettebb zugába igyekszik összezsugorítani és szégyenné gúnyolja azt a parányi lángocskát, amely szívében még pislákolva ég. Pedig a szív, amely bezárul: az — fáj. A ma embere hiába hirdeti az önosztozás helyett az önzés evangéliumát, hogy „segíts magadon, mindig csak magadon... és ne törődj azzal, mennyi könnyébe kerül az a másiknak! ... iázik és szenved a tulajdon lelke fagya és üressége miatt, hiszen a lélek lélekre, a szív szívre szomjas, — mindenki, a legkeményebb jégpáncél mögött is, ott él a vágy: hogy szeressen — és hogy szeressék.

Meresskovszky, a nagy orosz író mesél el egy gyönyörű Buddha-legendát, amelynek hőse: *Sakja Muni* . . . A legenda szerint ez a világtól elvonult, bensejében elsötétülő szent fakír ott ült a pusztában némán, egyedül, lassan-lassan elkövesedve.

Karja lecsontosodott, teste levéznuult és kiszáradt, úgyhogy a fecskék őt szobornak nézték, az ölébe fészket raktak és minden tavasszal visszátértek hozzá . . . *De egyszer elröpültek — és nem jöttek többé vissza a fecskék.* És ekkor Sakja Muni, a fakír, a szoborember — aki lemondott már mindenről a világon, aki nem akart se gondolkozni, se érezni többé, aki minden lángot és minden fényt eloltott, minden vágyat letaposott a szívében — szeméből kibuggyant két meleg, emberi vízcsepp . . .

A modern ember egész lelkiségével is ilyen *Sakja Muni*. A gépkorszak férfija, aki nem érzi többé testvéreinek a másikat, akinek a lelke és izma áruvá vált, aki azt hiszi, hogy a boldogság egyenlő az *Arannyal, aki a Lelke árán is csak Pénzt akar szerezni*. . . *Pénzt, amit jobban szeret a Szeretetnél* — a maga daltalan, elgépiesedett életével, megkövesült szívével, bensejének kihűlt horizontjával úgy hat rám, mint a Buddha-legenda hőse . . . De egy bizonyos! ... Mikor a szívéhez, e gyökeréig kiszáradt fához, nem fognak többé visszarepülni a részvét és gyöngédség fecskéi: az ő lelkének kútjából is kibuggyan majd az a szent, meleg, emberi víz, amelynek könny a neve, amelyből egyetlen csepp elég, hogy a kőszobrot ismét emberré váltsa. . .

A JÓTÉKONYSÁG MŰVÉSZETE

Jack London, akinek harminc év alatt harmincféle foglalkozása volt, a rakodómunkástól az újságíróig, fegyencről dollármilliomosig, a halála előtti esztendőben meglátogatta Londont, ahol félesztendeig élt, hogy saját szemével lássa és átélje a földalatti London nyomorát. Csavargónak öltözve járta be a csatornahálózat alvilágát, a külvárosi szegénytelepeket, nyomortanyákat, köztük lakott, barátokat szerzett és amikor már mindent tudott, könyvet írt róluk. Leírja azokat a szerencsétleneket, akik akár a patkányok a csatornák és alagutak falának dőlve alszanak, miközben lábuk előtt London szennyvize folydogál. Szörnyű, reális és kendőzetlen képekben tárja elénk a brit metropolis minden elképzelést meghazudtolóan irtózatossá nyomorvilágát. A nyilvános parkokban éjjel után minden pad megtelik az alvó emberek tömegével, hajléktalan sorsüldözöttek ezrei alszanak így, kivert kutya módjára, mert az éjjeli menedékhelyek, a szegénység luxusszállói, amelyekre csak számozott férőhelyre lehet bejutni annak, aki idejekorán jelentkezik, ilyenkor már kiteszik a „Megtelt“ táblát. . . A pompás paloták, dús áruházak, villanyfényes körutak tövében — mondja ő — ott csatangol az éhség farkasa és üvöltését nem lehet már meg nem hallani. Egyre kevesebben sűtkéreznek a FÖNT napfénye alatt és egyre szaporodnak, akiknek hálósobájuk az utca köve . . . Leír egy razzsiát, amelynél a rendőrök az utca aszfaltfőző üstjei alól, az illemhelyekről, a hidak alatti szemétdörrökből szedik össze a gyermekeket, akik közül egy 11 éves azt vallja a rendőrbíró előtt, hogy életében még nem evett meleg levest.

Beszél anyákról, akiknek melle elapadt a nyomortól, dolgozni tudó és dolgozni akaró munkások ezreiről, akik kénytelenek lecsúszni a csavargók

osztályába . . . a félszegények nyomoráról, akik csak *azért* dolgoznak, hogy ehsenek és azért esznek, hogy dolgozhassanak és egy nappal ismét tovább *tengessék reménytelen életüket*. „Soha nem látott még a világ *Bábelibb* nyomort — kiált fel a döbbenetes körkép végén az író — de nem látott tökéletesebb nyomorgókat sem!“

Az bizonyos, hogy a társadalom az egyenlőtlenségek egyensúlyán épül fel. Ez az a centrifugális erő, amely összetartja a különböző népeket és összhangot teremt, minden diszharmonia ellenére is fajok, világrészek között. Mióta a világ áll, mindig volt és lesz különbség ember és ember között. Ez már a természet megfellebbezhetetlen rendje. Isten parancsa, mint ahogy nincs két egyenlő falevél a fán, mint ahogy vannak életrevalóbb, tehetségesebb és élhetetlen emberek, úgy osztódik el a társadalomban is a kiválasztottak és a maguk szorgalmából, kiválóságából érvényesülők kasztja; szegényekre és gazdagokra. Hisz különben mi ösztönöznék a zsenialitást, a tehetséget, a szorgalmat, ha nem az érvényesülés vágya, a siker kecsgetető délibábjá, az a tudat, hogy egyszer mindent megszerezhetünk magunknak, békeséget, boldogságot, elismerést, mindazt, amihez csak a pénzen keresztül juthatunk el. Ez a becsvágy a benzin az emberi lélek motorjában, anélkül leállana minden és berozsdásodna nemcsak a gyárak, de az emberi lélek csodálatos gépezete is.

A vagyonnak, a gazdagságnak azonban nemcsak kiváltságai vannak, a pénz kötelez is: és éppen ezt az égresikoltó nyomort, ezt a sötét és elviselhetetlen szegénységet kell eltüntetnie, hogy eloszlassa a szerencsétlenek homlokáról a gond felhőit, hogy elhessegesse hátuk mögül az éhhalál kísérteit, az örületbe kergető reménytelenséget, amely felőrli a családapák erejét, elrabolja az asszonyok becsületét, a gyermekek hitét. Amely kioltja a lélekből a legszebb szivárványt is és martalékul dobja a lelket a kétségbeesésnek.

Az Isten országa itt a földön: nem állhat milliomosokból és koldusokból, palotákból és olákból, irigylt és irigylő osztályokból.

A kereszténység ideálja az, hogy se túlságosan gazdag, se túlságosan szegény osztályok ne legyenek. A kereszténység elve, hogy a vagyonegyenlőtlenségeket annyira le kell csökkenteni, hogy ne legyen érdemes többé ellenük harcolni. Ha minden munkásnak meglesz a maga kicsi háza, előtte virágos, napsütötte kert, ha lesz annyi keresete, hogy magáról, családjáról, öreg napjairól gondoskodni tudjon: — akkor nem fog a keze ökölbe szorulni, ha mindjárt bíbor függönyöket is lenget a szél a gazdagok palotáinak ablakán.

Sajnos ettől a boldog világképtől ma messze vagyunk. Ma nem keli Londonba mennünk, hogy a szenvedés dantei pokolkörének szemtanúi legyünk: — ma minden világáros utcáján vándorutat jár a Nyomor,

Csak végig kell menni egy körúton, hogy az ember szembetalálja magát korának összes szociális problémáival,

A főváros utcáit valósággal eltorlaszolja a legfájdalmasabban áttörhető torlasz: a kéregetők tenyere. Munkáskezek, amelyeket koldustenyerekké alázott a sors, állják el a fényes utcasarkokat, ott leskelődnek a forgalmas útvonalakon, az egyik félénken, a másik tolakodón kéreget, az egyik szemérmesen takargatja rongyait, a másik szinte tüntet a nyomorúságával, vádol, mintha bennünket tenne felelőssé, amiért idáig jutott. És aki látja őket, csakugyan nem mehet el mellettük lelkiismeretfurdalás nélkül, nem szállhat be gondtalan vidámsággal az autójába, nem fordulhat be az előkelő üzlet ajtaján, hogy ruhát, élelmiszert vásároljon, míg a kirakatot éhes, meredt szemmel bámulja egy koplaló, meleg ételt talán hetek óta nem látott embertársunk. . .

Vannak azonban emberek, akik nem akarják meglátni ezeket a kérő és vádoló szemeket, a sötét koldustekintetet, amely eleven kérdőjelként bukkan elibénk lépten-nyomon. És ha odavetik eléjük az alamizsnát, azt sem annyira részvétből cselekszik, hanem mert kényelmetlen fülüknek a siránkozó gajdolás és minél előbb szabadulni szeretnének a tolakodótól. Ez azonban nem megoldás, A nyomort, a kolduskérdést, a polgári világnak ezt az üszkösödő szégyenfoltját ilyen szépségflastromokkal még nem lehet eltüntetni. Olyan ez, mintha valaki púdert és festéket rakna egy gennyes sebre. . .

Szembe kell nézni a nyomor problémájával és gyökerestül megoldani a bajt, a betegség fészket kell kiégetni, nem pedig injekciókkal elodázni. Azok, akikre ez elsősorban tartozik, nyissák ki a szemüket, ne haladjanak el vállvonogatással vagy farizeus sóhajtással a probléma előtt. Fel kell rázni a világ lelkiismeretét, hogy ne tudjanak többé nyugodtan aludni jólfutott szobáik illatos melegében, selyem paplanuk alatt . . . , mert egy rút, sötét és szomorú világban a leggazdagabb ember élete sem kaphat mást, mint rútat, sötétet és szomorút . . . — írja Puskin, A jótékonyság édeskeveset segít ezen és elméletekkel sem lehet kidisputálni a nyomort a falvakból és a városokból, A mélypontra jutott szegénység ma nem kéménytűz, hanem kitörés előtt álló vulkán, amelyet semmiféle tűzifecskendővel nem lehet eloltani. Csak egy segítség jöhet: ha azok, akiknek több jutott a földi javakból nem bújnak ki kötelezettségeik alól, hanem becsületesen és vállvetve

sietnek a többiek segítségére. Ne ahhoz a kelletlen, csak külső kényszernek engedelmeskedő lelkiismerethez forduljunk, hanem ahhoz a másikhoz, amely minden ember lelke mélyén ott tanyázik és amely azt mondja: „Kötelességem segíteni embertársaimon. Inkább én segítek máson, minthogy Isten őrizz én szoruljak rá a mások segítségére“.

A jótékonyásznak legmélyebb és *legvégső motívuma maga az Isten* . . . valahányszor alamizsnát adunk, arra kellene gondolnunk, hogy a szegény az, aki tenyerét felénk nyújtja, de Isten az, aki azt elfogadja. . .

Minden reggel eszünkbe kellene jutnia, hogy az Úristen azért küldi a szenvedőket utunkba, hogy jót cselekedhessünk Vele. *Minden ránk-szoruló emberben tehát Istent kell tekintenünk és őt szeretnünk.*

Ő megmondotta, hogy minden falat kenyér, minden jó szívvel adott pohár víz — Neki, a csillagok és világok urának adott ajándék! . . Ez a legsodálatosabb gondolatok egyike, hogy Isten nekünk — egy marék pornak és hamunak — módot ad, hogy vele jót cselekedhessünk,

A szegény, ha alamizsnát kap, gépiesen dűnyögi: „Isten fizesse meg. De ezt a köszönetet még sohasem mondták ki hiába, sohasem hangzott még el úgy a földön, hogy odafönn meg ne hallották volna . . . Anatole Francénak van egy bájos novellája: „Les pains noirs“, a „Fekete kenyerek“. Egy flórenci bankárról szól, aki halála után felmegy a menynekbe, ahol azonban gazdag alapítványai, amiket verejtékkel összeharácsolt vagyonából tett — semmit se nyomnak a mérlegben, nem billentik a javára a mérleget az aranyai sem, csak az a darab fekete kenyér, amit egyszer tanuk nélkül vetett oda a koldusnak, aki utána szól: „Isten fizesse meg“.

Az bizonyos, hogy nem fogja hiába könyörületért égre emelni kezeit az utolsó napon az, aki áldólag emelte kezeit a szegények fölé. Gyönyörűen mondja a Korán: „Ha valaki meghal, azt kérdezik az emberek: micsoda vagyon maradt utána? . . de az angyalok, akik lelkét kísérik, azt kérdezik: milyen jócselekedeteket küldött maga előtt — előre?

Az Úr alapított itt a földön egy hatalmas takarékpénztárt: ez a takarékpénztár *a szegények tenyere*. Ha tehát szeretjük a pénzt, küldjük fel azt előre az égbe lelkünkért — ott összegyűjtik a számunkra. Éppen azért, — mondja Stolz Albán, ha a szegényt megajándékozod, ne keresd elő mindennek a legalját, Gondold el, hogy fogod majd szégyelni magadat az utolsó ítélet napján, mikor az Úr felmutat egy rongyos nadrágot és így szól: Ezt *Te* adtad! . .

Amit a gazdag ember jótékonyság alakjában zajtalanul elrakott magának a síron túlra, ha koporsóját egy sereg kisírtszemű szegény kíséri, akik érte igazabbul imádkoznak és fájdalmasabb könnyeket sírnak, mint a befelé nevető örökösök: ez üdvösségesebb lesz az Isten elé jutott lelkének, mint a legcifrább szalaggal ékes koszorú és aranszegekkel kivert tölgyfakoporsó.

Az bizonyos, hogy az ördög *minden adakozásra kinyújtott kezét visszahúzni törekszik.*

„Neked nincs elosztogatnivaló felesleged.. — suttojja fülünkbe . . . Ott vannak a feleséged, a gyermekeid. Neked magadnak is szükséged van pénzre.

Mintha nem lennének olyan irgalmasságok, amik nem kerülnek pénzbe és mégis illatos ezerjófüvek és rozmaringszálok az Isten előtt.

Azt kérded mi a felebaráti szeretet? mondja a Korán a 73-ik Suráiban Felebaráti szeretet, ha testvéredre mosolyogsz, ha a vándort, aki eltévedt, helyes útra vezeted, ha a töviseket és köveket elhordod az útjából. Aki egy árvának a fejét megsimogatja, minden hajaszáláért, melyhez keze ért — egy-egy fénysugarat fog kapni a feltámadáskor...

Ne mondjuk tehát, hogy magunkra se telik. Shakespeare mondja, hogy nincs olyan koldus, akinek legalább a szívből ne lehetne feleslege. A kevés is sok, ha meleg szívvel adják. Szent Julián, aki maga is koldus volt, mikor meglátott a hidegben a földön fekvő ruhátlan koldust, mert semmije se volt, amivel betakarhatta volna, odafeküdt melléje, hogy testével melegítse meg.

Az adománynak akkor van igazán aranyértéke odafönn, mikor olyan valaki adja, aki maga is rászorul.

Te adj egy falat kenyeret, a másik egy pohár vizet, a harmadik egy viselt ruhát: így sokaknak könnyörulete, sokaknak enyhülete lesz.

Gondoljunk arra, hogy az *embernek legigazabb ékszerai azok a könnyek, amiket szenvedők szeméből letöröl!* Hogy nekünk itt, a földön kell kitanulnunk az őrzőangyalok gyöngéd munkakörét. Gondoljunk arra, hogy ha mi nem segítünk azon az embertestvérünkön, aki összefázva, rongyosan előttünk áll — talán senkisésem lesz, aki azt helyettünk megtegye.

Ne engedjük kialudni azt a lángot a szívben, amelynek jóság a neve. Ne engedjük, hogy elkövüljön a szív, hogy kiszáradjanak belőle a szeretet patakjai.

A jótékonyság művészenek feladata: *megtanulni finoman adni,* nyájas arccal és nyájas szívvel, ami elveszi az alamizsna fullánkjait.

Barátainkká kell tennünk a szegényeket. Hiszen mennél megalázot-
tabb, mennél szerencsétlenebb valaki, annál érzékenyebb, annál csor-
dultig teltebb a szíve keserőséggel és bánattal. És ezt a sok fájdalmat
nekünk, a szerencsésebbeknek, boldogabbaknak kell elapasztanunk, lecsa-
polni ezt a bánat-tavat, hogy ismét kizöldülhessenek medrében a remény
és az öröm rózsái.

Úgy adakozzunk tehát, hogy ne várjuk érte a hála simogatását, az
alázat kézsókjait. Az adomány tőlünk származik, de a köszönet egyedül
Istent illeti meg.

Sajnos, sok jó cselekedet van a világon, ami olyan kívülről, mint a
mosolygó, érett gyümölcs. De ha ezt a külsőleg gyönyörű jó cselekedetet
szétvágjuk, mint az almát — belül utálatos férgeket találunk. Az egyik
férget például hiúságnak hívják. . . Sokan csak azért cselekszenek jót,
hogy nevüknek fénye és tekintélye legyen. *Sokan nem az Istennek szánják
adományaikat, hanem a saját személyük bálványának.* Azért tesznek csak
jót, hogy nevük ott díszeljen a jötevők névsorában, a díszalbumokban, a
gyűjtőíveken.

Ott szerepelnek a jótékonyági bazárok elárusítói között, táncolnak a
szegények felségélyezését célzó bálokon, de a jó cselekedeteikből mégsem
száll fel illat és tömjénfüst.

A téli hónapokban, farsangi időtájt felszálltam egyszer a villamosra,
felszállt velem együtt egy felékszerzett, kigyűrűzött, prémekkel beha-
vazott szép asszony is aki egy jótékonycélú bálestélyre iparkodott . . .
A hölgy valóságos előadást tartott kísérőjének az igazi jótékonyaságról.
Mialatt önagsága a megváltó, krisztusi jótékonyaságról szavalt: ezek jutot-
tak az eszembe:., Ó, ez a jótékony szívű hölgy mennyire vigyázott, hogy
elhúzódjon attól a munkáskülsejű férfitől, aki a villamoson utazott. Ó, ez a
megtettesült jószív mennyi gondba, a részletfizetések milyen halmazába
verté a férjét a toilettje és báli belépője miatt . . . Ó, ez a hölgy most
jótékonyaság címén átfogja keringőzni az éjszakát, a cselédnek éjfélutánig
kell majd várni . . . a jótékony szívű hölgy férjének ma este csak hideg
vacsora jutott . . . ennek a láthatatlan szárnyú angyalnak gyermekei
éjjel álmukból felriadnak, de nincs otthon a mama, aki betakarja őket,
hiszen a mamát elvitte a bálba az ő nagy . . . jótékony szíve.

Ilyen jótékonyasági hölgyről szól a dán író szellemes meséje, aki el-
mondja, hogy a jótékonyaság e földi angyala meghalt és nagy önbizalommal
jelent meg a égben, mint akit odafönn mindenkinek ismernie kell. De az
Úr nem ismerte . . . Hogyan, engem nem ismernek? — mondotta

sértődötten a hölgy, aki minden hétfőn az *árvaházban* dolgoztam, minden kedden az aggok menhelyén, minden szerdán a szegények konyháján, minden csütörtökön a patronázsban? Nem ismerlek — ismételte az Úr, mert én csak egy helyen kerestelek, de soha nem találtalak . . . *Otthon!* . . .

Ezek az álarcosbállal, teastéllyel, tánccal és egyéb mulatságokkal egybekötött jótékonyági akciók különben sem rokonszenvesek. A jótékony cél itt csak ürügy, alkalom, hogy a társaság jól érezhesse magát, szórakozhasson és eltekintve attól, hogy az ilyen módon összegyűlt bevételnek csak elenyészően csekély része kerül az arra rászoruló kezébe, ez a hivalkodó parádés irgalmasság cseppet sem alkalmas rá, hogy a szegények meleg, szívből jövő hálával adózzanak érte. Bállal és pezsgővel küzdeni a nyomor ellen: groteszk és kihívó kép. . . Az efajta mű-jótékonyosság olyan színben tünteti fel a társadalmat, mintha csak a pezsgő és tánc mámorában volna képes felmelegedni a szegények ügye iránt, ellenszolgáltatás nélkül pedig képtelen volna az önzetlen adakozásra. Már pedig minden alamizsnában — mint Carlyle mondja — hogy az igazi jó cselekedet legyen: *kell a böjtöléssel rokon valaminek lenni.*

Hiszen amúgyis gyakori főreg a jó cselekedetekben a kicsinyeskedés, amely folytán a hála és bók bonbonjaira utazik. Némelyik ember olyan törpe lelkileg, hogy rögtön a kedvét veszti és lemond a jónak gyakorlásáról, ha azt áradó szép szavakkal elfelejtették megköszönni . . . Oly alacsony gondolkozású, hogy siet kijelenteni: „Ő bizony soha többé a kis ujját se mozdítja a szegényekért, mert egy alázatos kézcsók formájában nem kapott érte nyugtát.“ Ha tehát a jótékonyosság igazi művészei akarunk lenni, emelkedjünk ki a saját kicsinyességünk porából és ne engedjük fejünkre nőni a bennünk lappangó önzést — még a jó cselekedeteink gyakorlásánál is.

Ha csakugyan jót akarunk cselekedni és nem csak ürügyül használjuk fel a jótékonyt, akkor elsősorban okosan kell adakoznunk. A boldogult Prohászka püspök azt szokta mondani, hogy válogatás nélkül adjunk minden kéregetőnek. A méltatlant majd megbünteti az Isten . . . Inkább kapjon tíz érdemtelenül, minthogy egyet is elutasítsunk, aki megérdemli: — nézetem szerint a nyomor mai fokán *csak a jól alkalmazott könyörület vezet* célhoz, a fejnélküli, ötletszerű jótékonyosság csak demoralizál.

A társadalmi jótékonytáknak úgyis nagy hibája a rendszernélküliség, az összevisszaság, a diletantizmus, amely *elfecsérelt pénztömegek árán sem apasztja a nyomorú* Sokan még mindig nem akarják elhinni, hogy a

szociális munkák ugyanannyi részletismeretet, tanulmányt igényelnek, mint akár egy vasút, vagy hidépítés,

A jótékonyosság művészetéhez, a szegénységnek mint gazdaság patológiának kezeléséhez: nagy szeretet, de ugyanannyi okosság is szükséges. Hogy valaki igazi gyámolítója lehessen a szegényeknek, ahhoz a tőkén kívül elsősorban jó emberösmeretre van szüksége. Manapság, amikor a nyomor demokráciája elmosza a határokat koldus és még koldusabb között, nem ítélnénk a pusztá külső után. A rongyos ruhán, a szegénység eme jólismert toalettjén kívül vannak kevésbé lerongyolódott, de a segítségre annál inkább rászoruló hajótöröttjei az életnek. Fialalok, akiket még megmenthetünk a teljes lezüléstől és öregek, akiket az éhhalál és a nyomortanyák réme fenyeget . . . Családapák, akik már a mérge, a kötél és a Duna között válogatnak. . . Milyen igaz Anatole France bölcs mondása: „A koldusok nem halnak éhen . . . De aki nem koldul, az gyakran éhenpusztul. . .“

Ma tehát a szegénységnek, mint társadalmi betegnek gyógyítása: pontos diagnózis nélkül lehetetlen. Lehetséges, hogy ez a kivizsgálás úgy a betegre, mint a gyógyítani akaróra nézve kényelmetlen, de mégis feltétlenül szükséges. Éppen azért ne adjunk soha segílyt anélkül, hogy a szegénynek egész helyzetét ki ne vizsgáltuk volna. Aki igazán segíteni akar: az nem elégedhetik meg azzal, hogy tíz fillért beledob egy tenyérbe és megnyugtatja magát, hogy azzal testvérével szemben fennálló kötelességének eleget tett — annak magának kell a szegények házaiban megjelenni, ismeretlenül és váratlanul, a jótett előtt és jótett után . . .

Ne feledjük, hogy az alamizsna, *ha nem használ: egyenesen árt*. . . *Rosszul adni annyi. mint hiába adni*. Túlsókat adni, mondja Rauscher — majdnem éppoly baj, mint semmit se adni, mert aki egynek igen sokat ad, az a másiknak nem adhat eleget. Aki csak azoknak a szegényeknek ad, akiket véletlenül lát: adományát elvonja attól a sokkal több szegénytől, akiket nem lát.

Az az adakozás. amely a nyomorúságnak nem szolgál támaszul. hogy önmagán segíthessen. hanem reménynek hogy segílyekből megéljen: csak izgatószer. amely az örökké elégedetlen szegények típusának, hogy ne mondjuk: kasztjának a kitenyésztéséhez vezet. A jótékony ember vigyázzon és selejtezzon: válogassa külön az álszegényeket és a kolduskalandorokat, nehogy új parazitákat, erkölcstelen ingyenélőket neveljen a társadalom nyakára és az igazi szegények rovására. A rendőrségi razziák

során egész családokat találtak, akik iparszerűleg üzték a koldulást és valósággal művészi tökélyre fejlesztették ezt az iparágat. Apa, anya, épkéz-láb emberek nem restelték betanítani kicsiny gyermekeiket a kéregetésre, hogy odasettenkedjenek, mezitláb persze és rongyosan, a váciutcai sétálókhöz és fájdalmas képpel gögicséljék: „Éhes vagyok, egy kis kenyérre . . .“ És lelketlen asszonyok, akik a másik, dolgozó szegény asszony csecsemőjét vették, kölcsöndíj mellett, bérbe, hogy a karjukon ringatva részvétet csiholjanak ki a jóhiszemű anyákból és a pólyás babára való tekintettel apelláljanak az erszényére ...

A könnyelmű alamizsnázkodás kép mutatásra és csalásra ingerel, aláássa az önbizalmat és önbecsülést, a szegényeknek válogatás nélküli támogatása a gyengeakaratók és munkakerülők előtt az elszegényedést egyenesen kívánatossá teszi. Ha ugyanis a szegény megszűnt a kéregetés miatt pirulni, semmi oka többé takarékosnak és szorgalmasnak lenni.

Így van lassanként most is támadóban egy élődi koldusosztály, amely reggeltől napestig egyik boltajtótól a másikig vándorol és munkabírása dacára összetéveszti magát a nyugdíjossal.

A társadalmi jótékonyág szervezetlensége miatt történik meg gyakorta, hogy némely család a segélyakciók jóvoltából előnyösebb helyzetbe jut, mintha dolgozna. A másik szegény viszont, aki nem ismeri a társadalmi jótékonyág labirintusait, részvét nélkül halad az összeroskadás felé.

Már pedig nincs abszurdabb és vizásabb állapot, mintha *a kolduló munkanélkülinek jobb sorsa van, mint a szorgalmas munkásnak*. Ezért is mondotta ki alapelveként az angol szegényügyi törvény, hogy aki ellenszolgáltatás nélkül közkölségen akar megélni, annak sose legyen olyan jó dolga, mint az önálló munkásnak.

A koldulásnak úgyis nagy lelki veszélye az idegenkedés minden rendszeres foglalkozástól, példa rá az a magyar város, amelyben mikor minden szegénynek napi 40 fillér segélyt utaltak ki, márciusban 208, áprilisban 314, májusban 368 szegény jelentkezett, de mikor követ akartak velük töretni s ezért vacsorát, éjjeli szállást és reggelit kínáltak — mindössze 38 jelentkező akadt.

Azt az elvet, hogy az alamizsnát, ha csak lehet *munkával* kell összekapcsolni, nem gazdasági, hanem *erkölcsi okokból* helyesnek tartom.

Bajorországban láttam a soros gyámolítás rendszerét, ahol házról-házra beutalják a szegényt, aki a háznépnek segít. Ott láttam, hogy aki pokrócra kért pénzt, pokrócot kapott és nem pénzt, természetesen a pokróc el volt látva hivatalos bélyegzővel, úgyhogy el nem adhatta.

Svájcban az okosság diktálta a hatóságoknak, hogy a valóban és megérdemelten a közönség adakozására utalt szegényeket hivatalos jelvénnnyel lássa el, természetesen itt a kocsmázáson rajtakapott koldust elzárással, a kocsmároszt súlyos pénzbírsággal büntetik.

Németországban az alamizsnának szép példáját láttam: egy szegény leányokat felsegélyező egyesület munkájában, amely varrólányoknak kamatmentes és évek múlva visszafizethető kölcsönt folyósít, hogy varrógépet vehessenek maguknak. Így adnak Németországban kölcsön vetőmagot, a halászoknak hálót.

Mindezek az ajándékok olyanok, hogy aki kapja, nem alamizsnának, hanem ajándéknak érzi, önérzetét nem sérti, példaképe tehát annak a művészi jótékonyásnak, amelynél a bal kéz nem tudja, mit cselekszik a jobb kéz...

Sokan vannak, akik ellenségei a jótékonyásnak, akik azt állítják, hogy az alamizsna meghaladott dolog.

Aspirin és kamillatea ez, de nem orvosság, amely csak pillanatnyilag veszi le a lázat, de a bajt gyökerében nem orvosolja. Anatole France mondja a „Sur la piér blanche“-ban: Az alamizsna csak megerősíti a gazdagok gazdagságát és megerősíti a szegények szegénységét.

Apró alamizsnamorzsákkal nem lehet betömnni azt a mélységes árkot, amely gazdagság és szegénység között szélesedik.

Hiába építünk keresztény szellemi otthonokat elhagyott lányok részére, — mit használnak ezek az általános helyzettel szemben, ami annyi 1000 és 1000 férfi számára teszi lehetetlenné a családalapítást. Hiába küldjük mi nyaraltatni a proletárgyerekeket, mikor pár hét múlva ismét vissza kell dugni őket a sötét pincelyukba. Hiába tartunk mi ragyogó szónoklatokat az alkoholizmus ellen, amíg a tompa sötétben élő tömegek számára az élet javaiból semmi egyéb nem maradt, mint a borospohár, amibe belemártogathatják gyötrelmeiket. Hiába tiltjuk el a gyermekmunkát a gyárakból, mikor a munkabér oly alacsony, hogy a családapák, a gyerekek keresőképességének bevonása nélkül nem képesek megélni. Hiába sürgetünk mi közerkölcsösséget, amíg a kérdés így fekszik: „Éheztek-e vagy vétkeztek: — az életben a *Nyomor mindig kezét jog fogni* a Bűnnel. . . Nem úgy menthetjük meg a veszendő lelkeket, ha minél több szegényházat építünk, hanem ha egy olyan gazdasági rendszert építünk fel, amelyben egyáltalán nem lesz többé szükség szegényházakra. Munkát és kenyeret és akkor eltűnnek majd a koldusok is az utcasarkokról. Az igazi szociális

jótétemény: feleslegessé tenni a koldulást. Mindenki a maga munkájából tudjon megélni. A legszebb segély: a munkaalkalom! Ez a krisztusi nyomorpolitika igazi útja.

Az igazi jótékonyáságnak sohasem szabad feledni, hogy minden alimizsnának, amelyet étel, ruha, pénz alakjában a szenvedőknek juttatunk: csak *átmeneti* értéke van és minden jótékonykodást követnie kell annak a komoly törekvésnek, *hogy minél előbb önmagát feleslegessé tegye* és a rászoruló — minél előbb a társadalom kereső tagjává váljék . . .

A KÖNYV, MINT JÓBARÁT

egyelente, az álmosító hajnali ködben gyakran elnézem, amint az emberek a villamoson utaznak ismeretlen céljaik felé és olvasnak. Könyv a kezükben, a villamos döcög, csilingel, végigfut a derengő utcákon, körutakon és az olvasásba elmerült lélek csak akkor rezzen fel, amikor a kalauz figyelmezteti: Itt kell leszállani . . . Nap-nap után ott ül velem szemben egy fiatal, szőke lány, a maga nőies becsvágyának szerény pompájában, józan, virágos blúzban, csinosan, tisztán és látom rajta, hogy egészen megfélejt-

kezik a világról . . . lesiklik róla a gond, zaj, árnyék, a nagy városi reggel szomorúsága, az iroda, vagy műhely, amely már várja és csak olvas, olvas, olvas... A rojtosszélű, gyűrött könyv műveli ezt a varázslatot. . . A betűezredek egy másik világba ringatják, nem érzi a kemény fapadot, nem látja a borús reggelt, a szennyesszürke felhőket az égen, a rosszkedvű, álomittas arcokat maga körül... Olvas... Jobb társaságba került, mint a legfényesebb bálon, szellemesebb udvarlói vannak a legharsogóbb dzsesszbenddel hivalkodó tánciskola szeladonjainál is...

„A könyvek a mi mestereink: bot, kemény szavak és harag nélkül tanítanak. Mintha egy velünk érző testi-lelki jóbarát szólalna meg a lapokról, a néma betűkből... Ha közeledem hozzájuk, nem alszanak... kérdezem őket és felelnek. Ha félreérted őket, nem duzzognak, ha tudatlan vagy, nem nevetnek ki. Szolgáltatuk viszonzásául nem kívánnak egyebet, mint valami kis szerény zugot hajlékod visszavonultságának csendjében. Azért mindenkinek, aki magát az igazság és boldogság és bölcseség keresőjének tartja, szükségképpen szeretnie kell a könyveket!“

Valóban, a könyvek a mi legjobb barátaink!... Szegény vagyok és kortársaim nem akarnak belépni szerény szobámba??... Íme gondolat-

királyok és eszmemilliomosok hajlandók felkeresni egyszerű hajlékomat. Milton átlépi küszöböm, hogy a Paradicsomról beszéljen, amit mindnyájan elvesztettünk, Shakespeare jön és megmutatja a legnagyobb csatateret, a szív harcait. Egyik a múlt korok eseményeiről világosít fel, a másik a természet titkait fedi fel előttem. Az egyik megtanít élni, a másik viszont — hogyan kell meghalni...

„Ó, micsoda nagy dolog, hogy a világ 100 legokosabb, legszelleme-
sebb, legkedvesebb emberét beültethetem a szobámba s nem foglalnak
el nagyobb helyet, mint egy vadászpuska hossza!...” (Gárdonyi.)

A könyvesház tehát valóban királyi kincstár, a könyvtár „mester-
séges Édenkert”, szellemi Paradicsom, amiből nem úzhatnak ki ben-
nünket ...

Könyvek nélkül nem vagyunk képesek észrevenni, még kevésbé kifejezni saját életünk mélységeit. A könyv az, amin keresztül átélünk mindent. Aki nem olvasott, rá fog jönni, hogy valami hiányzott az életéből.

Nincs emberi élet szépségre való sóvárgás nélkül — hiszen élni annyi, mint vágyakozni! —, nincs élet regényes elemek nélkül, a leg-ridegebb, legszürkébb élet sem múlhatik el anélkül, hogy a Szerelem és Halál nagy misztériumaival szembe ne találná magát az ember... De mivel az ember nem képes felboncolni átéléseit, hiszen az élet rejtélyes és homályos folyamatban játszódik le bennünk: azért kell ezeket az élményeket világosan leírva könyvekben keresni. Aminthogy az arcunkat sem láthatjuk másként, mint csak tükörben, tulajdon életünk kicsi és nagy tragédiáit is csak úgy ismerhetjük meg, ha megmutatják nekünk.

Az egyiknek az imakönyv kell, hogy valamiképpen formába öntve találja tulajdon érzéseit a végtelenség problémájával szemben, a másiknak ugyanezt nyújtja Tolsztoj.

Mikor megrázva, felzaklatva, könnyezve olvassuk Dosztojevszki „Bűn és Bűnhődését”: akkor teljesednek tudatos élményekké saját életünk öntudatlan tompaságában végigélt tragédiái, amelyeknek nagyságát eddig nem láttuk meg. A szerelmes, akinek a modern élet szürke hétköznapijai között a boltzárás után jut csak ideje udvarolni, a lelkében élő örök romantikának visszhangját fogja hallani kizengeni a „Romeo és Júlia” soraiból. Akinek a lelkén még nem reszketett végig az elmúlás borúja, az vegye kezébe az „Iljics Iván halálát” és egy kissé maga is meg fog lélekben halni, még mielőtt valóban kivitték volna a temetőbe.

Vagy ott van a legnagyobb építő könyv, a könyvek könyve, az Isten könyve — a Biblia, amelyet Strindberg, a legőszintébb önvallomásos írója haldokolva a szívére szorított és így szól: Ez az egyetlen, ami igaz!

Valóban nincsen emberi probléma, se modern, se új, amelyet a Biblia meg ne markolna, felvonulnak benne az élet legnagyobb témái: Isten és az ember, . . . élet és halál, . . . bölcső és koporsó... Egy marék por, egy marék hamu és a lélek végtelensége. Az emberi szív pokolkörei és szivárványai... A Férfi és a Nő tragédiája,, A könnyek és a szenvedés értelme... A Rossz látszólagos győzelme és Isten végleges diadala! A nemesszívűek látszólagos bukása és megkoronáztatásuk a halál után.

A Biblia azért oly megrendítően szép olvasmány, mert az ember a maga örök sorsát találja meg benne leírva „,

Az első emberpár sorsa, felemeltetése és bukása, vájjon nem előképe-e a mi botorkálásunknak itt a földön? Vájjon nem vagyunk-e mindannyian Ádámok, akik a megátkozott földdel küzdünk, amely töviseket és bojtortjánt terem? Vájjon a mi élet-halálharcunk a betevő falatért nem az Ádám-sors tragédiája-e?

A történet Ábrahámról, akinek fel kell áldoznia a legkedvesebbet, az egyetlen, 100 esztendeig várt fiát, — nem előképe-e annak az apának, aki a koporsó előtt áll, hogy gyönyörű 18 éves katonafiát odategye az Úristen ölébe?...

A gyűlölködő testvér elől menekülő Jákob történetét egy kivándorló hajó fedélzetén kellene felolvasni, a tékozló fiú történetét a táncpaloták, bárók és egyéb lokálok elkallódottszívű fiai és leányai előtt... a szegény Lázár történetét hangosan el kellene mondani mint a „Miatyánkot“ az üresszívű dúskálók asztala előtt, ahonnan a szegényeknek a megalázás morzsái sem hullanak.

Milyen régi és mégis milyen örök jelenség az a Saul király, aki mint Isten felkentje kezdi és mint öngyilkos végzi életét! . . . Egy ember, aki évezredekkel ezelőtt élt s akinek sorsa mégis olyan modern, mintha itt élt volna a nagyvárosok aszfaltján?!

Nincs-e mindnyájunkban valami Ádamból, kinek sorsa — a Nő?!..., Nem vagyunk-e mi is egy kissé Káinok, ha egy örökségről van szó?... Nem éreztük-e magunkban Ábel szívét, mikor a jóság egy-egy patakja kiáradt bennünk és tele voltunk egy-egy pillanatra mindenkit átölelő szeretettel?,, nem voltunk sokszor könnyelműek, mint Ézsau?... Nem ismertünk önmagunkban a bűnbánat könnyei közt Magdolnára?

Vagy itt van az Újszövetség története! Van-e ember, akinek lelkén végig ne rezdült volna a karácsonyi harangok zenéje, olvasván, hogy Istennek fia született e földön?... Kit ne rendítene meg az Igazságnak szalmán való születése, proletársorsa, pólyátlan, szegény gyermeksége? . . Van-e ember, aki az Isten szenvedésének történetét olvasva: ne érezné magát megerősítve saját keresztiének hordozására, leltlégyen ez a kereszt akármilyen széles és nehéz is?! . . .

Az olvasásnak egyik alaptörvénye, hogy a könyvekben mindig önmagunkat keressük és azt tartjuk jó könyvnek, amelyben megtaláljuk sajátmagunkat, . . Hányszor halljuk, mint legfőbb dicséretet: „Milyen nagyszerű könyv!... Teljesen *az én gondolataim!*“

öntudatosan, vagy öntudatlanul, de középpontjai vagyunk annak, amit olvasunk, legyen az görög tragédia, detektívregény vagy lírai vers. Mikor az ember a könyv fölé hajol: mindig egy kissé a múltja, a szíve, az élete eddig megtett útjai fölé hajol. Azért fekszenek a szívünkhöz oly közel azok a könyvek, amelyekbe az ember beleolvashatja tulajdon fájdalmaikat, amikben kitombolja, kijajgatja, kizokoghatja magát!...

Ezzel függ össze az olvasás másik nagy törvénye, tudniillik, *hogy minden időben más és más könyv teszi az emberre a legnagyobb hatást.* Mint ahogy a tavaszi napfénynek megvan a hatása a cseresznyefára, rügyeket és bimbókat fakaszt rajta, de ugyanaz a napfény mozdulatlanul hagyja a szőlőtökéket, úgy van a könyvekből áradó napfényvel is. Ha valaki gyermekkorában kapna egy könyvszekrényt, a lelki fejlődésének útjait lehetne megrajzolni: hogyan és hányszor váltakoztak benne a könyvek?

Emlékszünk valamennyien arra a lázas gyönyörűsége, amikor a lámpa kialvásáig, vagy a kert egy elrejtett zugában esti harangszóig egy rojtosszélű könyv fölé hajolva töltöttük az időt... Hogy túlsordult ezekben az órákban a szív!... Hány bezárást, hány szekundát köszönhattünk „első könyvszerelmünk“-nek!!

Nem lehet meghatódás nélkül olvasni Turgenyev önéletrajzának ama fejezeteit, amelyben leírja diákéveit, amikor már nem gyönyörködött többé a vakáció régi örömeiben, bottal kergették fürödni, nem kellett se lovaglás, se csónakázás, csak egyetlen dolog... a könyv. „Kezemben egy szelet vajaskenyérrel — írja — a padláson ebédidőig olvastam Puskin verseit és a gyönyörtől tágranyílt szemekkel a zongora alá bújva éjfélíg olvastam őket tovább!..“

Többé-kevésbé mindnyájan rendszertelen könyvélettel kezdtük, hiszen a fejlődő egyéniség a legkritább esetben olvas tervszerűen. . . Jött az össze-vissza olvasás, a habzsolva olvasás, a könyvkalandok kora, amikor szinte szédült mohósággal olvastunk el mindent, ami kezünk ügyébe került... Többé-kevésbé átestünk valamennyien a Verne-lázon, a Jókai-lázon, hogy miután lecsillapítottuk vad étvágyunkat: lassan válogatni kezdjük a gazdagon terített asztal ínycsalatai között.

Kétségtelen, hogy a nagy betűfalánkság után visszaesés következik, a sóvárgás után a csömör és elteltség, mert az idők folyamán az ember hangulata megváltozik a könyvekkel szemben.

Az olvasás fejlődésének egy magasabb fokához akkor érkezünk el, amikor lejár a szellemi mindenevés kora, amikor nem a véletlennek van többé szerepe olvasmányaink irányításánál, amikor már a szabad portyázás helyett válogatni kezdünk „gyöngé” és „közepes” könyvek között.

Ezen a ponton kezdődik az olvasás mint művészet, hiszen olvasni, az még semmi, olvasni és gondolkozni, az már valami, olvasni, gondolkozni és ítélni: ez az olvasás művészete.

Vannak, akik a könyvet csak a fényképésznél veszik a kezükbe, vannak, akiknél a könyv csak asztaldísz, fényűzés, akik a remekírókat kizárólag a polcok ékesítésére szánják... Azoknak a száma is igen tekintélyes, akik regénynél egyebet sohasem olvasnak, természetesen véletlenül sem olvasnak *jó* regényeket. Egy másik típus az, amely csak kölcsönvett könyvet olvas, esetleg megeshet naponta egy regényt, amelyről azt mondja: „Nem bírtam letenni, amíg el nem olvastam.” Vannak, akik kizárólag ágyban, elalvás előtt vesznek könyvet a kezükbe, ama biztos reményben, hogy olvasmányuk minél előbb álomba ringatja őket. Vannak, akik a könyvnek a *végét* olvassák el először, mások viszont csak az első 30 oldalig jutnak el, azután becsapják. Ismét mások lapozgatnak, de nem olvasnak, vannak, akik egy úgynevezett „jó könyvet” tízszer is elolvasnak...

Ez olvasóréteggel szemben állnak az olvasás igazi művészei, akik számára ünnep egy jó könyv, akiknél az olvasás egy olyan termékenyítő, megértő és átérző folyamat, amely végső fokon közel jár az írás művészetéhez. Ezek számára a könyvek szülik a nagy tetteket, a könyvek döntően belenyúlnak életükbe. Ford, Amerika fáraója bevallja, hogy könyvhatásoknak köszönheti élete ragyogó eredményeit, Linné az „Opuscula” hatása alatt lett tudóssá, Shakletont egy ifjúkori kalandorregény indítja el délsarki útjára.

Milyen a mai ember lelki attitűdje a könyvekkel szemben? Sokszor halljuk a panaszt, hogy az írók még írnak, de az olvasók nem olvasnak. Paul Morand így panaszodik: „A régi olvasóréteg, amely a legnagyobb francia és orosz írókon fényesítette elméjét, teljesen megvékonyodott. A klasszikusok a patkányoké, a legjobb könyveket azzal tüntetik ki, hogy megkímélik lapjaikat a felvágástól. Csak az a könyv kell, amelyben a szegény emberből gazdag ember lesz. A közönség a szellem pezsgője helyett szellemi limonádét és málnaszörpöt fogyaszt csupán.“

Pedig nincs igazuk azoknak, akik a könyv alkonyáról beszélnek.

Ellenkezőleg! — éppen a mai ember, a gondkorszak embere szorul rá legjobban, hogy lelkét a merőben anyagi és prózai lét szürkésege fölé emelje. Hiszen a legszürkébb, leggondterheltebb életet is megszépítheti a jó könyv. A statisztika azt bizonyítja, hogy soha nem volt virágzóbb az olcsó könyv, a „szegények irodalma“, mint manapság. Párizsban a múlt évben 1,380.000 könyvet adtak ki a kölcsönkönyvtárak, vagyis 60.000 kötetrel többet, mint az előző évben. Érdekes, hogy éppen a külvárosok népe szerepel legmagasabb számmal a statisztikában.

Az igaz, hogy a mai olvasóréteg, amely fiatal éveiben átélte a háborút és forradalmakat: fázik a mélyebb problémáktól, nem akar szomorúságot, olyan könyvet keres, amit villamoson és helyiérdekűn is lehet olvasni és amelyben önmagára, saját sorsára ismer. Békességet, nyugodt boldogságot keres: idegeit a gond őrli, a kenyérért való aggodalom... Röpké félórákra belefelejtkezik a gazdagság mámorába, milyen magától értetődő is náluk a pénz, a luxus, utazás . . . Kalandokat keres, izgalmat, nyaktörő bravúrokat, mert mindebből végzetesen kirekesztette az élet... Az ilyen hazug irodalom, ez a mákonyos, bódító betűméreg, veszedelmes és kártékony valami. Nemcsak szórakoztat, de kellő mérték híján mérgez is, egy abszurd, nemlétező álmovilág ingoványára csalja a jóhiszemű varrólánykát, masamódot, gépirókisasszonyt, inaskát, gyakornokot, munkásnőt és a diákot, akiknek pedig éppen a saját kemény reális világukkal kell lépten-nyomon farkasszemet nézniük.

Akárcsak a tucatfilmek, amelyek mind azt harsogják, hogy a becsületes szegény lánykát feleségül veszi a milliomos fiacskája, vagy a milliomos leánya nőül megy a szegény, de becsületes legényhez, ezek a „giccsregények“ is ugyanazt az elkoptatott sémát variálják únos-untalan, ugyanazt a szegényes lelki kosztot, ugyanazt az olcsó lelki menüt nyújtják potom pénzért, amellyel azonban az örök vágyakozásra ítélt nő vagy férfi soha-

sem tud betelni, izgatja a harc és a siker és sajátmagát képzeletbe helyezi a hős helyébe. Ezek a könyvek kártékonyabbak a ciánkálnál is, mert hamis képet adnak a világról, amely ott süvít, zúg és robog a szemünk előtt és ahol éppen nem tárt karokkal várják az érvényesülni és boldogulni akarót. . . A jó könyv: elsősorban igaz könyv. A jó könyv vigasztal, akár a Biblia, segít, tanácsokat ad, felemel, nemesíti a lelket. Ezeket a történeteket is átéljük, de mennyire másként! Nem az a „Jöttem, láttam, győztem“ mesekotyvalék, hanem az igazi élet, amelynek minden fonáksága mellett is megvannak a maga izgalmas és örvendetes pillanatai. A harc is szép és a férfi kedvet kap a küzdelemhez. A lélek feloldódik, amikor az író gyónik helyettünk, amikor vívódásaiban a saját meghasonlott lelkünkre ismerünk . . . A jó könyvnek nemcsak az a hivatása, hogy szórakoztat, nem „búfelejtő“, mint a bor, hanem orvosság, megacélozza lelki bicepsünket és kinyitja a szemünket, ahelyett, hogy rózsaszín szemüveggel homályosítaná el a látásunkat. A jó író nem megalkuvást prédikál, hanem azt mondja: dolgozz, küzdj és bízva bízzál! Minden nap új meglepetést hozhat számodra! És ha életed alkonyán számvetést csináltál és úgy találsz, hogy az anyagi eredmény nem érte meg a temérdek fáradozást, csalódást, keserűséget, kudarcot, jusson eszedbe, hogy a legszebb kalandban volt részed, ami halandónak csak osztályrészül juthat: éltél! Ajándékba kaptál egy egész világot, korlátlan lehetőségekkel és ha nem is mindig, de többnyire csak rajtad múlott, hogy hová, meddig jutottál.

Sok jóbarátunk lehet, megértő pajtás, tanácsadó szomszéd, hűséges feleség, jószágos gyermek: a könyv állhatatosságát azonban senki sem pótolhatja.

Az igazi otthon ékessége nem a díszes tálaló, a tükör, a vitrin vagy egy új kép, hanem a könyvespolc. Mutasd meg a könyvtáradat és megmondom, ki vagy. Mondd meg, hogy ki a kedvenc író, melyik a kedvenc regényed és én máris jobban ismerlek, mint akár te saját magadat.

Madarat tolláról . . . ezt a közmondást így kéne módosítani: embert a könyveiről ismerni meg leghamarább. . . És akik nem olvasnak? Akiknek nincs türelmük egy jó könyvhöz? Azokat csak sajnálni lehet. Mint a tudatlan paraszt, akinek ásója nyomán vagyont érő drágakő fordul ki a földből és elhajítja, mert nem tudja, milyen kincset tart a kezében, ilyen szánalomraméltó az az ember is, aki közömbösen halad el a könyveskirakat mellett. . . Talán az egész élete más irányt kapott volna, ha kezébe veszi az egyik kötetet . . .

AZ O T T H O N

z állatnak barlangja, a madárnak fészke van, ahova pihenni tér. . . Az Isten, aki a szívet alkotta, tudja, hogy az ember nem maradhat egyedül vívódásaival, belső küzdelmeivel, — mert a leggazdagabb szív is kimerül, ha a vigasztalást folyton csak önmagából meríti.

Még a könnyek is párosak. . . még a könnyeknek is van testvére, az ember sem lehet egyedül, mert a legdúsabb lelkű ember se elég önmagának. És mert a szív, minden emberi szív úgy van megöntve, hogy gyógyíthatlanul, elpusztíthatlanul vágyódik gyöngédség és szeretet után: Isten gondolata, hogy amint a madárnak fészke, úgy az embernek otthona legyen.

A családi otthon az égben szerzett út arra, hogy az emberből kitermelődjék mindaz a jóság, ami benne rejtőzik.

Magánosan félelme a férfi. Ha az élet fényszóró bősége, ha munka és siker veszik is körül: eljön a belső elsötétedésnek az az órája, amikor valami kozmikus fájdalmat érez lelkének másik fele után, amikor felmozdul szívében a jégzajlás és életét üresnek, árvának, céltalannak érzi.

Igazán egész emberré csak a családban lesz, ott kapja meg a legmagasztosabb feladatot: a felelősséggel járó, építő és életalakító munkát, ott koronázzák meg az asszonyt a legnagyobb méltósággal: *a Hitves és az Anya koronájával.* . .

Hol van az a besötétedett lelkű ember a világon, aki a családi kör enyhe és szent melegénél: ne érezné tisztábbnak, jobbnak, nemesebbnek magát?

Mikor a férfiember, összeroskadva a hétköznapiak ezernyi terhe alatt: átlépi a lámpafényes szoba küszöbét, úgy érzi, mintha kicserélték volna, egyszerre kibontakozik a becsvágy, a hiúság, az önzés, a kicsinyes

érdekek és keserves harcok karjaiból — és újra megtanul együtt örven-
dezni az örvendezőkkel, együtt mosolyogni a mosolyt szórókkal, ellágyulni
a gyermekarc édes varázsától, az utolsó varázstól, ami az elveszett para-
dicsomból megmaradt.

A mai ember élete a maga meghajszoltságában hasonlít a cirkuszlő
életéhez. Kell tehát egy talpalatnyi hely: egy darab mennyország, ahol
tudom, hogy értem remegnek, ahol tárt karokkal, meleg öleléssel, forró
csókokkal várnak, — hiszen a munka bénító és lelket kövesítő robottá
silányodik és nincs benne semmi öröm, ha fáradtságunk gyümölcsét nem
rakhatjuk oda valakinek az ölébe: akit szeretünk.

Emerson figyelni meg, hogy milyen csodás törvénye van a szeretet-
nek. Amíg az Észnek a törvénye az, hogy mennél nagyobb horizontokat
fogjon át a világból, addig a Szívnek a törvénye, hogy mennél kevesebbet,
sőt csak egyetlenegyét öleljen át...

A szerelem a legkönyörtelenebb, leggazdagabb, legszarnokibb szen-
vedély a világon — és szerelemmel szeretni: csak egyet, egyetlenegyét
lehet...

Akinek a szíve egy négyemeletes palota, amely sok albérlőnek
kiadó: az a szív nem is tud igazán szeretni.

Az Isten rendelése, a Szív törvénye az, hogy az ember szeretni-
tudásának egész gazdagságával ragaszkodjék az otthonához ... *Hiszen
nincs szebb, megnyugtatóbb, elragadóbb látvány, mint az összehangolt, egy-
másnak élő család.*

Ismerik „Arden Enoch“, az elsodort tengerész történetét? Hajóját
egyízben darabokra törte a vihar, őt magát egy lakatlan szigetre vetette,
hol éveket tölt egyedül ... Odahaza a hitvese várja . . . De az évek telnek
s az a jólelkű munkás, aki a baj óráiban otthon az asszony oldala mellett
állott: egyre több helyet kap a szívében . . .

Tíz éve múlt el már s mivel az Élet erősebb a Halálnál — az asszony
megesküszik a férfival...

Pedig Arden Enochot egy évtized után egy szép napon mégis haza-
hozza egy, a szigetre tévedt hajó.

Éppen karácsonyeste érkezik haza . . . Remegő szívvel megy a kis
halászkunyhó felé, amelyből messzire világít a karácsonyfa kitündöklő
fénye . . . Arden Enoch benéz a behavazott ablakon, s látja, amint a kará-
csonyfa alatt ott állnak egymást átölelve: a férj és feleség... ott áll immár

emberré emberesedett fia és egy új testvére, aki ujjongó örömmel repesi körül a tündéri fát. Arden Enoch szíve majdnem leszakad. Először meg akarja kocogtatni az ablakot... de aztán leborul a földre, megcsókolja a küszöböt és elmegy... elmegy egyetlen szó nélkül, a búcsúzás egyetlen szava nélkül azoknak az életéből, akiknek boldogsága több az övéénél...

Az otthon az, ami az elkövesedett ember szívét is megnyitja, az embert visszaadja önmagának... visszaadja az asszonynak az urát... a férjnek az asszonyát... Az otthon leoldja a munkás kezéről a láthatatlan bilincseket, amelyekkel oda van láncolva a munkapadhoz... lekeféli rólunk a hétköznapi porát... az otthon megállítja karjainkban a munkanapsajgását, pihenésre szólítja fejünkben a gondolatok írógépét, azt a fáradt agyat., otthon újra megcirógathatja az ember gyermekeit, akiket elzárt tőle egy hosszú nap robotja...

Itt nem hivatalnok a hivatalnok többé, itt nem tábornok a tábornok... itt a királynak sem „felség“ a címe többé, hanem — „Apám“..

Ami az otthon a legmélyebb és legszentebb örömök fészekévé teszi: az a gyerek!...

Gyönyörűen mondja Gárdonyi: „Akinék nyakát még sohse ölelte át kis gyermeki kéz, akinék soha nem mondotta gyermeki ajk: *Apám!*... aki soha nem remegett a halál árnyékában a gyermek megmaradásáért, aki soha nem borult lelkében Isten elé a gyermek megmaradásáért hálából... az olyan ember töredéket kapott az érzések világából. Földi élete akármilyen luxusvonaton haladt is — alagúton haladt...“

A csalékony emberi örömök között — mondja Papini — talán az egyetlen öröm, ami nem csal: karunkban tartani egy rózsásarcú gyermeket, ott érezni férfias, széltől és naptól edzett testünk mellett egy új, puha és bontakozó testet és érezni, hogy ez a Test a miénk; vizsgálni a Léleknek megszületését, kivirágzását ebben a Testben; egyetlen apjává lenni ennek az egyetlen teremtménynek, ennek a virágnak, amely már-már kinyílik a világ fényességére... Felismerni magunkat benne, viszontlátni tekintetünket az ő ámuló szemében, újra hallani hangunkat az ő friss szájában, újra gyermekké válni e gyermek által, jobbá, tisztábbá válni; elfeledni az éveket, amelyek csendben közelebb visznek a sírhoz, elfeledni férfivoltunk kevélységét, a bölcsesség gögjét, az arc ráncait, az élet csalódását és szennyét; újra derültekké válni e derű mellett, jókká e jóság mellett: egyszóval Apjává lenni a mi gyermekünknek, aki napról-napra növekszik a mi otthonunkban, feleségünk karjaiban: ez egész bizonyosan a legmagasabb

emberi gyönyörűség, amely megadatott az olyan embernek, akinek Lélek lakik a porhüvelyében.

A bölcső a családi otthon oltára... Nem elbeszélni, csak sírnivaló, mikor azt látjuk, hogy olyan emberek, akik még egy ócska lomot sem hájtának a szemétkébe, eldobják maguktól a legtündéribb kincset: a gyermekeiket. Vannak anyák, akik a saját ölükből faragnak koporsót, legfeljebb az elsőnek kegyelmeznek meg, akit azután nem egyszer visszavesz az Úr, s akkor a szülők ott állnak mint lombtalan, gyümölcstelen fa. . . Ó, nincs olyan fekete koporsó, ami feketébb lenne annál a *fehér* koporsónál, amelyben egy ilyen egyetlen virágszál hervad el egyéb virágok között. Hány esetet tudok, amikor az ilyen „egyetlenke“ koporsójánál a szülők egymást átkozták, hogy üres lett rájuk nézve a világ! . . . Egyetlen lobbanás és a mécs kialhat, a szülők otthona ott marad lélekölő sötétségben.

A mai modern Rákhelek, akik kerülnek az anyaságot, amely élvezeteiket megzavarhatná, gondoljanak arra, hogy eljön az óra, amikor kimondhatatlan vágyakozás nosztalgiáját fogják végigszenvedni az életük folytatódásának hiánya miatt. Jusson eszükbe, hogy annak a tehetetlen kis lénynek a ragaszkodása, a megható gügyögése az otthon legfénylőbb öröme. Emlékezzenek rá, hogy akármilyen nehéz is ma az élet, a neveltetés — az otthon boldogságának a koronája mégis csak ott van a gyerekszemek angyali tükrében. A család legmélyebb boldogsága az, mikor az első verset csicszergi az apró embermadárka az apa nevenapján... mikor a gyerek először fut szüleihez a tiszta jeles bizonyítvánnyal . . . ez köszönt be a érettségiző fiúnk szmokingjával . . . ez köszönt be a fehér menyasszonykoszorúval, mikor újjászületik az édesanya boldogsága, akinek akkor már ezüstszálok csillognak a hajában.

Annak a kis gögicsélő ajaknak, ennek a turbékoló embergalambnak olyan rábeszélőképessége van, hogy nincs az a szónok, aki úgy rá tudna valamire venni minket, mint ő — hisz édes tudatlansága elbájolóbb minden okosságnál.

Az otthon boldogsága az egyedül igazán mély, embert megújító boldogság, amely mellett fölöslegessé válik és háttérbe szorul minden más szórakozás: színház, hangverseny, kártya vagy politika.

Gyönyört — Emerson szerint — találhatunk az élet más rózsasárgaságában is, de igazán tiszta és szent örömet, amely felemel, megújít és megáld — csak a családi fészek boldogsága adhat. . . Igen, vannak az életben zavartalan örömök, szent örömök, a békének és boldogságnak olyan túlradó pillanatai, amikor ízelítőt kapunk a mennyország boldogságából,

s ezeket a pillanatokot az otthon nyújtja. Mikor letérdelünk az anya előtt, akitől a saját magunk áldott folytatása született, amikor a karácsonyfa gyertyáinak fényét ott látjuk a boldog gyermekszemekben tükröződni . . . amikor nagylányunkat először gardiroyozuk hősín selyemruhában a bálba. . . ő, aki ezek közül csak egyet is átélt, az tudja, hogy van a földi életnek mennyországi fénye is, nemcsak pokoli sötétsége. . .

De mivel éppen a házi szentély tüze a legszentebb, — kell vigyáznunk a lángjára. Hiszen a legszebb, legboldogabb, legideálisabb házasság is, amire az emberek hivatkozni szoktak, mint mintaházasságra, *se volt más, mint hangtalan hősiességgel viselt kereszthordozások története*. A családi otthon örömteljesedése mellett, amit nyújt: megkívánja a lemondást, az ennek lefokozását, belátást és felelősségvállalást.

Ó, ha az emberek hittel lépnének az oltár elé — mondja Klug —, nagyon sok ajk nem merésznél Isten nevét segítségül hívni olyan szeretet bizonyítására, amelyet szívében sose érzett.

Miért alszik el oly sok otthonnak a tüze, amelynek lángját pedig holtomiglan-holtodiglan gyújtották? Miért szaporodnak a lebontott oltárok, a felbontott, örömtelen, elhibázott házasságok?

A házasságok története a XX. században a házasságpusztulások története lett, a mi századunké a szomorú dicsőség, hogy a többi közt a válópörökben is világrekordot teremtett...

A családi otthonok bomlásának első okai: szociális okok. Ma, a garaszkodás démoni gondjával vívott csaták korában, ezer és ezer otthon él lassú haldoklásban. A roppant gyárak, irodák, a megélhetés ezer gondja mind kiszívták az otthon legszentebb üvegburája alól a családot. Az üzletek, hivatalok, áruházak reggelente elnyelik az apákat és anyákat, akik számára hovatovább lehetetlenné válik, hogy apák és anyák legyenek.

Az embereket, akik az örök egyesülés gondolatával léptek az oltárhoz, reggeltől estig eltérő munkabeosztásuk tartja távol egymástól. Az aszszony megszűnt gazdasszony lenni, aki a családi tűzhely és éléskamra közt élte le életét. Először a férfinak kellett kimennie az élet zivatarába, nemsokára követte a felesége és követték a gyerekek is. Ma már egy hatalmas lépéssel ismét tovább jutott az otthon bomlása. A gazdagoknál általános a panasz, hogy az apának az üzlet miatt, az anyának a mondáin élet, a hideg és kegyetlen zsúrvilág miatt nincsen otthona.

De így van ez a társadalom másik pólusán, a munkásosztálynál is, ahol az apa az egyik gyárba jár, az anya a másikba.

A szétszórt családi otthon *drámáját* megrázóan festi egy francia költő verse, amelyben az apa arról kesereg, hogy neki *halott gyermekei* vannak, mert hajnalban, amikor a gyárba megy: *még* alszanak. . . este pedig, mikor hazajön: *már* alszanak. . . Este azután, ha hazajönnek az agyonfáradt szülők: az anyának vasalnia és varrnia kell éjfélig, az apát a családi lámpa enyhe búvköréből elcsábítja a mozi, a sport, a klub, a kártya, a kugli, a kaszinó, a csapszék — az otthonon kívüli szórakozásnak ezer fajtája, ami még egy század előtt ismeretlen volt, . .

Igaza van tehát Gorkijnak, amikor azt mondja, hogy a családi otthon éjjeli menedékhellyé és abrakolóteknővé züllött le korunkban.

Ehhez járul, hogy a nagyvárosok közsaharájában, az albérleti szobák aranykorában felette elszaporodtak az otthontalan otthonok. A városokban a lakás drága, rossz és túlszűfolt, a városi embernek a ruhaigénye sokkal nagyobb, mint a lakásigénye.

A kőkalitkákban zsúfoltan élők egyszobakonyhás lakása teljesen nélküli a családi csendes birodalom, a meleg fészekké hangolt otthon illúzióját és varázsát. Budapest éppen azért a kávéházak városa, mert az emberek tömegeinek nincsen igazi otthonuk . . . Inkább beülnek a füstös, felmelegített gőzbe, inkább a kávéház múmárványasztala és egyéb kasírozott szépségei között töltik a délutánjukat — mint abban a bizonyos „modern“ lakásban, ahol a keskeny, sötét előszobából négy különböző ajtó nyílik, mint a börtönökben, és ahol a sajtosszekrényből, amit spájznak csúfolnak, sárgarépaszag árad a lakás minden zugába.

Mindenki ismeri ama borzalmas, lichthófos, ganggal körülépített kőkaszárnnyakat és egyéb lakásgépeket, ahol egyik szomszéd belenézhet a másik gyomrába. Hogy a mi városi embereinknek mennyire nincsen otthonkultúrájuk, arra jellemző az a tipikus eset, amikor részletfizetésre nagynehezen berendeznek egy szép ebédlőt, amiben természetesen csak akkor ebédelnek, ha vendég van, különben pedig a konyhában... Már pedig az a lakás, amelyben nincs egy kényelmes, dédelgető karosszék, egy hangulatos sarok, egy kedves, meghitt szöglet: az csak *hotelszoba*, — de nem *otthon!*

Még sötétebb a rémkép a perifériák nyomortanyáin, ahol nem egyszer a szoba egész bútorzata egy törött szék, egy szalmazsák és egy — pálinkásüveg. Ezekben az otthonokban nőnek fel, akár az árokperti dudva, a „proli“ gyerekek, először penészvirágok, később börtönvirágok, vagy a lápnak virágai. Itt születik a civakodás és zabolátlan szájkodás, — ért-

hető, hogy az ilyen lakásokban élők szemében pokolnak tetszik az otthon — és mennyországnak az utca.

Azonban, hogy sok otthon nem otthon, — az nemcsak gazdasági okokon múlik, de azon is, hogy az otthon nincs lelkileg megalapozva többé,

A kultúra fejlődése az együttélés művészetét egyre komplikáltabb folyamattá tette, A modern ember lelke ezerszögű prizma, amelynek egy másik lélekprizmával való egybeillesztéséhez egy egész élet kitartó igyekezete szükséges, A kultúra lelki hatásai között a legtragikusabb, hogy mindenkit egyre zártabb, egyre magányosabb *Én* vesz körül.

Két élet egymásba hatolása, a *közös lényvé válás*, tehát egyre nehezebb.

Pedig az bizonyos, hogy az igazi családi kör önzéssel fel nem építhető. Az otthon boldogságának törvénye, hogy mindenkinek inkább kell gondolnia *a másokra, mint önmagára*, — *s úgy kell a maga életét élnie, hogy a másikat is megszépítse.* Sajnos, a mai lelki jégkorszakban túlsók az, aki kapni akar és kevés, aki adni. Beleszövédként — mondja Kayserling — az emberek lelkébe a szeretetnek az az utilitáris fogalmazása, — mivelhogy szereltek, *te* alkalmazkodjál énhozzám, A házasfelek önmagát akarásából származnak azok a sebek, amik először csak kis horzsolások, de lassan begenyесednek, a házasfelek először idegesek lesznek, azután *idegenek*, először nem értik meg többé egymás szavát, azután nem értik meg egymás szívét, végül a két összeláncolt ember, ahelyett, hogy összenőne, — elnyomorítja egymást,,.

Így válik a házasság mennyország helyett: két lélek sírboltjává...

Az otthonok pusztulásának másik oka a házasság belső válsága, A házasság leszállt régi eszményi magasságából: *szentség* volt és *kaland* lett!

A régi szentségi házasság helyébe a Lindey-féle próbajellegű „pajtás-házasság“ lépett, ezeket a házasságokat nem mindhalálíg kötik, hanem — „mindválásig“, Lippert mondja: „Annyi időre kötjük a házasságot, míg el nem megy a kedvünk tőle...“ Úgy fogunk élni, mint a hópolyhek, amelyek összecsapódnak és szétolvadnak, mikor megjön az új tavasz,,.

Hogy milyen érzéssel lépheti át az ilyen házasságnál a menyasszony otthonának küszöbét, mikor attól kell tartania, hogy egy végzetes napon elbocsátják abból a házból, amelyben ifjúságának és szépségének minden rózsáját feláldozta, — arról számtalan asszonyi könny beszélhetne.

Korunkban számtalan családnál abban áll az otthonalapítás, hogy mérleget vesznek, összemérnek két zsák pénzt és ezt elnevezik házasság-

nak. Hogy a szívek és lelkek egyesüljenek, arra senki se gondol. A házasság sok helyütt nem a szívek, hanem a zsebek cseréje. Egyetlen jelszó: jó parti! fényes parti mindenáron! . . .

Piacra viszik a szeretetet, elárverezik az emberi szívet, márpedig semmiféle bünt nem büntet annyira az Isten, mint azt, amelyet az ember a saját szíve ellen követ el. Hány nőt ismerek, aki keservesen megbánta amiért áruba bocsátotta a szívét. Mert hiába! „a szerelem a férfi életében csak epizód, de a nőnek ez az egész élettörténete“ ... A nő — mondja Goethe — eszével érez és szívével gondolkodik. A nő csupa szívből van megöntve: minden öröme van egy mosolya, minden fájdalomra egy könnye, minden nyomor számára vigasztalása, minden szerencsétlenségre egy sóhaja, minden hiba számára egy mentsége, minden csüggedésben egy reménye. A szívet eladni — igazi szentségtörés.

Hisz mit ér a külsőkben fényes családi otthon belső öröm nélkül? *Mit ér a fény a falon, a garnitúrán, a csillárokon, ha bent a szívben nyomor van és sötétség?* Úgy van velük az ember, mint a Szahara eltévedt utasa, aki a homokban egy nagy zsákot talált. . . Mohó vággyal kap utána: talán lesz benne egy falat kenyér. De mikor felnyitja, látja, hogy tele van ékszerekkel, gyémánttal, kincsekkel... Sírva dobja el őket: hiszen *csak* Gyémánt és nem *Kenyer*.

A sok fájdalom közül, ami egy élet alatt végigfáj az emberen: egy sincs, ami oly jeges kinnal markolná össze az ember szívét, mint az egyedülvalóság fájdalma. Borzasztó, mázsanehez súly az a szívre: érezni, hogy magam vagyok millió és millió ember között, hogy senki sincs, akinek elmondhatnám áttépett szívemet, vagy a boldogság végtelen érzéseit. . . Miután az ember tragikus magányosságát és egyedülvalóságát egyedül az otthon képes a minimumra csökkenteni, ahol vár valaki, akinek odanyújthatom a sikerem felét, az örömem felét,— igyekezzünk megszerezni az otthon boldogságát. A harmincadik éven túl már gyakran érzünk csömört a nyilvános élettől, az ember szívében valami keserű kavargás támad, mikor esténként hazamegy s otthon hideg szoba és üres karszék várja és éreznie kell, hogy az élete senki számára se egyetlen és drága.

Ha valamikor, úgy ebben a gondkorszakban, amely megölte az örömet, kell vigyáznunk annak a négy falnak a boldogságára, amit ott-honnak nevezünk. Vigyázzunk az otthonunkra, óvjuk a világ harcaitól, lármájától, csábító veszedelmeitől, mert a legszebb sziget is elsüllyedhet és bezátonyozhatja az iszap. Legyen a hajlékunk gyöngy házkagylója annak a kevés öröme, ami ebben a hideg és kegyetlen világban meg-

maradt... legyen oltár: hol két szív. két váll, két embersors áll egymás mellé, hol a férfi erős karja simává teheti a nő leggöröngyösebb életútját — és ahol az asszony szerelme édessé teheti a legkeservesebb próbára tett férfi küzdelmeit is... legyen az élet viharában az otthon négy fala a boldogság kikötője és rózsás szigete, amelyen az emberek boldogan élhetnek. . . míg meg nem haltak, ..

Ez a pár szó a mesék vége!

Mert különös!... *csak a szenvedésnek van történetet a boldogságról ritkán hallunk meséket.* Pedig éppen az otthon boldogsága az a nagyon halkan zengő hegedűszó, az a gyöngéden felzengő muzsika, amely széppé, nagyvá, érdemessé tudja aláfesteni az élet egyszerű dalát...

ÉDESANYÁNK KÉPE

z Úr, aki tűz és láng köpött tízparancsotat mennydörgött az égő Sinai ormokról minden idők emberiségének a lelkébe: a tíz közül csak egyetlen-egyhez csatolt jutalmat és boldogságos ígéretet, ahhoz a parancshoz, amelyet az Ő keze felírt minden szülő homlokára s amely így szól:

Tiszteld Apádat és Anyádat!

„Mert gonosz legyen a neve annak, ki elhagyja anyját a szükségben — így szól az írás — és átkozott az Istentől, aki megkeseríti őt“. Másutt egy híres írónál olvasom: „A fiú, ha mindjárt százesztendő is: köteles porig alázkodni apja előtt és ha ezer évig is hordozná tenyerén az anyját, akkor se tudná meghálálni, hogy szülte őt...“

Gyönyörűen mondja Edmondo D'Amicis: „Még az akasztófán lógó cégéres gazemberben is van valami nemes és szent, aki anyját szereti, de a legmagasabbrajutott is hitvány, aki anyjának fájdalmat okoz.“

Különös szerzet az emberi szív. Mint valami kis cella, amelynek falán az egyetlen ékesség egy szentkép: az édesanyánk képe. Az életben sokféle köteléket szét lehet tépni, de azt az aranyból fénylőbb és pókhálónál finomabb szálát, ami az embert ehhez a képhez fűzi, lehetetlenség elszakítani. Minden arcot elfelejthetünk, de azt a megszokott drága arcot, amelyet elsőnek pillantunk meg, mihelyt kinyitjuk szemünket, amelyet először szeretünk, mihelyt karunkat ki tudjuk tárni: soha!

Anyám! Ez az a nagy szó, amely mindvégig ott tündököl, ameddig tart a szív élete. Minden emberi nyelven az első, legszentebb és legédesebb név ez: „Édesanyám“...

Van valami megragadó tanulság abban, — mondja egy nagy író — hogy mikor maga az Isten jött le a földre: nem villámok és mennydörgés között,

nem egy hegytető fényszóró sugárkévéiben, nem lángoló tűzoszlop fényénél, hanem egy édesanya karján jelent meg a világban.

A legköltőibb gondolatok egyike röppent fel ama gyermeki ajakról, mely megkérdezte: „Mikor keresztet vetünk az Apa és Fiú nevében, miért nem vesszük be a szentháromságba az Anya nevét is?”

Ahogy egyetlen Nap van odafönt az égen, úgy idelent a földön is csak egyetlen édesanyánk vagyunk. Ebben a hideg és sötét világban, amelyben megszűnt a szívek kozmikus vonzása, ahol az emberek már nem is emberek többé, hanem érdekeik mágikus szférájában lihegő hús-, csont-, vér-, ideg- és izomgépek, akik *zúgó* fejjel rohannak el egymás *mellett*, ahol a csillagok az űrben nincsenek messzebbre egymástól, mint ugyanazon *bérház* lakói, ebben a lelki jégkorszakban az *anyai* csók az utolsó és egyetlen forrás, amelyből a szeretet fluiduma kiárad a világra.

Mi teszi az anyát oly nagygyá? oly egyetlené, drágává, senkivel sem pótolhatóvá?

Talán az apa nem tud szeretni?. . . Igen, tud ő is szeretni, — de ez a szeretet *kisebb* is, — *más* is. mint az édesanyáé. Az anyai szeretet az egyetlen igazi szeretet. Ebben a szeretetben nincs semmi a testvéri szeretet lappangó hűvösségéből, a baráti szeretet önzéséből, a hitvesi szeretet érzéki színeiből, — az anyai szeretet az egyetlen a világon, amely a szeretet nevét megérdemli.

Az apa is belenéz reggelenkint a bölcsőbe, talán, hogy egy egész hosszú nap minden küzdelméhez onnan merítsen erőt, — de az anya egész élete nem más, mint önfeledt virrasztás, a bölcsőtől kezdve — addig a másik fekete bölcsőig, amelyet már nem csipkefátyollal, hanem szemfödéllel takarnak be.

Persze vannak gondatlan anyák is, vannak anyák, akik egy gondos nevelőnő színvonaláig sem érnek fel, anyák, akik 20 pengőért, 10 pengőért eladják gyermekeiket, anyák, akiknek keze vértől csepeg, akik összekötözik az Isten teremtő kezét, akik nem félnek ujjat húzni a Mindenhatóval amikor letörnek egy-egy virágos galyat az Élet fájáról.

A mennyei angyalok között is akadtak bukott Luciferek 1 De emlékezzünk vissza saját gyermekkorunkra; lássuk feltündökölni azt a jóságtól drága arcot, amely esténként a mi ágyunk fölé hajolt, — lesve: hogy be vagyunk-e takarva?

Minden anyai arcon, amely a bölcső fölé hajol, ragyog valami mennyei, valami túlvilági fény . . . Gondoljunk vissza az éjjelekre, amiket ágyunk szélén ülve, anyánk átvirrasztott, gondoljunk a millió és millió édesanyára,

aki esténként *gyermeké fölé hajol*: s akkor az anyai arc úgy felkoszorúzódik a belső fényektől, annyira eltűnik belőle minden, ami földi, hogy annak a Máriás fénykörnek, ennek a glóriásan szent fénynek egy sugara ráhull azokra az anyákra is, akiknek szívében kisebb láng jutott az anyai szív melegéből.

Minél tékozlóbb fiú valaki, minél mélyebbre jutott az élet meredekein, minél Lázárabb az élet lakomáján: a szíve fenekén annál inkább megindul a csendes jégzajlás a gyöngédségnek ama kelyhe után, amit anyai szívnek nevezünk. Minél megtaposottabb, annál inkább telik meg a leiké hazasíró vággyal, néma, befelészirt zokogással azután a gyöngéd térd után, amelyre oly jó volt a fejünket lehajtani. *Hisz minden anyai kebel egy oltár, minden anyai Kezet simogatásra és a fájdalom enyhítésére teremtett az Isten.*

Mikor fiatalok vagyunk, nagynak látjuk a világot, azt hisszük, telis-tele van barátokkal, akiknek nincs előbbrevaló dolguk, minthogy bennünket karjaikon hordozzanak. Minden múltó nappal keserves leckét kapunk azután az élettől, mígnem végül megtanuljuk, hogy a kerek világból tulajdonképen csak az otthon négy fala igazán a miénk, s a sok barát közül csak egyetlen barát az igazi barátunk, az a fehérhajú öregasszony, akit úgy hívunk: *Anyám* . . .

Igen, az élet jeges sodra megtanít rá, hogy az Anyai Arc az a Nap, amely beragyogta gyermekéveink boldog világát, az ő szeretete adta az élet legszebb ünnepét, s mi az élet tüskés vándorútján addig voltunk boldogok, amíg e mennybéli drága szempár elkísért.

Valósággal szimbólum az, hogy Jézus keresztjét egy Anya találta meg, s tette vele gazdagabbá a világot, mert az anyák számára, az utána következő Mater Dolorosák számára kellett föltalálnia, hiszen ők járják a legnehezebb keresztutat.

Az anya azért kapta onnan fölülről a végtelen, soha ki nem apadó szeretet adományát, a szíve azért egy Illés-féle olajkorsó, mert neki *minden* szenvedést ki kell bírnia, túl kell élnie, ha vörösre sírt szemekkel is, de nem szabad kidőlnie a bölcső vagy betegágy mellől, nem szabad kidőlnie az ifjúkor bűnbeeséseivel vívott harcban, sem a gondokkal vívott egyéb csatákban.

Ó Anya! Te még az akasztófa alatt is a fiadat átkaroló szeretet maradsz, neked minden mosolyra van egy mosolyod, minden sóhajra van egy sóhajod, minden botlásra egy bocsánatod. Egész életedben egyetlen

ízben vagy súlyosan, jóvátehetetlenül igazságtalan: mikor elmegy hat szál deszka közé aludni és itthagysz minket egyedül a világon . . .

Egy apa nemigen tud az anyai szeretet hőfokáig felmelegedni, de egy anya, ha úgy adódik, az apát is pótolhatja. Tud kenyérkeresővé lenni, harcosná, keményöklűvé, éjjelt nappallá tevővé — a gyermekeiért. Naponta szembejönnek velem fiatal munkásasszonyok, szemükben se mosolygás, se fény, — pedig csak 30 évesek. Hajnaltájt jönnek és én tudom róluk, hogy otthon már dagasztva áll a kenyérnek való tészta és napfelkelte előtt megfőzték az egész családnak való ebédet. Ó, a mai élet azért szörnyűséges, mert az anyáktól emberfölöttit követel, hogy anyák lehessenek. Büchner kimutatja, hogy a mai nők *kétszáz* pályát foglaltak el és hozzá minőket I Az órászakma például nem vesz fel nőmunkást, de a szemétfeldolgozó-telepeken elsősorban nőket alkalmaznak. „Nőies munka“ a nyilvános illemhelyek alkalmazottja lenni, ellenben a parkok őrzetével kizárólag férfiakat bíznak meg. „Nőies munka“ a tégl- és malterhordás, de a földalatti villamosállomáson csak férfi gyakorolhatja azt a súlyos munkát, hogy a jegyeket átluggassa . . . Nőies munka házról-házra járni, mint mosónő, élni hónapokon át a nagymosások szokásos káposztafőzetjén, — de a cukorkaműhelyekben csak a teremtés koronája keverheti a szirupot.

Ha végignézek a sápadt asszonyok sorfalán, akiket reggelenként elnyel az áruháza, a büffé, az iroda, a gyár, sokszor gondolom el, hogy erre a napszámbavitt hősiességre bizonyára nem az a két pengő képesíti ezeket a munkásasszonyokat, hanem egyedül az a százszor szent érzés, amely a tisztviselőanyát esténként leülteti a gimnazista fia mellé latint tanulni, amiből egy szót sem ért.

Meghatott elfogódottsággal írja Foerster önéletrajzában, hogy milyen fájdalmas szúrást érzett szívében, amikor visszagondolt gyerekkori osztálytársára, arra a szegény Müller Karcsira, aki az egész osztály gúnyjának céltáblájává lett ezer foltoktól tarka nadrágja miatt . . . Ez a nadrág — írja Foerster — szinte fantasztikus látvány volt és mikor már mindenki azt hitte, hogy többé nem javítható, megjelent rajta egy újabb folt! Majd megpukkadtunk neveltünkben — folytatja Foerster —, de hogy szégyenlem most e kacagást! Milyen ostoba és meggondolatlan dolog volt! Mi csak a tarka foltokat láttuk, de amiről ezek a foltok beszéltek, abból semmit se értettünk.

Nem tudtuk, nem láttuk a végtelen anyai szeretetet, sem az átvirasztott éjszakákat, sem a könnyeket, amiket az édesanya ontott, hogy az

egész fáradságos foltozás csak olyasvalamit eredményez, amiért a fiúk az ő Karcsiját kinevetik az iskolában.

Pedig hányezerszer értékesebb volt ez a tarka bugyogó, mint a legszebb és legdivatosabb angol nadrág, hiszen az anyai szeretet volt bele-szöve és nem szebb és előkelőbb ez, mintha arannyal volna áttörve? A régi mesterek festményeiért százezreket fizetnek, ilyen mestermű volt Müller Karcsi foltozott nadrágja is — és sokat adnék érte, ha ma valahol megvehetném. Fölakasztanám a táblára, mint a térképet és mutatópál-cával mutatnám nektek az anyai szeretet találékonyságát és azt a rengeteg fejtörést, ami ebbe a szegényes holmiba beleszövődött . . . A legelső párizsi szabó se tudná utánozni, az is fölkiáltana: „Ekkora türelme még egy gépnek sincs, nemhogy egy szabónak, ilyen türelme csak egy anyai kéz-nek van! . . .“

Azután ott a hálátlanság véres túskekoszorúja, amit annyi édesanya hordoz láthatatlanul a fején. Ó Istenem! hány anya sírja domborodik az élet országútján, amely előtt fiúk és lányok térdelnek, a mellüket verik s mondják: „Ó, csak még egy óráig maradtál volna közöttünk, mennyi mindenért kellene bocsánatot kérnünk tőled!“

Hallottam fiúról, aki a börtönudvaron letérdelve apja előtt, meg-csókolta bilincsekbevert, megvasalt, de számára mindenkor áldott kezét.

De amilyen mindennapi történet az életben Andersen meséje az anyáról, aki elindult gyermeke jövőjét megtudni s az útját elzáró fagyos túskebokrot addig melengette szívére, amíg az kivirágzott, úgy fordítva: ma kevés Simor János akad a gyermekek között, aki Prímás korában is ott őrizte ágya felett apjának szerszámait és trónjáról leszállva, még hermelines bíborában is megcsókolta feketekendős egyszerű anyjának kezét.

A napot is csak akkor szokták megbecsülni az emberek, ha már lement — anyjukat is akkor, amikor a két kihűlt, ölelő kar elmegy por-ladozni a gyökerek alá.

Hány anya van, aki naphosszat egy jó szót nem hall, sőt füle hallatára szidják, ha elöregszik, úgy bánnak vele, mint egy útbanálló, törött kar-székkal, még a betevő falatot is sajnálják tőle . . . az ablakban virító muskátli több szeretetet kap, mint az ő szegény, öreg, kihűlő szíve . . .

Legfeljebb egy parádés koporsóval és szép selyemszemfedővel nem takarékoskodnának, ha mielőbb földbe tehetnék . . .

Szeretném az ilyen fiataloktól egyszer megkérdezni: „Hát azért követte ki a tulajdon szívével gyermekkorod útjait az édesanyád, hogy most te légy a keresztje?“

Igaza van Klugnak, aki azt mondja, hogy ilyen apáknak és anyáknak sírkövére nem azt kell kivésni: „Mehalt“, hanem ezt: „Megölték!“

Különösen a hang zabolátlansága jött manapság divatba. Sokszor csak akkora a gyerek, mint egy kuglibáb és máris felesel, mikor pedig felcseperedik, az édesanya minden szavára olyan sötét képet vág, mint egy vén ordas. Gyakran kiszalad a kamaszok száján: „Nem leszek én amolyan anyámasszony katonája. — mintha bizony többvalami volna cigarettát fújó, sétapálcás, hányaveti hősködőnek lenni, mint egy szerető, melegszívű édesanya hűséges katonájának.

Hiszen amilyen modorban az ember édesanyjával beszél, abban benne van egész jelleme. Tudom, hogy vannak fáradt és ideges anyák is, de az édesanyával, még ha ingerült is, *hárfahangon kell beszélni*, hiszen az érettünk való gondoskodás tette fáradttá és idegessé. Az asszony, aki életét a konyha és a kamra közt éli le, még ha ideges is, megérdemli, *hogy letérdeljünk előtte, letérdeljünk életének a gondok által eltaposott virágai előtt . . .*

Minden édesanyával, a legegyszerűbb édesanyával is úgy kell bánni, mint egy királynővel. Aki a nők e legszentebbikével nem tud szépen beszélni, aki nem tud előtte szeretettel meghajolni. — az bármely nyájaszkodó is az idegennel, nem érdemli meg szeretetünket . . . Aki azzal a láthatatlan szárnyú angyallal, akit édesnek keresztelünk el, csak idegeskedni tud, aki — ha mindjárt koronát is hord a fején — nem tudja megcsókolni, mint egy ereklyét azt a *ráncot*, amit az érette való gondoskodás vésett az édesanya homlokára, — az legjobban teszi, ha megoperáltatja magát, mert bordái között nem szív dobog, hanem valami pudvás retek.

Sajnos, a legtöbb ember vak és érzéketlen és a szegény fáradt, szálcáknőkinézésű öreg édesanya feje fölött, mert a súrolások és mosogatások robotja, az örökös gond: mit főzzünk ma ebédre? elkoptatta: nem tudja meglátni a dicsfényt, a Máriás fénykört, a glóriát.

Ó, ki tudná megmondani, hány mázsa a súlya annak a könnynek, amit az édesanya sír a másik szobában, hogy senki se lássa, amikor először tudja meg, hogy rossz útra tért a fia, elkallódott a lánya? De ha egy anya a földi életért sokat tehet, a gyermeke örök életéért még többet cselekedhet.

Lehet, hogy a szó ereje már nem hat le a szívig, van azonban minden édesanyának két hatalmas fegyvere: *a Könnyek és az Imádság!* Kilenc teljes esztendeig hullottak Mónikának édesanyai könnyei Ágoston jégge fagyott szívére, amíg az Isten meghallgatta azokat . . . De mégis meghallgatta, *hiszen nincsenek megnehallgatott édesanyai imák!*

Azért is van szükség a mi korunkban, amelyben aranykorát éli a bűn, sok-sok igazi Anyára, de nem bubifrizurás démonokra, hanem könnyező Mónikákra. Olyanokra, akik hosszú évek nagy kereszthordozásai között sem roskadnak le, hanem erejük egyre nő a megpróbáltatásokkal.

Mert nem szabad elfelejteni, hogy egyetlen anya sem imádkozik hiába a fiáért. Az ifjúság eltévedhet egy időre, mint ahogy el is téved, hiszen nincsen fiatalkor nagy emberi örvények nélkül, de ha az Anya imádkozik, az az imája, amelyet tékozló fiáért küld a fellegeken túlra, — soha nem jött még sírva vissza az Isten trónjától. A szent tűz, amelyet az ő keze gyújtott a bölcsőben, nem fog egészen kihamvadni soha.

Schiller, a költő, az édesanya ölét szent szigetnek nevezi. ahová a legnagyobb vándorutat megtett hajós is megjön egyszer . . .

Azért te — ha mindenki elhagyna is, ha mindenki követ dobna is rád, ha életed tele volna legszebb reményeid hajótörött roncsaival, ha a világon már sehoh se akadna számodra hely és megbocsátás — menj abba a házba, ahol édesanyád lakik és a fehérfüggönyös ablakok mögött téged vár...

És mikor visszatérsz a nagy útról, a tékozló fiúk útjáról — ne feledd, hegy édesanyád szeme mélyebbre lát, mint mindenki más szeme, — ő nem azt a széltől, portól, sártól elváltozott ábrázatot látja, csak azt, ami mögötte van: az ezerszer hangos szóval és hangtalan áldással megáldott régi gyermekarcot. Ismét hinni fog benned, bízni benned — és újra kitárja feléd ölelő karját akkor is, ha mindenki más a világon bezárja a szívét.

Nemcsak azért; mert az anya számára parancs a szeretet, törvény az ölelés, mert minden anyai szívet *Veronika-kendőnek* teremtett az Isten, de mert a szeretet veleszületett adottsága az anyai léleknek, olyan, akár a tündőnek a levegő. Nem tudna nélküle lélegzeni. . .

CSALÁDI ÉLET MŰVÉSZETE

Íg lakodalomban, fényes menyegzőben ugyan ma sincs hiány, de boldog házasságban, koporsóig tartó hűségben annál inkább. A mai modern házasságoknál a nászvirágból egykettőre lesz: gyászvirág. Egyre szaporodnak az örömtelen, boldogtalan, elhibázott házasságok . . . „Minden felbomlott házasság — egy lebontott oltár“, mondja Paul Bourget, a nagy francia író. Sajnos a világtörténelemben még a római hanyatlás korában sem talákoztunk annyi lebontott oltárral, annyi felbomlott házassággal, mint napjainkban. A mi századunk többek közt a válóperekben is világrekordot teremtett. Szellemesen nevezte egy angol író a mai bíróságokat, amelyek házassági ügyekben döntenek: „válópörmalmok“-nak. A házasságtörés címén indított perek ma oly gyakoriak, mint annakidején az ablaktörési perpatvarok.

Lacordaire mondja: „Egy órahosszat szeretni — állatias dolog egy évig szeretni — emberi dolog, egy egész életen át szeretni — anyagi dolog, egy egész életen át csak egyet szeretni — az Isteni dolog! Vagyis az oltár előtt nem elég annyit mondani: „Szeretlek“!, — hanem hozzá kell tenni: „Téged egyedül és örökre!

Mert a szeretet vagy örök, vagy egyáltalában nem szeretet. Gondolják el, mi volna, ha a feleség azt mondaná: „Ma szeretlek, de holnap, ki tudja, hogy és miként lesz?!“ Nem vonná-e vissza a férj a kezét? De milyen érzéssel léphetné át a menyasszony is férje házának küszöbét, ha attól kellene tartania, hogy egy végzetes napon elbocsátják a házból, akár egy kivéült cselédet?

Mi az oka annak, hogy ama bizonyos „örök hűség“, nem ér meg gyakran még két tavaszt sem, miért alszik el oly sok tűzhely, melynek

lángját „holtomiglan-holtodiglan“ gyújtották, miért akarnak annyian kibújni a házasság „rózsaláncaiból“ még olyan emberek is, akik az örök egyesülés gondolatával léptek az oltárhoz, akik nem bízva sem szívük erejében, sem az ígéretekben, még a szerződésekből sem, hanem Isten és minden szentjei nevének bizonyosága mellett mondták ki a nagy szót: Szeretlek!

Kétségtelen, hogy a családok széttörlésének első nagy szociális alapoka a — nyomor. A mai viszonyok között ezer és ezer család él állandó és lassú haldoklásban. A megélhetés iszonyú nehézsége, a B-lista, a kenyérgond nemcsak a proletárcsaládot, de a középosztály családait is részben megőrölte, részben útban van, hogy megőrölje. Márpedig az élet a tanú rá, hogy a kenyérgondok, zsírgondok, ruhagondok rendszeren az első szögek a házasság boldogságának koporsójában.

Ehhez járul, hogy a házasság összetartó kapcsolatai nagyon meglazultak az idők folyamán, a mai életberendezkedések rendkívül megritkították a kötelek számát, amelyek a családot egybefűzik. *Az élet közüzemesítése* a családi szellem soradását hozza magával, a család létfenntartási funkciója napról-napra jobban összezsugorodik.

A hajdan minden házban nélkülözhetetlen sütökemence munkáját átvette a pék és a kenyérgyár, a szövőszék és rokka munkáját a textilüzemek, a disznóölés a hentes és nagyvágók kezére jutott, a befőzést elvégzi a konzervgyár, a porolópálcát felváltotta az elektromos porszívó, a gondos asszonyi kefe helyett ott van a tisztító, az ablakokat pár perc alatt tükörfényesre varázsolja a vállalat embere, a régi koppantós gyertyákat eloltotta a villanyfény, a tűzrakást fölöslegessé teszi a gázrezsó, a kandallót — a légfűtés.

A szappanfőzés, gyertyaöntés, ecetkészítés, harisnyakötés, csipke-munka 30—40 évvel ezelőtt még nagyanyaink munkakörébe tartozott — a mai asszony „hidegvacsorát“ talál fel este az urának, a sütést-főzést, a legasszonyibb gondokat is kisajátították: a vendéglők, kifőzések, büffék.

A családi szellem fokozatos elsoradásához vezet, hogy amíg pár évtizeddel ezelőtt az apa feladata volt a fiút mesterségére, az anyáé: leányát főzni, sütni, varrni tanítani, manapság a fiatalok vándorútra kelnek, a leányok számára ott van a varró- és főzőtanfolyam.

Valamikor otthon tanulta a betűvetést a gyermek, ma az óvodától az egyetemig számtalan iskolafok versenyez a gyermeki agyvelő tudással való kibélelésével. A bonne, az utca, a plakát, a kirakat, a mozi, az újság vette át az apa és anya nevelőszerepét. Hiszen az rendjén volna, hogy a technika egészen felmentette az asszonyt a gyakran középkori robot alól,

hogy nem kell már reggeltől estig a háztartás örökké ismétlődő taposó-malmában tevékenykednie, de a városi nő a másik végletbe csapott át: semmit sem akar dolgozni és csak a szórakozáson — amit már szintén robotba csinál — jár az esze,

E külső szociális okokon kívül mélyebb lelki okai is vannak a családi élet bensőség- és hangulatvarázsa foszlásának.

A belső okok legmélyebbike, hogy a házasság leszállyt régi eszmei magasságából. *Szentség volt és kaland lett.*

Fiatalemberek, akiknek volt „első szerelmük“, volt „valódi szerelmük“, volt „egyetlen szerelmük“, volt „halálos szerelmük“, mikor ápolónőkre van szükségük, vagy csőd és fegyház küszöbén állanak, gondolnak egyet és megházasodnak.

Igaz, hogy Mantegazza szerint, mielőtt megnősül az ember, sokáig gondolkozva kell a tükör előtt, még tovább a pénzesláda előtt ülnie, hiszen a házassághoz nem elég, hogy két szerelmes szív nagyon szeresse egymást, hanem a szerelmet a XX. században valamelyes polgári kényelemmel körítve szeretjük csak igazán elképzelni. De viszont az a másik véglet, amikor a legtöbb férfi a házasságban tisztán ellátási intézményt lát, amelybe úgy kell belépni, mint valami életbiztosító vállalatba.

Egyetlen korban sem volt a házasság oly cinikus módon a nyílt piacon spekuláció tárgya és tisztára pénzüzlet, mint manapság. A házasságnál első és perdöntő kérdés:— mi je van? Nagyon lehangoló, hogy még keresztények között is szép számmal vannak, akik a családi életet olyan kikötőnek tekintik, ahova az ember viharvert fiataltság után roncsolt testtel és roncsolt lélekkel evez be.

A korszellem rákfénéje, hogy a férfiak már kamaszkorukban megismerkednek a hozomány fogalmával, később minden lelkiismeretfurdalás nélkül lubickolnak az adósságok tengerében, hiszen álmukban ott lebeg előttük a hozomány zsírosbödönje. Sok pénzzel, biztos apanázzsal, elveszik még az ördög öreganyját is; hozomány nélkül füttyülnek magára a milói Vénuszra is. Hogy ez mennyire így van, annak bizonyosága az a tény, hogy mikor két templomegere alapít tűzhelyet, vagy egy gazdag fiú elvesz egy szegény leányt, azt szokták mondani, ez szerelmi házasság. Mintha jelezni akarnák, hogy a többi házasság érdekházasság, amelynek alapja nem az erény, hanem az erszény, nem a jóság, hanem a jószág, nem a szív, hanem a telekkönyv, a címer: két aranyzsák összeöntögetése.

Az ilyen érdekházasságoknál: a feleség nem fele segítség, hanem csak csóktárs, az ilyen házasságok kevés mézeshetekre és nagyon sok meztelen

hónapokra oszlanak, ezeknél a házasságoknál a férj és feleség, bár egy asztalnál ülnek, egy ágyban alusznak, karonfogva járnak az utcán, de lélekben semmi közük egymáshoz, az ilyen házasságban a férj mielőbb a csöndes gibic sorsára jut: itt születnek a házibaráttal spékelt hármasságok, ahol végül is a férj nem tud eléggé magas cilindert hordani, hogy a szarvakat a világ elöl elrejtse. Mindezekből az észházasságokból végül is kámforházasságok válnak. Ezt az életet, különösen a XX. század életét, döntően bizonyítja.

És mégis milyen művészettel iparkodnak a mamák férjhez terrorizálni a lányaikat!

Nemcsak az a kényszerítés, mikor halálos fenyegetéssel, vagy az örökségből való kitagadással lépnek fel a szülők, hanem mikor könnyekkel, mézes-mázos beállítással, az apai tekintély egész ünnepélyességével ostromolják az ártatlan és tapasztalatlan gyermekleányt. Hány leány állt már a fényesen kivilágított oltár előtt, akinek a szíve félénk kis „nem“-et dobogott, miközben ajka „igen“-t mondott, mert körülötte mindenki igent kiáltott. Hányszor történik meg, hogy leányok, akik tíz férfiúval komolyan nem beszéltek, akiknek alig volt alkalmuk, hogy a *szemébe* nézzenek a jövőbelijüknek, hát még a *szívébe* — odaajándékozzák kezüket.

Pedig mielőtt egy nő egy férfinak ajándékozza magát — mondja Mantegazza—, legalább egyszer látnia kellene őt ebéd után, s egyszer, mikor haragszik. Azért aki, mielőtt házasságra lépne, nem kérdezte meg Önmagát: „Tudok-e tűrni? Tudok-e lemondani? Tudok-e szenvedni? Tudok-e meghajolni? Tudom-e beragyogni fénnel a másik életét? . . . Van-e erőm éjszakákat átvirrasztani egy bölcső vagy betegágy mellett? . . . Képes leszek-e koporsó mellett állni és nem összeroskadni?“ aki mindezekre nézve nem kérdezte meg önmagát, — az máris bal lábbal lépett a házasságba. Mert valamennyi házasság, még a legboldogabb is, amelyet az emberek mintaházasságnak emlegetnek: örömmel elviselt és súlyos sorsok példaképe volt. A legjobb férj sem Gábriel arkangyal, a legideálisabb asszonynak is vannak gyengéi. Még a szerelem, a legóriásibb, leghatásosabb szenvedély sem égetheti ki belőlük az emberi gyengeségeket.

Ahogy az élet nagy koptatókövén a leggondosabban megaranyozott tárgy is lekopik, ha használják s előtűnik alatta a sárgaréz, úgy van a házasságnál is. A szerelmes ember, amíg nem hangzik el a boldogító igen, rendszeren arany, ha igent mondottak, ezüstté vedlik, a házasság után kibújik belőle a pakfon. Itt kezdődnek a házasság nagy dezillúziói. Hányszor látjuk az életben, hogy a finom gavallér, aki nemrég oly átszellemült szavakat suttogott, aki mindennap egy harmatos rózsával állított be, alig hogy elmúl-

tak a mézeshetek: dobnak nézi a felesége hátát, s bakonyibb a bakonyi betyárnál. És mikor a sok szép álom szertefoszlik, a fiatalasszonyka, aki keresztres lovagról álmódott, s aki nem tudja, hogy az élet minden, csak nem olyan, mint aminőnek a romantikus írók rajzolják, — kezdi csodálni önmagát: Istenem, hogy is tudtam ezt a férfit megszeretni? Igaz viszont, hogy a leányoknál is akad elégszer, hogy míg hajadon, meghúzza magát, mint a gyöngyvirág, mintha nyelve se volna: ha szól, oly édesen szól, mintha minden szavát előbb mézbe mártaná . . . De aztán alig teszi fel a fejkötőt, megjön a szava, a nyelve is, sőt úgy megered, hogy a szelétől malmot lehetne hajtani.

A házaselet boldogtalanságának harmadik forrása az emberi hiúság-ösztönökben gyökerezik.

A nők cselekedeteinek intenzív és állandó motorja: a hódításnak szinte öntudatlan, de örök vágya. Már bakfiskorukban minden gondolatuk: hogyan járjanak, hogyan üljenek, szemüket miként forgassák és ha egy férfi elhalad mellettük, biztos, hogy első gondolatuk: — ugyan mint vélekedik rólam? Még ha a templomba megy is: cseppet se haragszik, ha a férfiak őt, meg a kalapját nézik oltárkép helyett.

Egy amerikai statisztikus kiszámította, hogy egy 30 éves asszony átlag 7000 órát tölt a tükör előtt, egy másik ambiciózus statisztikus pedig kimutatta, hogy annak a púdernek az árából, amit az amerikai hölgyek egy esztendő alatt elfogyasztanak, 37.000 házat lehetne felépíteni.

Pedig a szép arc nincsen tölgyfából, nincsen vassal megpántolva. *A rózsák elhervadnak a kertben — és elhervadnak az ember arcon.* A szép-asszony feleséget a hízelgésekkel és bókokkal valósággal elrontják, *a szegény leánynak a feltűnő szépségből inkább kára van, mint haszna.* A színpadon előny, de a hétköznapi élet színpadán csak hátrány és veszedelem.

A hiúság aztán a divatjárványok hóhortjaiban üli a maga orgiáit. Hiszen melyik asszonynak nem fordult meg fejében a gondolat: csak legyek *én* egyszer asszony, majd megmutatom, mi az igazi elegancia!

Azt persze elfelejtik, hogy a házasságban *nem egy* toilette-kérdés van, hanem kettő, mert a férj öltözködése majdnem annyit kell, hogy jelentsen, mint a feleségé. „Mutasd meg nekem az uradat és én megmondom, milyen asszony vagy!“... Ha valamelyik asszony el akarja érni, hogy rossz és szívtelen teremtésnek tartsák asszonytársai, az öltözködjön csak minél elegánsabban és ne gondolja a férjét. A csinos feleség, akinek hanyagul öltözött ura van: a sivár házaselet biztos felkiáltójele.

A közmondás szerint nincs olyan hatökrös szekér, amely annyit tudjon

behordani a kapun, mint amennyit egy rossz gazdaasszony a *kötényében* kihordani ne tudna. A takarékos asszony próbája a főzés. Sok asszony van, aki tud főzni, még több asszony, aki *csak azt hiszi magáról*, hogy érti a szakácsnők művészetét. Pedig a jó konyha kérdése oly fontos *fejezete* a házaseslet boldogságának, hogy törvényt kellene hozni: amelyik lány nem tud főzni, az ne mehessen férjhez.

Ami a házasságot illeti, manapság, amikor a szerény, csöndes kislánynak „liba“ a neve, amikor a feleségek nem hitvesek, hanem „szépségkirálynők“ akarnak lenni, amikor hölgyeink inkább találhatók a volán mellett, mint a bölcső ringatásánál, a házias leánytípusnak nevetségesen alacsony árfolyama van a házasság börzéjén.

Pedig a feleség annyit jelent, mint fele segítség. A mai házasságoknak egyik pillére a munka, még pedig a kölcsönös munka, hiszen Isten azért adott az asszonynak is két kezét, hogy ő is megfogja a dolognak ráeső végét.

A középkorban a háziasszony nem kaphatott szebb ajándékot, mint rokkát és varrótűt, még sírkövére is ollót véstek jelkép gyanánt; a mai asszonyok élnek-halnak a drága selymekért, de nem fáradnak az árukért, nem szeretik a varrógépet, annál inkább a divatlapot. Ismertem olyan asszonyt, aki menyecskekoráig gyors volt, rendes, csinos; mikor asszonnyá lett: ellustult, kávéját az ágyban itta, egész délelőtt zongorázott, de se magával, se házatájával nem törődött.

Vannak asszonyok, akik olyan idegesek, hogy még a szúnyog is fel-paprikázza őket, akik a rózsaszirmot is tuskének nézik, akinek láttára minden katolikus pap szíve mélyén köszönetet mond egyházának, hogy megmentette az ilyen életédesítő cukorpótléktól.

Ami a tigrisnek a karma — mondja Stolz Albán —, az elefántnak az ormánya, bivalynak a nyaka, a méhnek a fullánkja: az ilyen asszonynak a nyelve. Vannak asszonyok, akik belebetegszenek, ha nem pörlekedhetnek. Van az olaszoknak egy közmondásuk: „Ha az asszonynak olyan gyors volna a lába, mint a nyelve, a villám tüzenél főzhetné meg a vacsorát“... Az ilyen nyelves asszonyok gyöngéd pihe helyett csalánnal és tuskével bélelik ki a családi fészket.

1891-ben egy vagyonos iparos halt meg Párizsban. Végrendeletében 12.000 frankot hagyott egy ismerős özvegyasszonyra. A levél, amelyet a végrendelethez csatolt, így hangzott: „Fogadja asszonyom ezen csekélységet hálaképen azért a szívességért, hogy 30 évvel ezelőtt kikoszarozott, mikor a kezét megkértem. Az ön kedvességének köszönhetem, hogy életem csöndes békességben peregtek le“.

De akadnak férjek is, akik túltesznek Torquemada Tamáson, akik, mert ételüket és házukat megosztják egy kedves teremtéssel, azt hiszik, szöges korbáccsá válhat a nyelvük, akik a névmások közül csak az „én“-t, „enyém...„,nekem“ szavakat ismerik, akik a világ előtt uralkodnak magukon, azonban otthon a feleséggel szemben, mindent megengednek maguknak. Amit a férfiak önfeláldozásnak neveznek, az nem egyszer hitvány megálázás, A szegény családok szegény lányai ne hordozzanak lelkükben töviseket, mert hajukban érintetlenül hervadt el a mirtuskoszorú s nekik veszniök kellett, mint a virágnak . . .

Még ezer szerencse, hogy a nő alapjelleme: a szenvednitudás. Hisz a japán nőnek még imádkoznia sem szabad a templomban, a hindu nőkhöz pedig így szól a törvény: „A nőnek kötelessége, hogy legyezze férjét és simogassa, míg el nem alszik, közben a lélekzetét is fojtsa vissza“ . . .

A legszebb kelengye, amit a nő a családba hozhat: *a türelem*.

A házi békének titka ez: „Az asszonynak legyen jó foga, mert sokat kell megrágnia, jó gyomra, mert sokat kell megemészténie, széles háta, mert nagy keresztet kell hordoznia“. Mikor Szent Chantalhoz jött egy asszony, akinek nagyon mérges nyelvű férje volt és tanácsát kérte, mitévő legyen urával szemben, ezt a tanácsot kapta: „Menj ide a legközelebbi forráshoz, meríts a korsóddal vizet és vidd magaddal. És ha az urad pörölni kezd, akkor végy be a szádba egy kortyot és addig le ne nyeld, míg el nem hallgat“ . . . Ha szenved is az asszony, sohse panasolja baját másoknak és ne hirdesse férje hibáit . . .

A házasság másik sírója a *féltékenység*.

Napjaink rekordot teremtettek a féltékenységi dráma terén is. Igaz, hogy aki szeret, az félt is, azonban más a féltés és más a féltékenység, A féltékenység egy lelki tengeribetegség, amely megmérgezi, füsttel tölti meg az egész házaseletet a az embert, aki szeret, — örökké felfegyverzett csendőrré változtatja,

„A féltékeny ember állandóan tört forgat a saját szívében, kételkedik, kutat és szenved szüntelenül, vájkál a múltban, vájkál a jelenben, vájkál a zsebekben , . , az enyelgésben csak hazugságot lát, a csókban csak közönyt érez, a szerelemben mindig a képmutatástól retteg, minden percben azt hiszi, hogy elárulják, minden férfira, aki feleségéhez közeledik, úgy tekint, mint egy betörőre, elfogja a végső boldogtalanság, amit egy morzsányi remény még mérgezőbbé tesz.“ A féltékenység — mondotta egy görög bölcs — a legelsőbbangú ostobaságok egyike. Mert vagy *van* ok

rá s akkor úgyis hiábavaló minden beszéd, vagy *nincs* ok rá, s akkor mi szükség, hogy egymás életét keserítsük?

A férfitől a társadalom százféle erényt követel: „hisz azért férfi”. A nő azonban lehet félénk, mint egy galamb, megbocsájtuk neki, ha nem tudja kívülről az Iliászt, csak egyet kívánunk tőle: hűséget, egy hősieséget: a hűség hősiességét.

Az ilyen hűséges asszony az, akiről a szentírás mint „mulier fortis”-ról beszél, aki mikor gyűrűt cserél, szívet és sorsot cserél, s aki ettől a pillanattól kezdve hősibb szerepre vállalkozik, mint a sarkutazó, aki északi expedícióra indul az élete kockáztatásával.

A feleség üdeséget, szépsége hamvát nem a megrázó nagy gondok és csapások ássák alá, amelyek senkit se kímélnek meg, hanem az apró, napról-napra ismétlődő, csontot és velőt emésztő házigondok.

Millió és millió derék családanya főzi és súrolja el életkedvét, rózsarcának gödröcskéit a házigondok szolgálatában, míg végre ráncosképű, száraz, a derekát örökké fájdtató öregasszony lesz belőle. „Az örökké új kérdés: *mit főzzünk ma ebédre?* az a folyton hulló vízcsep, amely lassan, de halálosan felemészti a testet és a lelket. A tűzhely mellett, amit a költők megénekelnek, a valóságban a kiadások és bevételek szomorú mérlege készül, nyomasztó elme-futtatások, amik ezzel a sóhajtással zárulnak; mennyire megdrágult megint a világ! . . .

A tűzhelyen, a levesfazék gőzével együtt illan tova az ifjúság, a szépség,

a vidámság, és az öreg, gondoktól felőrölt szakácsnőkinézésű asszonyban ki ismerné fel az egykor viruló, bájos, koszorús, boldog nászfényben sugárzó menyasszonyt? Mindig összeszorul a szívem, mikor a mamák mutogatják fiatalkori képeiket és mondják: „Ilyen voltam én valamikor” . . .

A férjek gondoljanak arra, hogy gyermekei kedves koszorújától övezett hervadtarcú édesanyjának bájait a viruló gyermekek rabolták el, hogy az édesanya régi szépsége mint láthatatlan menyasszonykoszorú ott pihen a lánya szökén felcsillanó hajának selymében. Gondoljanak erre és öleljék meg szépségükben elhervadt feleségüket.

Már a régiek is szentnek tartották a családi tűzhelyet és amellet állították fel oltáraikat. Tartsuk mi is szentnek a lángot, amelynél az Anya és az Asszony mint a kötelességteljesítés néma vértanuja lassú halállal vérzik el, hogy házát kellemessé, asztalát vonzóvá, gyerekeit szépekké és boldogokká tegye.

Az asszony és anya egész sorsát láttam tömören kőbe vésve azon a sírkövön, amelyen e két szó állott: „Szenvedett — és szeretett!”

A MAI NEVELÉS BŰNEI

ikor Róma fényűző asszonyai egymással vetélkedtek csillogó ékszerekkel és megkérdezték Kornéliát, a Gracchusok anyját, hogy neki milyen ékszerei vannak, a híres római nagyaszony rámutatott gyönyörű két fiára, mondván: „íme, az én ékszereim!”

Valóban a gyermekek a csillogó gyémántok, az igazi ékszerek, amik az anyát díszíthetik.

Manapság mindenféle pályára, amit magunk választunk, vagy amire az élet jeges sodra kényszerít, idejében előkészítenek bennünket, de van egy mesterség, amire senkise tanít meg minket: gyermekeink apjává és anyjává lenni. Könyvtárakat lehetne összeírni a mai nevelés bűneiről. Szülők hibáiról, akiknek szemében a gyermek bábú, bálvány, vagy játékszer. Szülők bűneiről, akiknek háza csupa szalon, de nincs benne egyetlen gyerekszoba. Családi otthonok bűneiről, ahol a Biblia helyét elfoglalta a Színházi Élet és Mozirevű, ahol a leánylélek kialakításában fontosabb szerep jut az etonfrizurát csináló borbélynak vagy táncmesternek, mint az édesanyának.

Márpedig a gyermek lelke töretlen márványdarab, amelyből Sátán-arc és Angyalarc egyaránt faragható . . . A bölcső: egy illatos álomban, édes napsütésben forrongó föld, amelybe ha búzát vet a szülő — búzát arat, ha konkolyt vet — konkolyt arat, ha semmit se vet bele: elgazosodik. A nevelők legsúlyosabb hibája, hogy nem ismerik a gyermek egészen különálló világát, a gyermekben embert keresnek és a gyermek szellemi folyamatait a felnőttek szellemi folyamataival mérik. Ezek a nevelők azt a gyermeket tartják jónak, aki nekik a legkevesebb kényelmetlenséget okozza. Márpedig a gyermek másvalaki, mint mi vagyunk, nem egy kicsinybe-szabott felnőtt, hanem egy külön világ.

A gyermekben akkor születik meg az első bizalmatlanság, amikor a felnőttek éreztetik vele, hogy bölcsőbbek, mint ő, s megmosolyogják azt, ami neki nagy, szent és komoly. Pedig a természet parancsa az, hogy mielőtt az ember emberré cseperedne, először gyermek legyen. Négyévesnek lenni éppoly nagy és szent dolog, mint negyvenévesnek lenni,

A gyermeknevelés első kelléke: jó emberré szelídülni, elfeledni felnőtt voltunk kevélységét, a bölcsesség gögjét, lelkünk keserves bonyodalmaikat, a gyermeknevelés tulajdonképpen azzal kezdődik, hogy megtanulunk újra játszani, A gyermek lényege a játék, ez számára az élet célja, értelme és eszménye, azért, aki megfosztja játékaitól: egy egész életre szóló boldogságtól rabolja meg őt. *Mennél hosszabb, mennél napfényesebb, mennél játékosabb valakinek a gyermekkora, annál gazdagabb lelkű ember válik belőle.*

Már Demokritos mondja: „Ha a gyerek szívének száz kapuja volna, mint Théba városának, engedjétek be az örömet mind a száz kapun, hogy a gyermekkor virágoskertjéből mennél többet vigyen magával a férfikor rögös szántóföldjére. Teremts tehát gyermekednek ragyogó, vidám, erőtől duzzadó ifjúságot — és olyan lesz élete. Megtanítod félni? — a nálánál erősebbtől való rabszolgafélelem lesz egész életében sorsa! Vered a gyermeket? — a világ is verni fogja! Nem becsüled benne az embert? — felnőtt korában sem lesz része becsülésben,“

Ha valamikor, úgy most, a háború után meg kellene valósítanunk Ellen Key tervét, hogy minden gyerekszoba egy kertre nyíljon, hogy mennél több jöjjön be a mennybolt kékjéből, a rétek zöldjéből, a nap aranyesőjéből, mert semmi se nevel több életművészetre, mint a napfényes ház, amelyben sohasem tagadták meg a gyermektől a nevetést és jókedvet,

A nevelés másik nagy hibája a szülők részéről való *jó példa hiánya*. Vétkes könnyelműséggel és mulasztásokkal éppen annyit érthet a kicsinyei-nek, mintha szántsándékkal tenné. Azért — mondja egy híres nevelő —, ha az Úristen mennyei angyalokat adott volna kosztba, akkor se kellene jobban ügyelnie minden szóra a szülőnek gyermeke előtt, A gyermek mindent megfigyel, előtte minden csoda. Látszólag a képeskönyvbe merülve ül, ugyanakkor azonban éber figyelemmel hegyezi fülét arra, amit beszélnek és nagyszerűen meghallja, amit előtte el akarnak rejteni, „Ó szülők — kiált fel Klug — milyen süket a ti fületek és milyen éles a ti gyermekeitek hallása. Ti nem gondoltok arra, hogy amikor gyermeketek

betemeti fejcskáját a puha váncosokba, s ti könnyelműen azt mondjátok, hogy aluszik már . . . ő azokon a vigyázatlanul kiejtett szavakon tépelődik, amiket sohasem lett volna szabad meghallania.“

A szülők egyetlen jó példája, amely még halóporukban is neveli a gyermeket, *többet ér, mint száz prédikáció.*

Mármost, hogyan válnék kacérrá a lányka, aki napjában tízszer is ott lepi anyját a tükör előtt? *Ott, ahol a gyermek fegyelmezetlenséget, felelőtlenséget, pörpatvart lát és hall maga körül, hogyan lehet tőle pont az ellenkezőjét követelni?* Igaza van Claparédnek: *ha a szülőket magukat jól nevelték volna, ők is jólnevelt gyermekeket hoznának a világra.* Ha van valami a világon, amit a gyermekeknek soha, de sohasem volna szabad meghallaniuk, az a szülők veszekedése.

A nevelés művészetének másik fogyatéksége, hogy ignorálja a szoktatást; márpedig az igazi nevelői munka nem annyira oktatásból, mint inkább szoktatásból áll. Nincs semmi, amit a gyermek jobban gyűlölne, mint az örökös moralizálást. De aki megszokta, hogy a kalapját száz esetben a foga alá akassza és ruháját este összehajtogatva tegye a székre, az, ha holtfáradtan is kerül haza: rendesen fogja a ruháját levetni. Aki megszokta, hogy kabátján minden porszemet lekeféljen — mondja Foerster —, az bele fog szeretni a lelki tisztaságba is, aki viszont megszokja a pecséteket az öltönyén, az olyan foltokkal a lelkén is nyugodtan fog élni tudni.

Hiányzik mai nevelési rendszerünkől az okos és szent szigor. Gyöngédséggel kell nevelni, de nem gyöngeséggel. Egyformán árt a vasfegyelem és a puha kényeztetés. A túlsok és a túlkevés szeretet.

Általános a panasz, hogy a szülők nevelői tehetetlensége napról napra növekszik. A mai fiatalságot, amely kihívó, kíméletlen és makacs, amelynek szívében nem szentkép többé az apa és anya arca, valóban megsegyenítheti az a félvad arab fiú, aki, midőn anyja sátrába lép, leveti saruját, jelezve, hogy még a föld is szentebb, ahova anyja lép. De hogy manapság arcpirító jelenetek játszódnak le, botrányos felelések hangzanak el 8—10 éves gyerekek és szülők között, azért nemcsak a gyermekeket érheti gáncs, de elsősorban a szülőt, aki ezt a mosdatlan kamaszhangot, ezt a tüskés modortalanságot lenyeli. *Hogy a mai gyermekek fejére nőnek szüleiknek, hogy nem annyira a kitett gyermekek, mint a kiteszített szülők korát éljük, annak oka, hogy hiányzik az apa régi erős keze, az apa zord büntető szeretete.*

Az anyát még szeretik valahogy a maguk módján, de nem vagyunk messze attól a társadalomtól, amelyben apai tekintély nem lesz többé.

Mindez részben a túlhajtott és elhibázott modern pedagógiai kísérletek műve. A gyereket mindenáron „megakarják érteni“, tanulmányozzák, akár a kísérleti nyulat és egyre jobban eltávolodnak tőle, ahelyett, hogy közelebb hoznák a szülőkhöz. A családi kör hiányzik a mai gyerekek és a hibái elsősorban a mi hibáink.

Hol vannak a régi szép idők, amikor a fiúk. ha apjuk szolt — ültükből felálltak? Az „édesapáméból „Vatter“ lett vagy „öregem“ — az „édesanyáméból „Mutter“, „mamesz“ stb.

Korkép a jelenből. Rendőrbíró előtt áll egy pöttömnyi csavargó, akinek katonaapja a háborúban elesett. — Milyen asszony a te anyád? — faggatja a bíró. — Amilyennek egy rendes anyának lennie kell! — hangzik az önérzetes válasz. — És te nem félsz tőle? . . . — A kisfiú lekicsinylőleg felel: A mamától? hiszen az csak egy asszony! . . .

Mindennek a visszás tünetnek az alapoka, hogy a mai családi életben meglazult a fegyelem, megcsökkent a tiszteletadásra és engedelmességre való nevelés, amit pedig nem lehet elég korán kezdeni. Ha a szülők az engedelmességre nevelést akkorra akarják halasztani, amikor a gyermek esze belátássá érik — ha a jancsikából: János lett —, akkor jóéjszakát mondhatnak a nevelésnek.

Éppígy nem tanulták meg a mai szülők a *parancsolás és büntetés művészetét* sem. Annak nincs sok eredménye, hogy a gyermek fejére zápor-módra hull a gáncs, mert le is siklik róla, mint a zápor. Hiába szórja a szülő a gyermek fejére a szidások zuhanyát: leperereg róla, mint a hattyú tolláról a víz. Az igazi parancsolás nem zivatar, ellenkezőleg: néma hatás. Egy szó több legyen, mint száz fenyegetéssel teli körmondat, a lélek elektromos ereje, az akarat lefékezett energiája érződjön ki belőle.

A jó büntetésnek alapelve Pestalozzi szerint: Ne azért büntess, mert vétkezett, hanem hogy ne vétkezzen.

Nagy hiba, ami pedig sok családnál előfordul, hogy az anya minden verés után pártját fogja gyermekének és titokban kényezteti. *Pedig nagyon fontos volna, hogy a büntetés gyógyító erejét le ne rontsa az okatlan gyöngédség.* A szülők sok esetben következtelenek a büntetésnél, pedig az ideges, kapkodó, önfegyelmezetlen ember a legrosszabb nevelő.

Sok helyütt tapasztalhatjuk, hogy mikor az apa jókedvében van, a gyerekeknek minden szabad, máskor, mikor bal lábbal kelt fel, a legkisebb csínytevésért is bot jár és büntetés. Másutt a gyermeket olyannal fenyegetik, amit úgyse tesznek meg, máskor viszont a szülő a büntetést mindjárt a legnagyobb fokban alkalmazza. Vannak szülők, akik a legkisebb bot-

lásért is agyonveréssel fenyegetik meg a gyermeket, aki azonban okosabb náluk, *nagyon jól tudja, hogy úgysem lesz az egészből semmi*. Nem okos nevelés az sem — mondja Tóth —, amikor a makrancos gyermeknek a szülők játékot, babát, mackót, tortát ígérnek, csakhogy szófogadásra bírják; ez nem engedelmesség — ez gsefteles, ez üzlet!

Ami a testi fenyték kérdését illeti, nagyon megenyhült e tekintetben az idők szelleme. Mintha a gyakorlati pedagógiában is diadalmaskodna a foersteri iskola elve, hogy az apa nem állatszeliidító, se nem rendőr, hanem pap. A szívükkel, ezzel a nagyszerű hangszerrel kell bánni tudni — mondja a nagy német nevelő —, nem pedig a bottal. Egy keserű pilula lehet orvosság de *nem lehet* mindennapi kenyér. Kell néha a mennydörgés és *villámlást* de a legfontosabb mégis csak a — napsütés! Az apa, aki nem tud mással nevelni, mint pofonnal, az ismerje be, hogy nevelői művészete csödbe jutott.

Ma azonban, a zürzavarok és lazulások korában, amikor a fiatal-ságnál kezd minden horgony és kötél szakadni, mégsem szabadna feledni a Biblia szavát: „Aki a vesszőt kíméli, a gyermekét gyűlöli“. Olyan kiváló nevelő, mint Don Bosco, a feszület mögött ott őrizte a somfavesszőt. Az egyik híres pedagógus arra nevelte a fiát, hogy miután kikapott, odamenjen apjához és megcsókolja a kezét. „Megvertelek — szokta volt mondani —, mert ha nem vertelek volna meg, az Isten engem vert volna meg, mint rossz szülőt.“

Az bizonyos, hogy vannak gyermekek, akiket nem kell és nem szabad megütni. Ne felejtjük el, hogy a külsőleg bottal szelidített gyermekben belül gyakran forradalmár lakik, nem szabad feledni, hogy ahol a szép szó, a játék megvonása és a nevelés egyéb eszköze segít, ott a botnak semmi helye nincsen; de viszont, hogy egy, a maga helyén és a maga idejében okosan alkalmazott nyakleves nem téveszti el a hatását, azt az élet és a gyakorlat kellően igazolja.

Mármost kérdezzük: mire nevelje a szülő gyermekét, mi legyen a nevelés művészetének végső célkitűzése? Röviden felelek: *élni!* Igen, *élni tudni*, ez legyen az a mesterség, amire meg kell tanítanunk gyermekeinket.

Az élet manapság izzó, erős, nagy verseny képét mutatja, ezért végtelenül fontos az egyéniségre, önállóságra, akaratra való nevelés. Hogy az emberek nem tudnak boldogulni, annak nem az ész, hanem az akarat hiányában rejlik az oka.

A mai gyermeknek meg kell tanulnia, rá kell nevelni az apróbb erőfeszítéseken keresztül arra az *életbátorságra*, amely nem ismer hajótörést, amely egyetlen szál roncsra a talpa alatt még mindig remélni tudja, hogy gyakor fellobogózva fog befutni az élet kikötőjébe.

A nevelés egyik főbenjáró vétke, amikor a gyermek mindent megkap, amit szeme-szája megkíván; pedig az élet nem terített asztal és saját vágyunk ellen csak akkor fogunk tudni győzedelmeskedni, ha folytonos gyakorlattal megtanultuk a pillanat ingere elleni harcot. Sokhelyütt láttam már, hogy a *gyermek annyi játékot kapott, hogy a végén örülni se tudott többé.*

A gyereket nem elég szeretni — mondja egy híres nevelő —, hanem *okosan kell őt szeretni.* Azok a bizonyos csókokkal mosdatott, agyonkényeztetett gyerekek már nem is gyerekek többé, hanem *házi bálványok.* ők parancsolnak — és két vak ember térdepel előttük. A kis macskák — mondja Foerster — csak kilenc napig vakok, de vannak szülők, akiknek egész életen át nem nyílik meg a szemük, ha gyerekükről van szó. Ó, hiszen melyik anya az, aki ne becsülné túl a saját gyermekét? *A szeretet és még a szeretetnél is nagyobb hiúság az, ami megakadályozza a szülőket, hogy olyanoknak lássák a gyermeküket, amilyen.*

Egy másik, a kort jellemző tünet: a tehetséggláz. Még nincs kint a zápfoga a gyermeknek és máris kisütik róla, hogy táncfenomén, tízéves korában tehetségvizsgálatnak vetik alá, húszéves korában már „bajnok“. A mai ember jelszava ugyanis: nem a boldogság, hanem az érvényesülési siker, feltűnés minden áron! Ezért a szülők általában azt tekintik a legnagyobb sértésnek, ha valaki azt meri mondani a gyermekükről, hogy — nem tehetséges. Ha valaki azt mondja gyermekükről, hogy lusta és rossz kölyök, abba bele tudnak nyugodni, csak tegye hozzá: „pedig van esze a gyerekeknek“. Óvjuk ettől a divatos tehetséggláztól a szülőket, hiszen a legtöbb csodagyerek nem válik még csak tehetséges emberré sem, s az üres gyerekkori diadalokért nagy árat kell fizetni, mikor az a bizonyos megtapsolt kis majmocska később nem tud beletörődni az élet nagy szürkeségébe.

„Ha már tőlem megtagadta az élet, legalább neki legyen jó“ — mondják a szülők és minden akadályt elhárítanak fiacskájuk útjából.

Pedig az élet egészen más, az élet nem rendez el semmit. Volt egy anya, aki reggelente zenélő órával ébresztette a kisfiát . . . Pedig hát az élet nem zenélő órával, hanem kemény gondok vekkerjével költögeti az embert.

Sok nevelő elfelejti, hogy az élet viharkorbácsolta tengere a parafa-
 övbe dugott bábukat összetöri és csak a bátor szabadúszóknak kegyelmez-
 Hogy a mai élet csak edzett, bátor szíveket tűr meg s az ember annyit ér,
 amennyit bízni tud önmagában. Ezekből a blazírt, üvegházban nevelt,
 majomszeretettel elrontott mamakedvencekből lesznek azok a hosszú
 nadrágba bujtatott pólyásbabalelkek, akikből, ha felnőnek, német köz-
 mondás szerint, nem lesz más, mint „ein fein befrackter, weich verpakter,
 aber nicht ganz intakter Charakter“.

Sajnos, nemcsak a szülői, de az iskolai nevelésnek is nagy bűne,
 hogy messze esik az élettől Mikor az ember az iskolapadokból kikerül,
 csaknem mindig más, mint amire az életnek szüksége volna. Raoul Tanney
 a mai iskolákat gyermekbörtönöknek nevezi, amelyek a fejlődő gyermektől
 azt kívánják, hogy öt órán át üljön karbatett kezekkel, a tanuló memóriá-
 jától emberfelettit követelnek, megtöltik agyvelejét azzal: ki volt Tarquinius
 Superbus, ugyanakkor nem tudja, milyen egy eleven pacsirta?

Az akarat és tetterőre való nevelés elhanyagolása mellett, a mai
 nevelés mellőzi az *erkölcsiségre* való hangsúlyozottabb nevelést. *Pedig
 mit ér a legokosabb és legügyesebb ember is, mit ért ha három diploma van is a
 zsebében és négy nyelven perfekt beszél, ha zseniális kalandor, vagy szélhámos
 válik belőle. A mai társadalomnak először is gerinces jellemekre van szük-
 sége és csak azután okos emberekre. De ne feledjük: semmi se könnyebb, mint
 erkölcsösséget prédikálni és semmi se nehezebb, mint erkölcsösségre nevelni.*
 Olyan időket élünk, amelyben a külső burok fontosabb, mint a szív, a
 keztyű fontosabb, mint a kéz, a jól vasalt nadrág fontosabb, mint a jellem,
 a szappan és párföm fontosabb, mint a lélek.

A mai nevelés elfelejti arra a nagy morális princípiumra oktatni a
 gyereket, hogy *ne tegyen rosszat senkinek*. Nem pusztítjuk már kiskorában
 az antiszociális érzések tuskéit. Megengedjük, hogy a gyermek leüsse
 botjával a virágokat, amin pedig a lelke durvul és később embereket fog
 megütni. Elnézzük, hogy kirabolja fészkeből a madárfiókat, — később
 éppúgy nem fog az anyaszív vergődésével sem törődni. Megengedjük,
 hogy különbséget tegyen szegény és gazdag pajtásai között, pedig az ő
 szemében csak jó és rossz pajtások létezhetnének. Nem neveljük, arra hogy
 önszántából, jószívvel tudja a gyerek odaadni a süteménye felét, köl-
 csönadni a játékait; nem intjük meg, ha könnyeket hullat, amikor kisebb
 testvére véletlenül nagyobb tortát kapott.

Van gyermek, aki nem tud elmenni az uzsonnaasztal mellett anélkül,
 hogy meg ne dézsmálja. Márpedig, ha egy ragadozó oroszlánt, — mondja

egy híres nevelő — amely nem tudja, mi az önuralom, meg lehet tanítani arra, hogy *szájába*, vegye az ember fejét és le ne harapja, akkor egy embert is meg kell tudni nevelni arra, hogy ne faljon fel mindent, amit lát. Sokan nem is képzelik, micsoda hősi erő szükséges ahhoz, az ajtót gyöngéden betenni, amikor dühében kedve volna az embernek bombaszerűen bevágni.

Éppily fontos volna az erkölcsi nevelés szempontjából, hogy a szülő ne tűrje a *hazugság szépítőszereit*. Sok nevelő elnézi, hogy a gyerek saját hőstetteinek elbeszélésénél hasonló legyen a Fliegende Blätter hurkatöltő gépeihez, amikbe fönt beteszik a malacot — és szalámi jön ki belőle. Sok szülőnél kívánatos volna, ha az első lopást és első hazugságot nagyobb dolognak tartaná és példásabb szigorral büntetné. Ismeretes annak az akasztófavirágnak az esete, aki a vérpad lépcsőjén átkozta meg szüleit, amiért az első lopott filléرنél meg nem verték.

A kenyérgondok napjainkban sajnálatosan meggyöngítették a szülők ellenőrző munkáját. A szülő nem ér rá razziát tartani gyermeke zsebében, nincs ideje utánajárni, ha idegen jószág van benne — honnan való? Vagy nem ér rá elszámoltatni vele a reábízott pénzt, vagy kis zsebpénzt. Gyöngén ellenőrzik pajtásait, nem ügyelnek elég gondosan arra, kivel tart barátságot, meddig maradt kinn, hol, merre jár? Pedig *a felnőttkor elkallódása majd mindig a gyermekkori csavargásra vezethető vissza*. Az utca az élet piaca, hol minden eladó és minden kapható — a léha utcai csatangolástól manapság kétszeres éberséggel kellene óvnunk a gyereket. Kiváltképp a 14—18 éves korban, a tiltott gyümölcsök korában, amikor a fiúgyermek különösen hajlik a rosszra, — válik lanyhává a szülői kontrol. Ez a korszak a „*néma bűn*“ korszaka, a nagy lávaömlés korszaka, amikor a gyermek olyan vihar forgószelébe jut, mint se előtte, se utána soha. Arcáról eltűnik az a rózsás, tiszta angyalfény, járása lomha lesz, beszéde zavart. Íme, a természet maga figyelmezteti az apát és anyát: Légy résen!

Hogy mekkora árok tátong köztünk és gyermekeink között, az legszembeütőbbben a kamaszkorban tűnik elő. A pubertás kora kétségtelenül a legmegrendítőbb forradalmi kor az emberi életben. A gyerek már nem gyerek többé, de nem is felnőtt. A gyerekszoba játékaik már nem érdeklik, de a felnőttkor paradicsomkertjét lángpallosú arkangyalok tartják zárva előtte. A gyermekifjú kilép a játékszobából és szinte egyik óráról a másikra kerül szembe az Élet, Halál, Szerelem misztériumaival. Miután senki sincs mellette, úgy érzi, hogy mindaz, ami a lelkében végbemegy,

rejtegetni való bűn lenne. A nevelés bűne ez, hogy az ifjú nem mer a fellebbvalóíhoz fordulni ezekkel a nagy kérdésekkel, s azért az élet legóriásibb problémáit inkább magához hasonló éretlen társaival egymásközt intézi eL Szüleikhez szintén nem mer fordulni, mert a legtöbb apa éppen a serdülő korban nem tud sehogysem fia barátjává válni. A szülők legtöbbször továbbra is a gyerekszoba törvényeit akarják ráerőszakolni a 14—16 éves gyerekekre, feltétlen engedelmisséget követelnek s ezzel lelkileg akaratlanul is eltaszítják maguktól serdülő gyermeküket. Így történik azután, ha valami ösztöntragédia bekövetkezik: a szülők rendszeren az utolsók, akik megtudják, amiről nekik kellett volna legelőször tudomással bírniok. Ilyenkor az apa az anyát, az anya az apát okolja, hogy nem törődött a gyermekükkel. Pedig mind a kettő hibás, amiért nem ismerték fel a serdüléses korban az egyetlen helyes és lehetséges utat, a baráti viszony megteremtését. A legtöbb szülő magára hagyja e kor nagy belső forradalmával a gyermeket, a szeme nincs e válságokkal szemben nyitva, a szíve nincsen tárva, pedig e korszak fontossága oly nagy, hogy ezen áll, vagy dől a későbbi férfikor.

Mikor a gólyamesék kora lejárt: fiúknál az apa, leányoknál az anya kötelessége volna megfogni férfitársává, asszonytársává fejlődő gyermekének kezét és félrehívni egy szent és komoly beszélgetésre, bármennyire is fázik ettől sok szülő.

Apák és anyák szeretnék áthárítani e terhet az iskolára, pedig az iskola ezen a téren nem sokat tehet. Eltekintve, hogy az állat- és növényvilágból vett hasonlatokkal ezen a téren senkit se megóvni, se visszaretteneni nem lehet, az ilyen tömegoktatások az utca és proletártanyák gyermekeinek, az egymástól kitanult diákoknak semmi újat nem mondanának, amit ők sokkal alaposabban ne ismernének — valóban még ártatlan gyermekeknél pedig azzal a veszéllyel járhatna, hogy éppen a nevelők volnának azok, akik a gyermeket az ártatlan kor szent tudatlansági álmából felébresztenék. Viszont egészen más a hatása a serdülő gyerekekre, ha a szülő, a számára legautentikusabb felnőtt világosítja fel illő komolysággal, nem pedig az érzékeit és fantáziáját izgató, szennyes szájú, vásott utcai suhancok vagy cselédek.

Az érzéskultúra és vallásos nevelés terén is szembetűnők a hiányok. Már a gyermekkorban elfelejtik kitermelni a kímélet, a gyöngédség, a segítő szeretet ösztöneit. Ha a cseléd bejön a tálcával és leejt egy kanalat, megelégszünk azzal, hogy a gyerek azt mondja: puff! — ahelyett, hogy felugorna és felvennie. Elnézzük, hogy a fiúgyermek nem segíti fel nővér-

kéjének a kabátját és nem áll föl a villamoson, hogy egy idősebb hölgynek átadja a helyét. A mai gyermek a bikaviadallá vadult tömegsportok légkörében nő fel, pedig e légkör a durvaság legbiztosabb fejlesztője. Általában a mai túlhajtott sport a maga rekordhajszájával, a bajnokká lenni akarás túlfűtött légkörével, csonttöréseivel és vesezúdásaival többet árt, mint használ az ifjúságnak.

A mai fiatalságnál amúgy is a tudás helyébe a rekordok üres becsvégya lépett, izmaikat a lelkük rovására sokszorozzák meg, hiszen a láb és kar bravúrait nem követik a szív és ész bravúrai. Tréningekkel, mécsesekkel, tőrakkal, göldrukkolással életük legértékesebb fele telik el úgy, hogy teljesen haszontalan hőstettekét visznek végbe.

A gyermek, aki tízórai pénzén sportújságot vásárol, füttyül a tehetőségre, lenézi a zsenialitást, csak egy valami előtt borul le — *ez a rekord. Vágyai netovábbja a motorbicikli, szórakozása a mozi és a tribün, ideálja a boxbajnok. Azt, hogy ki az a Turai, mindegyikük tudja, de hogy ki találta fel a telefont, rádiót, a tengeralattjárót, kicsoda Edison, Marconi, az már nem érdekli. Sajnos, a mai szülők sem azzal dicsekszenek, hogy fiuk tiszta jeles bizonyítványt hozott haza, hanem hogy milyen érmet nyert az „ifibajnokságban.“*

Teljesen egészségtelen korszellem az, mikor a tapasztalatlan gyerek-ifjú 19—20 éves korában bajnok lesz, akit kineveznek „sportzseninek“, arcképét hozzák az újságok, megírják róla, hogy maga borotválkozik-e, milyen nyakkendőt hord, mindezt abból az alkalomból, hogy az ellenfél kapusa rosszul találta kifogni lövését. Húszéves és orra nem érez más illatot, mint tömjént, füle nem hall más zenét, mint tapsot.

A színjáték vége: a bajnok, akit saját személyének fontosságérzete túlhevített, a kimerülésnek nap-nap után való megújulása elkoptatott: egy szép napon arra ébred, hogy Ikaros-szárnyai letörtek, nem bírja tartani saját rekordját; babérjai, arcképe, személye egyaránt a lomtárba kerülnek.

Miután manapság a tanulóifjúságot megfertőzték azzal a felfogással, hogy sportsikerek mellett nem fontos a tanulás, hiszen dicsőséget hoz az iskolára és ezért úgyis áteresztik: — a nevelés munkájával foglalkozóknak kötelességük az ifjúság túltengő spertfanatizmusát lecsapolni, helyes keretek közé visszabillenteni, kinevelni a fiúkat abból a túlzásból, amely a sportot öncélnak tekinti és a gladiátortípusban ünnepli a férfi eszményét. És mi lett a vallásos neveléssel? Hit nélkül, Isten nélkül a szenvedéseket se megérteni, se a kereszteteket hordozni nem lehet. A vallásos

nevelés elhibázottsága éppen az, hogy *ahelyett, hogy nőne bennünk az Istent egyre kisebb és kisebb lesz*. Tulajdonképpen az volna az ideális vallásos nevelés, amely meg tudná őrizni a gyermekkori hamvas és mély Istenhitet, azt az ősi, az ösztönökben és a lélekben fészkelő Istenfélelmet, amelyhez még nem nyúlt semmiféle ártó kép, amely vele születik minden emberrel, akár a többi nagy érzés és indulat: szeretet, vágy, kíváncsiság, harag és félelem . . . Hogy örökké annak lássák és higgyék Istent, akinek az első esztendőkből érezték, hatalmasnak, mint egy apát és jóságosnak, mint egy Édesanyát.

Sajnos, sok szülő azt hiszi, néhány hittanóra elégséges, hogy gyermeke vallásos maradjon. Másutt az a baj, hogy az anya vallásos, ő hisz és imádkozik. Az anya tanítja a gyermekét arra, amit az apa tagad és lemosolyog. Így születnek azok a mai gyerekek, akik azt hiszik, hogy Istennek két hite van: egyik az anyák és gyerekek — egy másik az apák és felnőttek számára, így születik az a városi gyerek, aki megkérdezte anyjától: „Mondd csak mama, mikor leszek én is olyan nagy, hogy nekem se kelljen imádkoznom, mint a papának? „

Pedig a szülők tudhatnák, hogy a hit teszi tűrővé az apát és erőssé az anyát, hogy minden szenvedést kibírjanak, hogy le ne roskadjanak a betegágy mellett, hogy ki ne dőljenek az ifjúkor bűnbeeséseivel vívott harcban, hogy erejük együtt nőjön a gondokkal és megpróbáltatásokkal. És minél lélekölőbbé, gépiesebbé válik a robot, amit a mindennapi falatért kell végigharcolni, minél társtalanabbá válik az ember a „civilizáció. . . fényes századában: annál inkább szüksége van a hitre, hogy utat találjon egyetlen menedékéhez, Istenhez,

Mikor Néro megszületett: Róma leghíresebb jósnője megjövendölte, hogy fia császár lesz, de anyját meg fogja ölni. És mit felel erre az örök Anya? — Hadd öljön meg! Csak legyen császár!

Minden anya ilyen...

Sajnos, nem minden fiú olyan, mint annak a fegyházlakó apának a fia, aki midőn meglátta megvasaltkezű apját a börtönudvaron, odament hozzá, letérdelt előtte és megcsókolta bilincsbevert, bűnös, de számára mindenkor szent kezét ...

Neveljenek tehát a szülők gyermekükből a társadalomnak művelt, munkás, lelkes tagot,.. Istennek: az ő országa örökösét, maguknak pedig olyan fiút és leányt, akinek szívében, mint oltáron: az Apa és az Anya képe — fénykörrel, sugárral legyen övezve, mint az angyaloké és szenteké...

A TAKARÉKOSSÁG MŰVÉSZETE

udom, hogy a fényűzésből ezren és ezren élnek, tudom, hogy a *luxus egy nagy medence, amelynek vize ezer és ezer malmot mozgat* és távol áll tőlem, hogy az egész világból egy nagy kolostort akarjak faragni, mégis, amikor az ember egyik oldalon anyákat lát, akiknek melle elapadt a nyomortól, a másik oldalon olyan fényűzést, ami a régi Rómára emlékeztet: kénytelen gondolkodóba esni a takarékoság helyes és kötelező volta felől.

A takarékoság azon a napon született, amikor Ádám és Éva mögött becsukódtak az Édenkert kapui és ők szembetalálták magukat a Holnap gondjaival. Az elveszett Paradicsom óta ugyanis nemcsak a „má“-ról, de a „holnap“-ról is gondoskodnia kell az embernek. Aki csak a mai napnak él és nem néz előre: az sohasem fog boldogulni.

Dolgozhatik valaki izomszakadtáig, felfeszítheti magát a munka keresztjére, ha nehéz küzdelmének eredményét, azokat a verejtékből öntött garasokat ki engedi siklani az ujjai között — sohasem fog tudni felvergődni.

Vannak emberek, akik a tékozláshoz értenek, mások lótvafutva keresik a pénzt, értenek hozzá a föld és bőr alól is *előteremteni, de megtartani, gyarapítani, beosztani, növelni nem képesek. Ezek olyan kétlábon mozgó hordók* — mondja Smiles — akikbe akármennyit öntsenek is: továbbömlik a nyitvafelejtett csapon ...

Egy angol közmondás szerint: a Pénz az ember tükre. Csakugyan az embereket a Pénzhez való viszonyukon keresztül lehet legigazibb oldalukról megismerni. Ezek a kis fémkarikák, amiket mindenki hajszol, amiket az emberek jobban szeretnek a szeretetnél: tükröcskék, amelyek

megmutatják az ember igazi arcát, *A legjobb barátság is csak a zsebig szokott tartani*, a kártyások zöld asztalánál, vagy egy örökösödési osztozkodásnál: az emberek mindig megmutatják igazi arcukat és *lehull róluk az — álarc*.

„Mondd meg nekem, hogyan osztod be elsején a pénzedet és én megmondom, ki vagy!“ Tiers szerint nem a jövedelem nagysága, hanem annak beosztása és felhasználása ismerteti meg velünk az emberben rejlő igazi embert, Carnegie, a világ egyik leggazdagabb embere egy tucat patkányfogóval kezdte, 12 megtakarított dollárral folytatta és annyi dollárral fejezte be pályafutását, hogy statisztikusok számítása szerint vagyonának százdolláros címleteivel be lehetne kárpitozni az Atlanti-óceánt, Dufour viszont tizenkétszer volt milliárdos, ugyanannyiszor koldus is: mert örökségét mindannyiszor elverte és végül is a szegényházban halt meg.

Hogy mennyire lenyúlik a pénz a jellem gyökereibe, arra állítsunk csak szembe két munkást, akik ugyanabban a gyárban, ugyanannál a munkapadnál, ugyanazon órabér mellett dolgoznak. Az egyiknek van egy kis háza, előtte nyájas, napraforgós kert... tekintete: bízó és bátor... az otthona csupa virág és ragyogás! ... A másik, aki ugyanannyit keres: vasárnaponként a teste hosszával méregeti az utca szélességét, szobájának egész bútorzata egy szalmazsák és egy pálinkásüveg, gyerekei kócosak, a házatája csupa mocskok.

Az egyik talpig ember, a másikon nincs egyetlen pihe sem az anygálok tollából.

Nem kell ahhoz beteggé duzzadt máj felismerni, hogy a társadalmi osztályok nyomorának alapja a megrögzött könnyelműség. Az emberek legtöbbször nem él, hanem visszaél a pénzzel. Ha jó idők járnak — vétkesen szórják... ma dőzsölnek, holnap koplálnak. Egész sereg háztartásban figyelhetjük meg manapság, hogy elseje után mindjárt harmincegyedikre következnek... *elseje körül folyik a dinom-dánom, tizedike körül szánom-bánom...*

Jól mondja egy spanyol közmondás: a pazarlás a bőségnél reggelizik, a szükségnél ebédel és a szegénynél vacsorázik. Ugyanezt tapasztalhatjuk a munkásosztály sok tagjánál is, A tékozló dőzsölés a bérkiosztás napján, az örökös részegeskedés vasárnap, a munkától való irtózás „kék-hétfőn“; mindezekre a jelenségekre a „könnyelműség“ jelzője túlságosan hízelgő elnevezés.

Nem igaz barátja az a munkásnak, aki mindig csak arról szaval, hogy a munkások a társadalom támaszai és elhallgatja, hogy helyzetével

kötelességek is járnak együtt. Sok jókeresetű munkás sem *rakott félre a rekordórabérek idején semmit*, keresetét hétről-hétre elszórta, és most amikor megakadt a munka, a tőke válságba jutott, a gazdasági vérkeringés akadozik, mindjárt a nyakukba szakadt a koldustarisznya és kezükbe a koldusbot, A munkásságnak is kevesebb volna a könnye, ha többnek volna közöttük takarékkönyve.

Maxvell angol munkásvezér maga is elismeri, hogy kevés munkabér idején több folyt be a munkáspénztárakba, mint béremelés idején, amikor mindenki könnyelműségre csábul.

Nekünk mindig csak társadalmi reformokról szavalnak, pedig a reformokat önmagunkon kellene kezdeni. Jól mondja Smiles: „Mi folyton csak arról panaszkodunk, hogy milyen nagyok az adók, hogy mekkora közterhek alatt roskadozunk, pedig nem az állami és egyenes adók a mi legnagyobb ellenségeink, ami minket igazán megadóztat: azok a mi bűneink.“

Sok embernek egyetlen igazán nagy ellensége van: önönmaga. Valóságos betegség, hogy felnőtt emberek nem tudnak ellenállni a pillanatnyi varázs ingerének.

A golyózáporban, ott, ahol szól az ezred zenekara és vaskeresztek osztogatnak: a bátorság és hősiesség csodáit képesek művelni, de mikor a körúton fejbekólintja az illetőt egy fényreklám: „itt nyakkendő mélyen leszállított áron kapható“, már nincs benne annyi lélekjelenlét, hogy be ne menjen és meg ne vegye.

A takarékosági ösztönre egyik legveszedelmesebb bacillusnak *vásárlási betegség a neve*. Sokakat szédít el, hogy egyet-mást „potom árért.. vehetnek. Nem tudnak elmenni egyetlen kirakat mellett sem, ahol valamit „mélyen leszállított“ áron kínálnak. Az egyik összeszed alkalmi kiárusítási áron egy vég krep de chinét, pedig inkább lábosokra volna szüksége, a másiknak partiáruban nyakába varrnak 12 üvegzungoralábat, amikor otthon nincs pénz, hogy a füstölgő kályhát rendbehozzák.

Másokat a hitel csábít könnyelmű vásárlásokba. Ez mostanában, amikor a szőnyegtől a koporsóig minden részletre kapható, oly általános járvánnyá szélesedett, hogy alig van ember, aki bele ne esett volna. A részletfizetés a legnagyobb csalétek, a legfinomabb horog a kereskedők részéről, akik ezzel éppen a legkönnyelműbb embereket kapják hálójukba... Ismerem a részletüzletek veszedelmét, azért ha rajtam múlna, mindegyikre kiíratnám a Miatyánk nagy-nagy emberismeretre valló szavát: „...és ne vígy minket Uram a kísértésbe!...“

A takarékoság erényének másik halálos ellensége, amit joggal magyar betegségnak lehet nevezni, *hogy a legtöbb ember többet költ, mint amennyit keres.*

Bizonyára ismerik Szigligetinek a darabját: „Fenn az ernyő nincsen kas!” . . . Nos, ezt a darabot nemcsak a színpad deszkáin, de az életben is igen sokszor eljátsszák . . . *A modern életnek az egyik legdivatosabb műsor-darabja . . . Talán seholse akkora betegség ez, mint minálunk, hogy az emberek többnek akarnak látszani, mint amik.* Valamikor az erdélyi fejedelem volt „nagyságos..”, ma pedig a viceházmester is az. Nálunk mindenki „főnök úr“, mindenki „vezérigazgató úr“, mindenki a maga osztályánál egy fokkal feljebbállónak akar látszani, akár teheti, akár nem. A parasztlegény ma úgy öltözködik, mint egy iparoslegény, az iparoslegény vasárnap puplinget hord, changeant harisnyát és trencskókabátot, a bankfiú úgy öltözködik, mintha ő volna a vezérigazgató, a miniszteri titkár úr pedig egyenesen a walesi herceggel próbál versengeni.

Hol és miben látunk ma igényekről való lemondást? Az ötfogásos ebédek leépítéséhez, *miután hölgyeinknek a karcsúság a hiszekegyjük,* talán már eljutottunk, de annál kevésbé jutottunk el a szanaláshoz a puplinok, selymek és szövetek terén, amik mennél drágábbak, annál átlátszóbbak.

Ha körülnézünk a hiúság szárnyain száguldó társadalmunkban: azt látjuk, hogy a milliomos utánozza a milliárdost, a fixfizetésű hivatalnok a milliomost. Amikor égigsikoltó nyomorról panaszkodunk: többezer pengős szőrmebundák, százpengős kigyóbőr cipők a mértföldkövei a divatbálványozásnak. Se lent, se fent nem látjuk, hogy az emberek elfogadták volna az új idők által parancsolt új mértéket.

Itt sétálnak közöttünk kigyúrúzott, felékszerezett, drága prémekkel feldíszített korzópávák, akikről tudom, hogy zálogcédulákkal van kibélelve retiküljük. Bankfiúk tipp-topp eleganciával, zsebükben arany cigaretta-tárcával, akik otthon tízdeka töpörtyűt vacsorálnak . . . Hány szegény lányt ismerünk, akinek keresetéből grenadinblúzra is alig telne, s íme, részletre vásárolt kék rókaprémben páváskodik . . . *Hány ember öltözködik úgy, mintha mögötte egy többemeletes bérpalota állna,* pedig otthon az ágya szélén ülve a házbér démoni gondoljaival viaskodik.

Tudom, hogy az a szegény irodista kisasszony, aki reggelente ondo-lálva, pompás selyemharisnyában, szőlőlészinű selyemkosztümben érkezik a hivatalba: otthon a hidegvacsorák és felmelegített káposztáslevesek kosztján él, de inkább koplal, csakhogy mikor kilép az utcára, senkise sejtse, hogy egy gyár garasokkal fizetett irodakisasszonya.

Az irodákba, burokba, hivatalokba bevonult a cifrázkodás és olyan közszellemet diktál, hogy a szegény lányok is, ha nem akarnak társnőik mögött maradni, kénytelenek beugrani az erejükön felülálló, társadalmi helyzetükkel aránytalan fényűzésbe. De nemcsak a fővárosban van így, a kisvárosi tisztviselőné is Breitschwanzbundára költi az ura fizetését és a gazdatisztné a legeldugottabb faluban is piperemajmot nevel a lányából. Volt idő, még nem is olyan régen, midőn a ruhában való fényűzést törvények szabályozták. Így még egy századdal előbb Zürichben egy leányzót, aki fehér selyemcipőben ment a templomba — megbüntették. A mai kor szimbóluma a testszínű selyemharisnya, amit a gróf kisasszonytól a házmester muskátlilig mindenki hord.

Hogy sok lány pártában marad, annak éppen az az oka, hogy egy kis-fizetésű hivatalnok nem mer elvenni egy ilyen pippes pávát, akinek a bundájára csak egyévi fizetéséből tellene. A sok magátkelletésnek a vége az, hogy a modern leány ruhaszekrényében sokféle ruha lóg: van ott téli és nyári ruha, sport- és báli ruha, otthoni és szalónruha, tánc- és fürdőruha, csak egyfajta ruha hiányzik: a „menyasszonyi“.

Gyakran halljuk a panaszt, hogy a mai emberek lélekzete is sóhajtássá lett az élet nehéz küzdelmeitől, de vájjon nem mi magunk vagyunk az okai, hogy mértéken felül megszaporodtak a gondok tuskéi a homlokunk körül? Vájjon a luxus és pazarlás is nem egyik oka a családi élet egyensúlyzavarának? A vagyonosabb házasságoknál az anya nem anya akar lenni, hanem a lehető legdrágább fényűzési cikk, — nem csoda, hogy egyre kevesebben kérnek belőle. A régi asszony mint anya volt ideál, aki a házasságba mint kelengyét hozta magával az önfeláldozást, *a régi nőknek nem az volt az egyetlen gondolatuk, hogy a formájukból ki ne menjenek, hanem hogy áldozatos hitvesek legyenek.*

Amióta a világháború után elkezdte működését a világ legerkölcstelenebb gépe: a *bankóprés*, amelyből a papírpillangók milliárdjai röppentek szét és kápráztatták el a tömegek fantáziáját: mindenki tele van sóvárgással a fénybe, a luxus régióiba, ahol azonban a rövid tündöklésnek rendszeren egy egész élet összeomlása az ára.

A túlfeszített fitogtatás, a többnek látszani akarás a mi társadalmunk rákfenéje; ez hozza magával az irtatlan küzdelmet a pénzért, a sikkasztást, a hamis bukást, amin naponta annyian elvéreznek. Hogy a családok a hiúságok mai nagyvásárában milyen árat fizetnek azért, hogy egy rozoga lépcsőfokkal fentebb állani látszanak: arról a törvényszéki közlöny rovatai, az árverések dobpergése eleget beszélnek. Ezért lett mindennapos történet:

hatszobás lakásból — csupaszfalú cellába; autóból — a tolonckocsiba; ezért a gyakori loccsanás a hidak alatt. Minap írta az egyik öngyilkos búcsúlevelében: „Úrnak születtem, szegényül élni nem tudok, ha nincs pénz, nem kell az élet sem tovább!”

Az ember egyebet se hall, minthogy drága és nehéz világ van! De ne feledjük el: nemcsak az a baj, hogy a pénz kevés, *hanem, hogy az igények túlságosak*. Nem a 28 filléres kenyér a drága, hanem az a sok mindenféle vaj, amit szeretnénk rákenni, már pedig a Miatyánkban az Úr csak a kenyérért tanított imádkozni, nem pedig szendvicsért. *A tényleges helyzet az, hogy ma, a zord időkben, a nehéz napokban olyan dolgokat engednek meg maguknak az emberek, amiről a jó békevilágban apáink még csak álmodni sem merészeltek*. Soha annyit nem beszéltek az égis sikoltó nyomorról, mint napjainkban: ugyanakkor gombamódra szaporodnak a tánclockálók és kabarék, minden héten más ünnepély, minden héten bankett és az emberek úgy felcicomázzák magukat, akár a karácsonyfát.

Kész örültség, hogy mi mindenért verik adósságba magukat az emberek. Komoly embernek mosolyognia kell, mikor látja, hogy egyesek abban a gyapjúöltönyben páváskodnak, attól hiszik többnek magukat — amit előbb egy birka viselt! Vagy ott van az egyszerű emberek hiú gyász-pompaimádata, ami minden, csak nem keresztény erény. *A divat nagyobb úr, mint a halál*, a divat ott uralkodik még a koporsó felett is. Palócországban belebetegszenek, ha nem ég két sor gyertya a koporsó körül és kiszólják a szomszédok, ha nem selyem a szemfedő. Egerben el se megy a legegyszerűbb asszony avatásra másképp, mint hintón. *Ha kenyérre nem jut, de selyemre mindig kell, hogy jusson*. Az adóra nem telik, de báli ruhára kell futnia a legszűkösebb viszonyok között is. Az emberek elfelejtik, hogy egy takaros kartonruha — ami ki van fizetve — többet ér, mint a hitelben vásárolt és ki nem fizetett nehéz selyem. Így azután még be sem takarítja a gazda a vetést: a termése már elúszott és a nagyságos hivatalnok úr zsebeiben harmadika körül fizetésének már csak a roncsai csörögnek.

Minap lett egy előkelő kereskedőcég üzletvezetője öngyilkos. A lapok közölték kiadási feljegyzéseit. Évi fizetése 8000 pengő volt. Kiadási tételei között szerepelt: 2000 pengő az asszony toilettjeire, 2400 pengő nyaralásra, egyéb szórakozásra 3000 pengő. Természetesen ilyen beosztás mellett a szükségesre nem volt elégséges a fizetés és lassan az adósságokban gyülemlett fel a kapitálisa.

Smiles mondja könyvében, hogy *az adósság sokkal nyomasztóbb valami, mint a szegénység*. Akik nagyon könnyen folyamodnak kölcsönhöz,

töbnyire csak máról-holnapra élnek és kiadásaikban olyan légvárakra építenek, amiknek a valóságban semmi alapjuk nincsen. Az adósság valóságos malomkő az ember nyakán. A ki nem fizetett számlával úgy fekszik le és ébred az ember, mintha a Gellérthegy nyomná a mellét. A zaklatott adós a szokottnál erősebb kopogtatásra már összerezzen, fél a levélhordótól és minden embertől, aki hóna alatt aktatáskát hord: vájjon nem hoz-e idézést vagy óvatolást? Az ilyen adós nem kerülheti el a folytonos megaláztatást. Ismerősei és közte láthatatlan jégfal ereszkedik, barátai, ha meglátják az utcán, átsietnek a másik oldalra, nehogy észre kellesen venniök a zsebükre közveszélyes köszöntést. Lassan elveszti önérzetét, kénytelen zsebrevágni a legvastagabb gorombaságokat, kitalálni a legcifrább hazugságokat, hogy haladékat nyerjen. *Először elúszott a pénz, azután elúszott a hitel, a végén elúszott a becsület! . . .*

Sokan azzal érvelnek: örülünk, hogy élünk, nemhogy még félre tudnánk tenni. Nem egészen úgy áll a dolog. *A takarékoság nem a nemköltség, hanem a beosztás művészete, s erre a rossz napokban még fokozottabb szükségünk van, mint a jó napokban.* Mindenki tapasztalhatta magán, hogy *mikor az embernek kevés a pénze, akkor ő parancsol a pénzének, — ha sok a pénze: a pénz parancsol neki.* Manapság kevés a takarékos ember, ezért kevés a boldog ember, hiszen minél egyszerűbben tudunk élni, annál inkább vagyunk urai az életnek. Jól mondja a török közmondás: *„Mindenki dúsgazdag, aki beéri azzal amiye van! . . .*

A kevés is sok, ha be tudjuk osztani — hirdeti Smiles — és a Dárius kincse is kevés, ha csak a tékozláshoz értünk. A rend és a beosztás azonos a jóléttel, a takarékoság a kiegyensúlyozott élet alapja. A rendezett pénzügyek, a tervszerűség és átgondolás kiadásainkban: *önbecsérzést ad az embernek!* Az akármilyen kicsi tőkével is rendelkező ember bátrabban állja az élet harcait, a szíve nyugodtabban ver és emeltebben hordja a fejét.

Sully vallja emlékirataiban: szerencséje megalapítását annak köszönhetette, *hogy mindig tartogatott magának előre nem látott bajok idejére egy kis tőkét!*

A rendetlen anyagi viszonyok között élő ember nem tud alkotni, nem tud az örökös pénzzavar miatt nyugodtan gondolkozni, a könnyelmű ember másokon se tud segíteni, nem alamizsnálkodhat — vagyis nem lehet jó ember. A számvetés: életművészet kérdése. Aki egyetlen egyszer is átérezte azt: mit jelent a pontos beosztás az akaratéletre, sőt az ember egész lelki rendjére, azt nem fogja a pillanat ingere erején felüli költekezésre

csábítani. *Minden megtakarított fillér hatalmas nyomatékot ad az ember öntudatának és kiegyensúlyozottságának.* Az óvatos, építő és rendszeres takarékoságnak tehát varázsereje van, aki eljutott odáig, az nem fogja azt elhagyni, mert a nyugodt lelkiismeret felemelő tudatával és biztonság-érzésével ajándékozza meg az embert,

Proudhon vallja: A vakszerencse, a sorsjegy, a lóverseny vagy a kártya tehet gazdaggá, — de emberré egyedül a munka és a takarékoság! . .

A NYELV A VÁDLOTTAK PADJÁN

következő apró drámát láttam egy templom-
ajtó előtt leperegni;

Csukott kétfogatú gördült zajtalanul a ki-
világított templombelső elé. Az ostornyél ki-
virágozva fehérrel, a kocsis gomblyukában
krizantém, a csillogó ablaküveget fényes lomb-
hullám folyja körül, A kocsiból kiszállott
menyasszony talpig fehérben, hősín selyem
uszállyal, fehércipősen és gyöngéden feléksze-

rezve. Arca átszínésedett kedvesen, mint valami
rózsaszín lampion, szinte ott fénylett rajta a
gyertyák káprázata, a templom áhítata: szeme nedvesen csillogott az
örömtől és egyszerű boldog kis arca megszépült a belső fényességtől.
Egy percre megállt, hogy bevárja az urát; boldogan belékarolt és meg-
indultak.

S ahogy átvonult a kíváncsiak sorfala között a legnagyobb emberi
boldogsággal a szíven: nápszfényben, az öröm tüzétől átlangyosodott
szemekkel, tündéri fátyoltól behavazva, a fehér, drága, meghatott kis
menyasszonynak, aki a rávillanó tekintetektől kigyulladva, úgy érezte,
mintha egy almafa virágesőjét permeteznék halkán a szívére, mintha a
csillagos szőnyegen egyenesen az égbe menne, előre, valaki félig csende-
sen, de hogy annál jobban meghallja, azt súgta oda:

— Jaj, de csúnya kis nő!

Csak ennyit!... Pár szó az egész, de elég hozzá, hogy ettől a pár
szótól elfeketüljön a hófehér menyasszonyi ruha, lekonyuljon a koszorús,
boldog, szőke fej és hogy, aki mondta, elégedetten érezhesse: a másik
ott a virágos oltárnál nem tud már egész szívével örülni és mosolyogni.
Ahhoz, hogy az ember öljön, rettenetesebb fegyvere is akad, mint
a méreg és a tőr! Halálos, örök sebeket üthet kés és vitriol nélkül is...

Vannak emberek, akik nem dobnak követ embertársaikra, mert felírná őket a rendőr, — de megdobálják olyan szavakkal, amelyek mélyebb sebet tudnak ütni a szíven, mint a legélesebb kő a homlokon.

Vannak emberek, akiknek valósággal életcéljuk, hogy mások becsületében gázoljanak, sportszerűen úzik rágalmozó művészetüket, tökéletes színészi képességgel. Vannak pálmás, puhaszőnyeges szalonok, amelyeknek illatfelhős levegője csak úgy hemzseg a becsületsértésektől és rágalmozásoktól . . . Zsúrok, amelyek nem is zsúrok, ha a szendvicsek mellé fel nem szervíroznak egynéhány apróra vagdalt emberi becsületet, . .

Egy híres író szerint a legártalmasabb vipera a világon: a nyelv. Nem hiába tapátazza ki Dante a pokol egyik limbusát emberi nyelvekkel, A legmérgeesebb kígyó egész életében nem okoz annyi szenvedést és szerencsétlenséget, mint az emberi nyelv egy negyedóra alatt.

Ismertem egy szerencsétlent, aki ifjúkorának egyik meggondolatlan percében olyan ballépést követett el, amiért súrolnia kellett a börtön falát, A börtön damaszkuszi úttá vált számára, amikor kikerült a fegyházból, volt ereje az életet a romokon is újrakezdeni, lelkileg felegyenesedni. Elköltözött más országba, nekilátott a munkának és becsületes iparkodásával sikerült kiverekednie magát az élet napsütéses oldalára.

Huszonhárom évi megfeszített férfimunka után úgy érezte, hogy immár megváltotta a jogát becsületes emberek között megbecsült emberként állni. Megházasodott, példás családi életet élt, szerepet kapott a város vezetésében, szegény soha nem hagyta el a háza táját kalács és tanács nélkül.

Egy napon azután a városba vetődött egy régi ismerőse, aki egy emberi élet huszonhároméves küzdelemmel felépített boldogságpalotáját pár mondattal összezúzta. Csak néhány embernek kellett megtudnia a börtönviseltség történetét és máris elfelejtették korábbi érdemeit, mintha csak összeesküdtek volna ellene és mikor szembetalálkoztak vele, még azok is félrefordították fejüket, akiket felemelt és megsegített,

A történet vége: feleségét sírba vitte a felfedezés, lányainak visszaküldöttek a jeggyűrűt, felnőtt fiainak arcán látnia kellett az elhidegülés és csalódás elsötétedését, amivel az apai homlokra feltekintettek.

Talán még ma is ujjal mutogat rá a világ, amely következetesnek mondja magát és 23 éves vezeklés után se tud megbocsátani, hiába mosta le könnyeivel a szennyet lelkéről az elviselt börtönbüntetéssel. Azt mondják rá: bűnös volt! Én pedig azt mondom Szent Ambrussal: vértanú.

És az emberi nyelv gonoszságának hány ilyen vértanúja jár közöttünk: fején a nyelvek által egy egész életre font túskekoszorúval.

Az emberi nyelv első nagy bűne: a hazugság. Napóleon egyik híres államférfia mondotta: Az emberek annyit hazudnak, hogyha minden hamis szavuk egy tégladarabbá válna, fel lehetne velük építeni az égigérő Babel-tornyot.

A mai világ különösképen tele van hazugsággal és ámitással. Az emberek hazudnak és azt mondják, csak tréfa volt az egész. Hazudnak, hogy kivágják magukat a hinárból. Hazudnak szokásból és ezt azzal próbálják menteni, hogy ez — „fogás“. Hazudnak, mikor a vizet kinevezik bornak, a keményítőt tejfelnek, a margarint vajnak, a cikóriát kávénak, a púdert és rúzszt szépségnek, hazudnak az iskolában és hazudnak a bálteremben, amikor a hamis követ kinevezik briliánsnak, mikor kiírják, hogy itt a legjobb és legolcsóbb áruk kaphatók s azt mondják: ez csak „reklám“, hazudnak a bölcsőtől a koporsóig, amikor ráíratják a sírkövükre: „Itt nyugszik egy Istenben boldogult *igaz* ember.“ Valamennyi hazugság között a legnagyobbat! (Klug).

A hazugságnak vannak művészi válfajai és specialistái. Például a torzító hangszórók, a nagyítás, a hamis beállítás művészei, akik a parányi igazat, ami van a dologban, úgy felvizezik, hogy semmi sem marad belőle. Aztán a könnyen általánosítók... Egyből ítélnék meg valamennyit. Pedig ha valaki savanyú almába harapott, mondhatja-e, hogy minden alma savanyú?

Itt vannak a hízelgők, akiket Scarron éppen nem valami hízelgően a vámpír nevű szörnyeteghez hasonlít, amely szárnyaival finoman legyezi áldozatát, hogy elkábítsa és annál biztosabban szívhassa ki véréét.

A hízelgő is úgy jelenik meg, hogy minden szava egy lelki térdhajtás. A szavak legyezőjével somfordál hozzád, „már messziről köszön és megállapítja, hogy remek színben vagy, mintha tíz évet fiatalodtál volna, amióta nem látott. Gyermekeidnek cukrot hoz és feleségedhez intézett bókjait is megcukrozza. A süteményt, amivel megkínálsz, a világ legkiválóbb süteményének tartja és nem mondatsz oly ostoba éket, melytől harsogva fel ne kacagjon. Természetesen, ha társaságban vagytok, ő az, aki lehangosabban püsszeg, hogy mindenki némuljon el és ő tűntetve és elbűvölten várja ajkadnak szóra nyílását.“

Méltó párjuk a képmutatók, ezek a hólepte szemétdombok, akiknek fajtája ma sem halt ki. Ők ma is felmennek a templomba, ma is tizedet adnak a köménymagból, ma is megszűrrik a szűnyogot, de lenyelik

a tevét. És szívük minden emberi botlással szemben hidegebb, mint a kígyó bőre.

Egyszer Aquinói Tamáshoz berontottak barátai, mikor aludt, felköltötték, hogy sietve jöjjön ki s nézze meg: a levegőben ökrök repülnek! A szent szólanul felöltözött, kiment, ahol persze harsogó nevetés fogadta, ő azonban nyugodtan így válaszolt: Barátaim! Én inkább elhittem azt, hogy az ökrök repülnek, semmint hogy egy keresztény hazudjon.

Nekünk is kötelességünk hadat üzeni a hazugság minden formája ellen, A hazugságot csirájában kell eltaposni a gyermek lelkében: folyton figyelmeztetni kell, hogy a kimondott szó szentség és férfi csak az, akinek legkisebb szavában úgy lehet bízni, mint legsúlyosabb esküjében. Aki gyermekkorában megtanulja a minden körülmények közötti igazmondást, az később se fog lekanyarodni a lelki egyenességnek e nemes útjáról. Különösen vigyázzunk azokra az apró túlzásokra, amik becsúsznak a saját hőstetteink elmondásába, vigyázzunk a kimondott szó szentségére a gyerekek előtt, alantasaink előtt, mert hiába mennydörgünk mi a hazugság ellen, ha példánkkal viszont elrontjuk őket,

A becsületére érzékeny minden ember, még az is, aki elvesztette jogát a hírnevére, feljajdul, ha becsületét bántják. Mindenki kivétel nélkül nagyrabecsüli önmagát, mint ahogy a legdurvább bőr is érzi a hideget és meleget, a szúrást és a balzsamot, A becsület, mondja Devigny, a hitelvek nagy, modern hajótörésében az egyetlen, amit mindenki menteni akar, az utolsó mécsfény ez egy rombadőlt templomban,

A becsületrablás egyik formája a gyalázkodás. Nemcsak az a gyalázkodás, mikor két kofa csípőre tett kezekkel a saját lelkének mosogatódézsáját önti a másikra, elnevezvén egymást mindennek. Van a gyalázkodásnak finomabb fajtája is: a gúny.

Egyik legfájdalmasabb valami: elsápasztani embertestvérünk arcát a nyilvánosság előtt,

A francia közmondás szerint senkit sem gyilkoltunk meg alapsabban, mint akit nevetségessé tettünk. Minél szellemesebb a gúny, annál fájdalmasabb és gyilkosabb.

Egy francia író bosszúból könyvet adott ki Enghien hercegről, „Enghien herceg dicső tettei“ címmel... A könyv lapjai elejétől végig — üresek voltak.

A gúnyolódok koronázatlan királya, Voltaire, ezt a kritikát írta Papignan Jeremiás fordításáról: „Most már tudom, miért lamentált a

szegény Jeremiás próféta annyit... Mert előre tudta, hogy Papignan fogja könyvét lefordítani.“

Pedig nem lehet melegszívű és művelt ember az, aki nem tud lemondani egy tréfáról, amellyel azonban fájdalmat is okoz. A mások rovására tett csipkelődés, azok az apró, mérgezett gombostűszúrások, napjaink divatos, olcsó szellemeskedése, azok a bántó szófröccsök — már nem egy jó barátot tettek ellenségévé!

A nyelv bűneit megkoszorúzza a megszólás és rágalom. Ez a két bűn oly általános, hogyha minden rossz szájra lakatot kellene tenni, a lakatosipar volna a legjobb foglalkozás. A rágalom formái között első helyen szerepel a pletyka.

Foerster szerint az emberek azért pletykáznak annyit, mert mennél több rosszat tudnak mondani mások felől: annál szentebbnek képzelik önmagukat. Pedig az ellenkezője az igazi Minél többet szaglászunk a mások dolgai után, annál kevésbé térünk önmagunkba. A pletykázók amolyan lelki kéményseprők, akik tisztítani akarnak és azt hiszik, hogy közben ők maguk nem feketék.

Nyelvünk folyton pörög anélkül, hogy előbb tanácsot kérne a szívüinktől. Pedig a természet azért zárta a fogak ketrecébe azt a piros húsdarabot, hogy mi uralkodjunk rajta, nem pedig az rajtunk.

Egy hangversenyen két ismerős kerül egymás mellé. Az egyik a néhány széksorral előbb levő helyre mutat, ahol két nő ül: „Mondja csak, ki az az undok boszorkány, ott, előttünk?“ A másik először kitudakolja, kire gondol s aztán így szól: „Az az én nővérem.“ A kérdezősködő elpirul és zavarában ötöl-hatol: „Pardon — mondja —, hiszen nem azt értettem, hanem a mellette ülőt, azt a vastag, idősebb nőt!“ A kérdezett válaszol: „A mellette ülő az — anyám!“

Egy másik kép.

Egy fiatal, kedves teremtés: akinek szerencséje akadt és derék férjet kap és a férjjel együtt ellátást is. Nosza, megered a terefere, pletyka, kisebbités az eladó hajadonok, aggszűzek, valamint mamáik részéről, hogy annak szelével vitorlás malmot lehetne hajtani. Megállapítják a menyasszonyról, hogy még csinosnak is alig mondható . . . olyan, mint ő, tucatjával akad a városban . . . biztos, hogy boldogtalan lesz az ura, mert éppenséggel nem házias. . . él-hal a selymekért, de nem fárad az árukért. . . elég bolond, aki elvette ... különben nem titok, miért volt oly sürgős az egybekelés.

A tényleges helyzet az, hogy az emberek épp a készülő házasságok idején köszörülik legélesebbre egymáson a nyelveiket.

Hány menyasszonyi mirtuszkoszorú hervadt el már szöke és barna leányfejekén irigy pletykanyelvek kígyósziszegése miatt!

Hiszen a legfeddhetetlenebb úrilányról is el lehet súgni-búgni valami kellemetlenséget ... Egy kettesben történt séta... Egy ártatlan szál virág . . . két látogatásnál több ... A társaságban elhúzatta a kedvenc dalát! . . . Ebből a semmiből tudnak olyan forgószelet kavarni, amely képes összetépni két boldog szív szötte selyemfátylat.

Ó, Istenem, hány megtört szívé ember jár közöttünk, a rejtett fájdalom sápadtságával arcán? Hány igazi boldogságot robbantottak szét már emberi nyelvek. hányszor lövik egymást agyon az emberek egy könnyelműen kimondott szóért. hányszor lesz egy egész élet keserűségének alapja a buta pletyka.

Vannak asszonyok, akiknek szíve és agya valóságos szemetesláda,, amibe mindent összehordanak, akiknek a nyelve úgy pörög a pletykára, hogy meg se állna, ha nem kellene ennie. Asszonyok, akik úgy tudnak kerepelni, hogy még az ördögöt is rá tudnák venni, hogy szappannal mosakodjék. Egy elszászi közmondás szerint, ha jó cipőt akarsz, asszony nyelvéből varrasd a talpát, sohasem fog elkopni.

Micsoda emberek! Felebarátjaik botlásából mindjárt rablótörténetet faragnak. Tizennégykarátos örökigazságként adják tovább azt, amit az unokatestvérük barátja a feleségétől hallott, akinek a szolgáló mesélte el azt, amit a mosónőtől tudott meg, mikor az ajtórésnél hallgatódzott, így teszik tönkre egymás életét, hiszen egyetlen — magában véve meg gondolatlan — elszólás derékban törheti egy ember egész életét.

Valamennyien ismerjük azokat a közveszélyes hírharangokat, akiknek kenyere, ebédje, uzsonnája a pletyka, akik valóságos kéjjel teregetik ki a mások szennyését, mindig csak a másokét — és mindig csak a szennyését. Nincs állás, nincs hivatal, nincs családi szentély, aminek békét hagyának. Kedvenc falatjuk a közélet embere.

Egy híres író a pletykák terjesztőit a társadalom patkányainak nevezi, akik mindent megrágnak és ezzel rongálják a társadalom alapjait: a szeretetet és kölcsönös megértést.

Egyszer a besúgó képében jelennek meg és a jólértesültség selyempapirosába csomagolva adják le, hogy mit mondott rólam a másik! Máskor névtelen levelet írnak a feledés gödrébe eltemetett, rég levezeklett hibákat

túrnak ki nyelvük ásójával és küldik be az illető felettesének, vagy valamelyik botrányraéhes újságnak a „finom anyagot“.

És minő finom színészmunkával cselekszi ezt a megszóló. Hallja, hogy valaki nagy ostobaságot követett el. Kikérdezi részletesen az esetet, körülszaglássza, végigszopogatja, mint valami csemegét. Azután magára merevíti a sajnálkozó álarcát, elkezd sopánkodni, fejét csóválni, mert az emberi szív finomabb és ravaszabb, mint sejtenénk. „Ejnye, ejnye — mondogatja —, ki hitte volna, olyan jóra való embernek látszott. Nem, ez szinte lehetetlen, talán nem is egészen úgy van a dolog.“ Mentegetni próbálja: „A szerencsétlen valószínűleg nyomorában cselekedett így.“ Mindezt pedig azért mondja, hogy a másik feltárja a legutolsó részletéig a dolgot, miként történt és hogy semmi mentséget ne lehessen felhozni. Mindez a sopánkodás azonban nem igazi fájdalom. A részvét álarcával takarjuk kárörömünket magunk és mások előtt. A részvét kifejezése, a mi látszólagos szomorúságunk, rejtett dicsekvés és színészkedés, mert mi szeretünk önmagunk előtt is színészkedni.

Mikor más hibájáról van szó, ezer vádló, mikor a saját hibánkról van szó, ezer ügyvéd kezd szónokolni lelkünk vádlottpadja előtt. A saját hibánkkal szemben vakondok, a másokéval szemben hiúzkodunk, hiszen szemünket ilyenkor a legerősebb szemerősítő szer élesíti meg — az irigység.

Mikor embertársainkról van szó, mindig csak az árnyoldalaival hozakodunk elő, már pedig még jócselekedet sincs olyan a világon, amelyet ne lehetne az ördög bengáli fényében megmutatni.

Egy fiatal leány nagyon egyszerűen jelenik meg a társaságban. Kész az ítélet: „No, ez különb tolettben is megtisztelhetett volna minket.“ Ha viszont alaposan ki van öltözve, így szapulják: „Nézd, ezt a pippes pávát, úgy kicifrázta magát, mint egy öregoltárt.“

Más. Valaki juttatott a szegényeknek. A kritika nem marad el: „Teheti, van miből“ — mondja az egyik —, „Máskor nem ilyen bőkezű“ — jegyzi meg a másik. — „Jól tudja, miért teszi ... — szól a harmadik, — Na, fiatalabb éveiben éppenséggel nem ilyesmire költötte a pénzét“ — így a negyedik, — „Ez is el fogja tékozolni mindenét“ — így az ötödik,

Íme, ennyi sötét fénysugár hull a szívek fekete kamráiból egyetlen jócselekedet gyémántjára, nehogy az valahogy az emberek szemében ragyogni tudjon.

Úgy hiszem, nincsen közöttünk egyetlen egy sem, akinek a lábát az Élet kálváriája fel ne törte volna, akinek meg ne kellett volna szenvednie a maga olajfáhegyi óráját, hiszen nincsen emberi élet nagy szenvedések nélkül. Aki rágalmazza vagy megszólja embertestvérét, az azt a via Dolorosát, amelyet mindnyájan sebes lábakkal járunk, telehinti cserepekkal, az ilyen az irgalmasság olaja helyett paprikát szór az élet sebeibe; annak a keresztnek a karjára, amit mindnyájan roskadozva hordunk, ráköt még két mázsanehez követ.

Ne ítéljeteK — szól az Űr —, nehogy megítéltessetek. Ne feledjűk el, hogy Isten önmagának tartotta fönn pálcát törni emberek és sorsok felett, azért Isten felségjogaiba nyúl bele az, ki mások felett szeretet nélkül ítél. Egy arab legenda szerint a Hold elment egyszer panaszra Allahhoz, hogy éjjeli útján nagyon sok bünt lát a földön. Mire Allah így szólt a Holdhoz: „Azért küldtelek, *hogy világitš, nem pedig, hogy bűnők után kutass!..*

Mi sem azért élűnk itt a földön, hogy minket értsenek meg az emberek, hanem hogy mi értsűnk meg másokat!

Ne feledjűk, hogy a földön nincs nagyobb érték, mint a megbocsátani tudó emberi szív. Az ember is annyiban távolodik el az állattól és lép közelebb az önmagában rejlő Istenhez, amennyiben meg tud bocsátani.

Azért azokat, akik a templom kegyes homályában összekulcsolt kezekkel rebegik „Miatyánk! . . . bocsásd meg a mi vétkeinket“, mikor pedig kijönnek, még ott a templom tövében kezdik el a finom tric-tracsot, elmondván mindazt a sok pletykát, amit egy hét alatt összeszedtek, szeretném megkérdeznı: még fel sem száradt ajkadon a Miatyánk bocsánatot kérő szava és máris vizsgálod felebarátod gyenge oldalát? Vádolod úgy, hogy nem is védheti magát, csupán a bűneiről tudsz, törekvéseiről, jószándékairól, erőfeszítéseiről hallani sem akarsz, vájjon igazság-e ez? Hátha szemeit már tisztára mosták a könnyek, lelkét már fehérre mosta a zokogás, hátha mindazt, amivel te végigharangozod a várost, egyszer s mindenkorra megbocsátották odafönt? Hogy mered a lelke számláját számon kérni, mikor Isten keze azt már összetépte.

Ne ítéljűnk, mert minden emberi szív, a legegyszerűbb kis cselédleány szıve is mélyebb, mint az Atlanti-óceán. Könnyebb megmérni a tenger mélységét a legmélyebb ponton, mint felmérni egyetlen szívnek öbleit.

Az emberi szív olyan mélység, amit csak egyvalaki mérhet fel: az a kéz, amely a napjában hetvenhétšzer elbukó, de bűnbánó embert hetven-

hétszer újra felemeli. Az a Szív, amely jobban örül egyetlen megteremnek, mint kilencvenkilencnek, aki sohasem vétett életében.

Ha minden emberi szíven volna egy kicsi üveglak, amin keresztül betekinethetnénk a mások szívébe, ha vennénk magunknak annyi fáradságot, hogy testvéreinket jobban megismerjük, ha átvilágítanánk őket szeretettel, ha egy édesanya tekintetével néznénk arcuk mélyébe, ha vennénk magunknak fáradságot, hogy lehajoljunk szenvedéseikhez, találnánk minden emberben annyi jóra való törekvést, amennyi elégséges lenne ahhoz, hogy szeretni tudjuk.

Minden emberben van hiba, egészen tökéletes embert még nem látott a világ. Az emberek gyöngeségeit meg kellene értenünk: ha az emberek megtanulnának igazságosan ítélni szomszédaik, barátaik, ismerőseik fölött, sokkal több gyarlóságot találnának az életben, mint bűnt, sokkal több gyöngeséget, mint gonosztságot.

Ne feledjük, hogy még a hibákkal tele ember is Isten arcának egy tükrödarabja. Hibáit gyűlölhethetjük, de magát az embert mindig szeretni kell. Az embereket egyetlen dologgal lehet megváltani: szeretni kell tudni őket!

Azért mondja egy híres író: „Ha testvéred cselekedetét menteni nem tudod, mentsd a szándékait; ha szándékai nem menthetők, mentsd élete körülményeit: ha ezzel sem mentheted, — terítsd rá a Szeretet köpenyét.“

Mi tehát a teendőnk társadalmi életünk legnagyobb mótelyével, a pletykával, rágalommal, emberszólással és a csúnyaszájúság egyéb bűneivel szemben?

Hagyjuk az emberevést a vadaknak: Tartsuk észben a nagy Loyolai szavát: „Aki másnak súlyos bűnét nyilvánosságra hozza, az maga is súlyosan vétkezik; aki folyton mások tökéletlenségéről beszél, az elárulja a saját tökéletlenségét.“ De ha valakinek becsületében kárt okoztunk, azt jóvá kell tenni, amennyiben emberileg jóvá tehető. Persze, ez nem könnyű munka. „Egy fehér ruhából feketét csinálni nem nehéz dolog, de egy fekete ruhát sohasem lehet egészen hófehérre visszafesteni.“ Nagyon fontos, hogy amiket hallunk, ne adjuk tovább. Haljon meg bened, amit hallasz — mondja az írás — és hidd el, nem repeszt meg téged.

Ne hallgassuk meg a rágalmozó beszédeket, hiszen nem volna annyi pletykázó száj a világon, ha nem akadna ugyanannyi szomjas fül a földön, mely mohón nyeli a pletykát, mint a pezsgőt.

Okos fellépéssel akadályozzuk meg, hogy másokról rosszat mondjanak. Viktor Hugó szalonjában ott állt egy üres karosszék, rajta az írás: „Itt ül a távollevő.“ Figyelmeztetés akart ez lenni, hogy a távollevő harmadikról mindig azzal a megbecsüléssel beszéljünk, mintha jelen volna. Az igaz ember: mindig a távollevő pártjára áll. . .

Mit tegyünk, ha minket ártatlanul megrágalmaztak, könnyelműen megszóltak? Először is vigasztalódjunk. . . Nem mi vagyunk az elsők és egyetlenek, akiket a csapás ér... Ne feledjük, hogy nem éppen a legéretlenebb gyümölcs az. amit körülcsipkednek a darazsak és ne feledjük Kempis mondását: „Aki nem keresi, hogy az embereknek tessék és nem törődik azok nemtetszésével: az nagy-nagy békességben él itt a földön.“ Az a leghatalmasabb, a legerősebb ember, aki annyi jóságot és a csillapító gondolatoknak olyan mennyiségét halmozza fel lelkében, hogy mindent el tud vonultatni a feje fölött.

Szeressük férfiasan a becsületünket, de ne legyünk gyerekesen érzékenyek, akik a tréfa aranyfüstjét koromnak nézzük, akik nem tudnak sértődés nélkül egy mosolyt elviselni, akik egy elcsúszott szóért mindjárt bírósághoz szaladnak.

Sőt olykor-olykor vizsgáljuk meg magunkat: valóban nincs-e meg bennünk a szóvátett hiba? Gyönyörű és magasrendű elv a Bossuet püspöké, aki mikor hírül hozták neki a felőle terjesztett híreket, így felelt: „Ezentúl úgy akarok élni, hogy az emberek megváltoztassák beszédjüket!“

A becsület megszerzésének legelőkelőbb módja, ha gyökeresen megjavulunk. A becsület a Nagy Zsoltáros szerint olyan, mint a haj: újra kinő. A gonoszok nyelve az olló, ami levágja, de a becsület újra meg újra kinő...

Vigyázzunk a nyelvünkre a szeretetlen ítéletmondásoknál, fülünkre a gazdátlan szavaknál. ajkainkra a hamis mosolyoknál, amik semmit se mondanak, de mindent sejtetnek. Ne hordozzuk szívünket a nyelvünkön, hanem zárjuk nyelvünket a szívünkbe.

Legyünk tiszták beszédben is, ne csak ruhában. Csak nyugodtlelkű ember lehet boldog ember, akinek lelkében nincs iszap, se sár...

A nyelven uralkodni természetesen csak kemény önlegyőzések és szakadatlan belső harcok árán lehet: ehhez az erőmutatványhoz egy élet tréningje szükséges, de éppen a nyelvünkön uralkodni tudás egyike a legszebb emberi hódításainknak . . .

Szeressük a lélekápolás legművészeibb eszközét: a csöndet, a hallgatást, ami Szent Ambrus szerint: „Anyja az okos gondolatoknak . . .“

Gyönyörűen mondja a csend építő hatalmáról Maeterlinck a Szegények Kincsében: „Ha megadatott, hogy leszállj lelkedben az angyalok által lakott mélységekig: az, ami mindenekfölött emlékeztetni fog egy mélyen szeretett lényre, nem a szavak, amelyeket mondott, nem a beszéd, mely elrepült, vagy a mozdulatok, amiket tett, hanem a Csönd, amelyet vele együtt éltél keresztül.“

TARTALOMJEGYZÉK

A ma életművészete	5
Optimizmus és önbizalom.....	14
Életbátorság.....	23
Az élet apró hőstettei.....	33
A boldogság tudománya	42
Az öregkor boldogsága.....	50
A barátság	58
A részvét művészete.....	68
A jótékonyág művészete.....	76
A könyv mint jóbarát.....	87
Az otthon.....	94
Édesanyánk képe.....	103
Családi élei művészete	110
A mai nevelés bűnei.....	118
A takarékoság művészete	129
A nyelv a vádlottak padján.....	137